

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SPAREKASSEN
FOR AABENRAA BY OG AMT
1818 — 1943

SPAREKASSEN
FOR AABENRAA BY
OG AMT

1 8 1 8 — 1 9 4 3

UDGIVET I ANLEDNING AF
125 - AARS JUBILÆET
DEN 27. NOVBR. 1943

*

A A B E N R A A 1 9 4 3

F O R O R D

Da Aabenraa Bys Spare- og Laanekasse, der senere sammensluttedes med Amtssparekassen til Sparekassen for Aabenraa By og Amt, den 27. November 1918 havde bestaaet i 100 Aar, kunde der have været Anledning til at fejre Jubilæet. Det skete ikke, og det kan ikke af Akterne ses, om det skyldtes en Forglemmelse, eller Bestyrelsen har ment, at der ikke paa Baggrund af Tidens Begivenheder vilde være Interesse for at festligholde Dagen.

Da Sparekassens 125-Aarsdag nærmede sig, var der i Tilsynsraadet Enighed om, at denne Gang skulde Dagen ikke gaa upaaagtet hen. Der har i Tilsynsraadet ofte været talt om, at Sparekassens Historie burde skrives. Nu var der en passende Lejlighed dertil.

Sparekassen er ikke blot Landsdelens ældste Pengeinstitut, den er tillige ifølge Sparekassetilsynets officielle Beretning den ældste af de bestaaende Sparekasser i Danmark. Dertil kommer, at Landsdelens omkiftelige Historie har grebet saa stærkt ind i Sparekassens Liv, at en Fremstilling af dens Virke i de forløbne 125 Aar maatte frembyde særlig Interesse.

Efter Tilsynsraadets enstemmige Beslutning blev det overdraget Sognepræst H. Hejselbjerg Paulsen, Skrydstrup, der har befattet sig meget med lokalhistoriske Emner, at skrive Sparekassens Historie, navnlig paa Grundlag af Kassens ret righoldige Arkivmateriale. Det blev tilkendegivet Pastor Hejselbjerg Paulsen, at man gerne saa, at han til-

lige gav en Skildring af den Baggrund, Sparekassen var vokset frem paa: Den Tids Bestræbelser for at fremme og organisere Sparsommeligheden. Endvidere gav man Udtryk for Ønsket om en Fremstilling af Forholdene i Aabenraa omkring Tiden for Sparekassens Oprettelse, et Indtryk af Aabenraa paa vore Oldeforældres Tid.

De sidste 25 Aar paatog Direktør Ølgaard sig at behandle.

Det er vort Haab, at det Jubilæumsskrift, vi hermed udsender, vil kunne afvinde nogen Interesse. Sparekassen er fra en saare beskeden Spire vokset frem til en anselig Institution. Den har til Tider haft Modgang at kæmpe med, men staar nu stærk og rodfæstet som et levende Vidnesbyrd om ikke blot Sparetankens Vækst, men ogsaa om dens Betydning for vor Samfundsøkonomi.

Aabenraa, i September 1943.

Formand for Tilsynsraadet.

I N D H O L D

	SIDE
SPAREKASSETANKEN I HERTUGDØMMERNE.....	9
De første Sparekasser oprettes	9
Baggrunden	9
Fattigkommission og Sparekasse.....	11
Patriotisk Selskab og Sparekasserne	14
Sparekasser paa Landet	20
AABENRAA BY OMKRING AARET 1818	23
AABENRAA SPARE- OG LAANEKASSE	41
Sparekassen oprettes (Det første Skridt)	41
De, som tog det første Skridt	43
27. November 1818	48
Styrelse og Forvaltning	60
Sparekassen under Treaarskrigen	72
Sparekassens Virksomhed 1819—1850	77
Tidsrummet 1851—1864	84
Krigen 1864	91
Sparekassens Børneasyl	92
Tidsrummet 1864—1884	96
Tidsrummet 1884—1918	107
Kunder og Konkurrenter	113
KREDSSPAREKASSEN (1906—1918)	117
★	
DE SIDSTE 25 AAR	127
Overgangstiden	127
By-Sparekassen 1918—23	131
Amtssparekassen 1918—23	134
Markafdelingernes Afvikling	139
Den kommunale Garanti under dansk Styre	141
Sammenslutningen	142
Sparekassen for Aabenraa By og Amt 1923—38	144
Nyordningen i 1938	152
Aarene 1938—43	155
★	
AFSLUTNING	161
★	
NAVNE, BILLEDER OG TAL	163
★	
KILDER OG BEVISSTEDER*).....	177

*) I Teksten henvises hertil ved Tal, ¹⁾, ²⁾, o. s. v.

SPAREKASSETANKEN I HERTUG- DØMMERNE

De første Sparekasser oprettes

Baggrunden.

I 1814 blev Danmark et „lidet, fattigt Land“. Da knækkede den danske Helstat, som gik fra Sachsenwald til Nordkap, midt over. Danmark blev reduceret til et lille Land, og ved Statsbankerotten blev det ogsaa et fattigt Land.

Napoleonskrigenes ødelæggende Storme havde ogsaa hærget vort Fædreland. Sløvet af en lang Fredsperiode og Oplysningstidens megen Snak om „Menneskeslægtens Forædling“, om jordisk Lyksalighed, om Verdensfred og Menneskeslægtens Fremgang, vaagnede vort Folk en skønne Dag og saa sig kilet inde mellem de engelske Flaader og Napoleons Hære. Det blev en frygtelig Opvaagnen for denne fredelige Slægt med dens Tro paa Oplysning og Fornuft som de Søjler, hvorpaa menneskelig Lykke og Fred kunde bygges. Der kom svære Krigsaar og i deres Følge Nød og Afsavn, tunge Byrder og saa det finansielle Sammenbrud, og medens fremmede Occupationstropper udsugede Hertugdømmernes sidste Reserver, skulde Wiener-Kongressen i 1814 afgøre, om den danske Stats yderligere Bestaaen var ønskelig, var til nogen Nytte eller ej.

Overgangen fra Fred til Krig følte ikke straks af alle som et dybt Fald. Nogle Befolkningsklasser glædede sig ved rigelige Indtægter, medens andre sukkede. Til de sidste hørte navnlig Sømands- og Haandværkerklassen i Flensborg og Aabenraa. Disse Byer ramtes haardt ved de engel-

ske Krydseres Opbringen af danske Handelsskibe. Aabenraa Bys Skibsantal sank i disse Aar fra 38 i 1805 til 20 i 1812.¹⁾ Det var derfor ikke tomme Ord, naar det i en Opfordring fra Aabenraa By til Borgerne i 1808 blev sagt — i Anledning af, at der skulde tegnes frivillige Bidrag til Bygning af en Kanonbaad —: „... Enhver af os, ærede Medborgere, kender Fædrelandets Trængsel, enhver af os kender den underfundige og skammelige Maade, paa hvilken vort Hjemland, Fredens og Lykkens Bolig, er overfaldet af Sørøvernationen; enhver af os ved, hvorledes mangen en Familie ved dette skammelige Overfald er sunket ned i den dybeste Elendighed, hvorledes ogsaa, især iblandt os, Haandværkerklassen og Daglejerne føler Trykket af den almindelige Modgang og maa-ske snart vil være uden Midler til eget Underhold.“

Tiden blev mere og mere præget af en uhyggelig Modsætning mellem Overflod og Trang, Luksus og Nød. Mange ubemidlede blev pludselig rige i disse bevægede Aar, idet de kom til Penge ad mange Krogveje, mens Folk med faste Indtægter blev ludfattige. Men mange Steder og i mange Hjem kom og gik Penge let i de Aar.

Sammen med den økonomiske Fallit afslørede tillige en aandelig Bankerot af uhyggelige Dimensioner. Den havde længe været latent tilstede. Der var længe klaget over kirkeligt Forfald og moralsk Opløsning. Nu stiger Tøjlesløsheden, og Demoralisationen præger ikke mindst Byerne i Aarene efter Aarhundredskiftet. „Som det er nu, kan det ikke vedblive at gaa,“ tilraabte en flensborgsk Borger sin Samtid, „thi — hedder det videre — iblandt os tager sædelig Fordærvelse Overhaand, og Ungdommens Forvildelse stiger uhyggeligt.“

Med Pengenes stigende Værdiforringelse steg Demoralisation i Handel og Vandel, og der klages allevegne i Byerne over Værtshussjov og Drik, voksende Prostitution og Skilsmisser. Over Forholdene i Haderslev klager f. Eks. en Haderslev-Borger i Byens Ugeblad „Lyna“: Uopdragne Lømlers og løse Kvinders Larmen i Gaderne har her i Staden naaet et Omfang, som jeg aldrig har været Vidne til selv i de største Byer“. Og Sognepræsten, Provst Strodtmann, rettede i en „flehende Bitte an die Stadtobrigkeit“ en indtrængende Appel til denne om Hjælp;

men hverken dens Natvægttere eller Politiplakater eller Skolelærere formaaede at ændre Udviklingens Gang.²⁾

Midt i alt dette kom man saa i Aarene efter Statsbankerotten for første Gang i Hertugdømmernes Historie til at staa overfor et virkeligt Fattigdomsproblem. Thi mange gamle havde mistet deres sammensparede Kapital, ikke faa Mennesker i deres bedste Aar stod brødløse og blottede for alt, og de fleste i den unge Slægt, som letsindigt og tankeløst havde bortødslet Fortjenesten, traadte uden Begreb om Penges Værdi ludfattige ind i Ægteskabet og faldt snart Fattigvæsenet til Byrde.

Som Formænd for Fattigkommissionerne fik Præsterne først og fremmest Virkningerne af disse sørgelige Forhold ind paa Livet, og det var derfor særlig Præsterne, som søgte at finde Udveje for at raade Bod paa Tidens Brøst. Naar vi i det følgende næsten alle Vegne møder Byernes Sognepræster som dem, der udkastede Planerne og trak Hovedlæsset ved Oprettelsen af Sparekasser, saa skyldes det særlig deres Stilling som Formænd*) i Fattigkommissionen, men ogsaa, at de som Børn af Tiden søgte det materielle Velfærds Røgt som det første og vigtigste. Men det skal ingenlunde forklejne disse Mænds Indsats i en Tid, som i sørgelig Grad trængte til Initiativ aandeligt saavelsom materielt.

Fattigkommission og Sparekasse.

Det er Fattigkommissionernes Formænd (Præsterne) og Medlemmer, som udkastede de første Planer om Oprettelse af Sparekasser, og de oprettede Sparekasser indgik ofte ligefrem som et Led i Fattigvæsenets Administration og Virksomhed.

Indenfor det gamle danske Monarki var der iøvrigt tidligere oprettet en Slags Sparekasser. Saaledes i Kiel 1796 — i nøje Forbindelse med Fattigvæsenets Administration — og i Altona 1801. De har for-

*) Formand. Ikke i moderne, demokratisk Forstand. Ved Siden af Magistraten i Byerne og Jurater og Tolvmænd paa Landet havde Præsterne faaet overdraget Medopsynet med Fattigvæsenet. Iøvrigt sorterede baade Fattig- og Skolevæsenet under de kirkelige Myndigheder: Sognepræst, Provst og Generalsuperintendent.

modentlig været Forbilledet for den første Sparekasse i Kongeriget „Sparekassen for Holsteinborg og Omegn“. Men først i Aarene 1816—20 kom der rigtig Fart i Bevægelsen i Sønderjylland, som herfra forplantede sig videre til Kongeriget, da man der havde set, hvor heldigt Forsøgene i Sønderjylland var faldet ud. De i dette Tidsrum oprettede Sparekasser skyldes alle et Initiativ, som udgik fra Fattigvæsenets Bestyrelse. Den første af dem oprettedes i 1815^{*)} (Vedtægterne underskrevet 4. December 1815 i „Friedrichsberger Armen-Collegium zu Schleswig“) i Friedrichsberg ved Slesvig. Det siges senere om denne Sparekasse, at den „har været et Forbillede for andre Byers Sparekasser“,¹⁾ det gælder i hvert Fald for Sparekasserne i Aabenraa, Haderslev og Løgumkloster, idet deres Vedtægter næsten Ord til andet er overtaget fra Friedrichsberg Spar- u. Leihkasse. Denne var tænkt som en „Hülfsanstalt“, — hvad den da ogsaa ligefrem kaldes i Sparekassens Beretning —, en Hjælp til Selvhjælp for den fattige Del af Befolkningen.

Den Mand, der stillede sig i Spidsen for Arbejdet og derfor ogsaa har Hovedæren for at have oprettet den første af disse Sparekasser i Sønderjylland, er Sognepræsten paa Friedrichsberg ved Slesvig, Provst Chr. Fr. Callisen*), som iøvrigt paa en smuk Maade har indskrevet sit Navn i Sønderjyllands Historie. Fra 1835 til 48 var han Kirkens øverste Embedsmand i Sønderjylland, som loyal Helstatsmand af den gamle Skole nedlagde han i 1848 sine Embeder.

Den nyoprettede Sparekasse skulde tjene et dobbelt Formaal. Dels haabede man, at man ad den Vej kunde fremme Sparesansen hos den arbejdende Befolkning og Tyendet, saa at Indskyderne lidt efter lidt samlede sig — om ikke just Liggendefæ, saa dog en Nødskilling til Brug i de onde Dage og i Sygdomstilfælde. Og som Laanekasse skulde den yde be-
trængte, men ellers dygtige og vindskibelige Haandværkere og Nærings-

*) Født i Glückstadt 1777. Død i Slesvig 1861. Søn af Advokat Chr. C. og Illustru Gertrud Sophia Henriette Winkler. Cand. 1799. Dr. phil. 1799. Privatdocent i Kiel 1800. Sp. i Hollensted 1803, Sp. og Provst Friedrichsberg 1804—35. General-superintendent 1835—48. Medlem af Examenskomm. paa Gottorp 1804, af Overkonsistoriet 1817, af Regeringskollegiet 1834. R. af Db. 1821, Dbm. 1836. Komm. af Db. 1840.

drivende et mindre Laan, saa at disse ikke behøvede at henvende sig til Aagerkarle for at faa et øjeblikkeligt kortfristet Laan.

Det viste sig hurtigt, at Folk havde Tillid til det nye Foretagende — en Række ansete Navne i Byen var Borgen for, at der ingen Risiko var for Folk ved at betro den nye Anstalt sine Penge — og Sparekassens Udvikling i de følgende Aar var et Vidnesbyrd om, at den baade som Spare- og Laanekasse afhjalp et virkeligt Savn. Ogsaa en større Offentlighed traadte beredvilligt hjælpende til, idet Patriotisk Selskab ydede den nye Sparekasse et større Bidrag.

Følgende Tal viser, hvor hurtigt Sparekassen udviklede sig fra en saare beskeden Begyndelse til at blive et efter Datidens Forhold vigtigt Pengeinstitut:

Sparekassen havde i

1816	46	Indskydere,	Indskuddene	1558 Mk.,	18	Laanere,	Omsætning	5 386 Mk.
1817	113	—	—	7636	-	72	—	19 359 -
1818	116	—	—	17009	-	108	—	58 320 -
1819	140	—	—	17111	-	132	—	80 506 -
1820	203	—	—	23679	-	206	—	135 854 -

Selvfølgelig vakte dette første Forsøg stor Opmærksomhed, ikke mindst i de Kredse, hvor man tumlede med de samme Problemer: Hvorledes kan Fattigdomsproblemet løses, hvorledes lærer man den unge Slægt Sparsommelighed?

Callisens Kollega i A a b e n r a a, P r o v s t P a u l s e n, var een af de første, som blev grebet af dette nye Forsøg paa at bekæmpe Fattigdommen; maaske har han henvendt sig til Provst Callisen i denne Sag, det vides, at disse to Mænd fra Ungdomsdagene stod i Venskabsforbindelse med hinanden. I hvert Fald lykkedes det Provst Paulsen at faa oprettet en Sparekasse i Aabenraa i 1818. Ogsaa P r o v s t S t r o d t m a n n i Haderslev satte sig i Forbindelse med Ledelsen af Friedrichsberg Sparekasse og fik i 1819 (16. December) oprettet en Sparekasse i Haderslev, der ligeledes havde den friedrichsbergske Sparekasse som Forbillede. „I flere af Hertugdømmets Byer (Slesvig og Aabenraa) findes allerede Spare- og Laanekasser — hedder det i Haderslev Sparekasses Protokol — som er til den største Nytte for den ikke-besiddende Del af Indvaa-

nerne. Undertegnede Fattigkollegium — ved Erfaringen overbevist om denne Indretnings velgørende Følger — har oprettet en combineret Spare- og Laanekasse efter de Grundsætninger, hvorefter den i Staden Schleswig er opbygget.“

Ogsaa for Haderslevs Vedkommende var der nær Forbindelse mellem Fattigkommission og Sparekasse, og Sparekassens første „Kontor“ var i Kirkens Sacristi.

Ogsaa i Tønder og Sønderborg oprettedes der i disse Aar Sparekasser (1820). I Tønder „ist die Friedrichsberger Einrichtung grösstentheils zum Muster genommen“ hedder det i S-H Provincialberichte.⁵⁾ Her nævnes Provst Prahl som Sparekassens Grundlægger.

I Prov. Berichte 1822 kaldes Sparekassen i Tønder „eine herrliche Anstalt“.

Patriotisk Selskab og Sparekasserne.

Af stor Betydning for Sparekassetankens videre Skæbne blev det, at det „Patriotiske Selskab“ i Hertugdømmerne understøttede den og paa mange Maader søgte at vække Interesse for Sagen i Hertugdømmernes Byer og Landsogne. Selskabet havde, som allerede nævnt, sin Andel i, at Sparekassen i Friedrichsberg blev oprettet i 1815.

Det slesvig-holstenske patriotiske Selskab⁶⁾ blev oprettet i 1812 af Etats- og Konferensraad Johan Daniel Lawaetz, Fabrikant i Neumühlen ved Altona, en i Tiden kendt Nationaløkonom. Ogsaa i Kongeriget blev der i de Aar oprettet saakaldte patriotiske Selskaber, som alle havde meget brogede Formaal. Man vilde først og fremmest befordre „det almene Vel“. Selve Ordet „patriotisk“ betyder i Tidens Sprogbrug simpelthen „at arbejde for det almennyttige“. Selskabet var altsaa ingenlunde en politisk Forening i Lighed med senere Tidens; dets Medlemmer yndede at kalde sig „Verdensborgere“, de stræbte efter at udøve „Borgerdyd“ og at skabe „Lyksalighed“. Lawaetz selv, en formuende og anset Mand, brændte af Iver for at forbedre de sociale Forhold i disse vanskelige Aar. Denne brave Holstener, der følte sig som Frederik VI.s loyale og tro Undersaat, havde Hjerte for alle fattige og for-

trykte og følte sig kaldet til at tale deres Sag og forbedre deres Kaar. Han var een af de Mænd, som trofast og uegennyttigt tog fat paa de mange Opgaver, som nu efter Ulykkesaarene trængte paa for at finde en Løsning. Han havde den Overbevisning, at Landet maatte kunne hjælpes ved dets egne Hjælpemidler og Hjælpekilder.

Patriotisk Selskab i Hertugdømmerne adskilte sig fra de andre Selskaber i Kongeriget af lignende Art ved to Særopgaver, som man i særlig Grad havde Opmærksomheden henvendt paa.

Det ene var at søge at afhjælpe den økonomiske Nød ved at oprette Sparekasser og fremme Sparelysten hos Folk, ved at gøre Forsøg med Oprettelse af Fattigkolonier (en saadan blev oprettet i Quickborn) og Arbejdshuse, hvor de fattige paa Kommunens Bekostning beskæftigedes med lettere Arbejde. Derved haabede man at kunne bekæmpe Nød og Arbejdsløshed og Tiggeri.

Den anden Opgave, man vilde vi sine Kræfter, bestod i at skabe „ubrødelig Hengivenhed for Konge og Fædreland“, og „med Raad og Daad at arbejde for dansk Sprog og Kulturs Udbredelse i Hertugdømmerne.“ Selskabets Medlemmer — blandt hvilke vi finder Hovedparten af den før-nationale Tids verdslige og gejstlige Embedsmænd, foruden en Del Industri- og Handelsherrer — havde altsaa Ansigtet vendt mod Nord. De samledes een Gang om Aaret for at drøfte de Opgaver, man mente at burde tage op og søge at løse. Disse Sammenkomster kunde undertiden faa Karakter af en lille privat, raadgivende Stænderforsamling, hvor Landets Velfærd var til Debat. Alles Tanker kredsede om det Fattigdomsproblem, man nu for Alvor stod overfor, og det er da ret naturligt, at Selskabet, og særlig da dets Stifter, Lawaetz, med Iver søgte at faa oprettet Spare- og Laanekasser.

Ved Selskabets 7. Generalforsamling i 1818⁷⁾ fremdrog Lawaetz Sagen, og i sin Tale omtalte han ogsaa den nye Sparekasse i Friedrichsberg. „Hvilke Summer der end ofres paa Fattigvæsenet, hvilke Anstalter der end gøres for at modarbejde Pauperismen, alt er dog forgæves, hvis det ikke lykkes at skabe en Sparsommelighedens Aand i de lavere Klasser“. Et Foredrag over Emnet: „Ueber Sparbanken“ holdtes ved samme

Lejlighed, og Selskabet lod det trykke i 1819 og uddele til alle Byers og Sognes ledende Mænd. Da denne Pjece ikke har været til at opdrive, maa man nøjes med et Referat af den, som findes forskellige Steder. Den kaldes „et Udtog af et engelsk Skrift*“, og der omtales en skotsk Præst ved Navn Duncan i Ruthwell, som oprettede en Sparekasse i sit Sogn. Eksemplet vandt straks stort Bifald, og denne Sparekasse efterfulgtes af mange andre rundt om i England, saa at Parlamentet støttede Tanken. Fra England bredte de sig til Frankrig, Schweiz og Nordamerika. „Sagen fortjener vor Opmærksomhed, — hedder det videre**) — og vi bør gøre vort til, at lignende Kasser kan blive oprettet i vort Fædreland. Thi saalænge der ikke findes Sparekasser hos os, er det næsten umuligt for den flittige og nøjsomme at lægge noget til Side af sin Fortjeneste.“) „Thi medens Hundreder af Hænder griber begærligt efter den riges Formue for at laane den og frugtbargøre og formere den, saa ringeagtes derimod den fattiges Skærv, ingen vil forvalte den, da det ikke lønner sig; han maa saa gemme sine Spareskillinger i Skuffer og Strømpeskafter, hvor de altid er udsat for Tyve og Tryglere og uærlige Laanere, selv om disse sidste er hans Slægtninge og Venner. Her er intet gjort for at vække hans Sparesans og opelske Dyden, tværtimod søger alle at forlede ham til Letsindighed, der er de mange Værtshuse og Brændevinskipper, Danseboder og Spillehuse med deres Forlokkelser; intet Under at en saadan Mand ofte falder for disse Fristelser. Hvor gavnligt og nyttigt vilde det være, dersom der fandtes en Institution, som han kunde betro sine surt erhvervede Penge, og som kunde frugtbargøre dem for ham, tilmed paa en saadan Maade, at en nødstedt Broder derved fik rakt en hjælpende Haand. Saa bar Sparepengene Renter, og han, der havde arbejdet og sparet, kunde i Alderdommens Dage æde sit Brød uden Bekymring for Dagen i Morgen.“

I 1822 kunde Lawaetz meddele, at Pjecen havde vakt stor Opmærksomhed overalt, og at Interessen for Sagen var levende „ikke blot her i Fædrelandet, men ogsaa i fjernere Lande og i Tyskland“. Allerede

*) »Annals of banks for savings«.

**) I Foredragets Kommentar.

Aaret efter at Pjecen var udsendt, viste det sig, at „vore største Forventninger blev overtruffet, idet 8 Sparekasser er oprettet efter de engelske Mønsteranstalter.“) Blandt disse 8 nævnes ogsaa A a b e n r a a S p a r e k a s s e. Vi skal senere se, at den imidlertid ikke er oprettet „efter de engelske Mønsteranstalter“ og heller ikke i Forbindelse med Patriotisk Selskabs Agitation, den er tværtimod oprettet uafhængig af alt dette. Derimod nævnes med Rette F l e n s b o r g B y s S p a r e k a s s e. Her var „en Kreds af agtværdige og brave Mænd traadt sammen for at raadslaa om, hvorledes der i deres kære Fødeby kunde vorde oprettet en Sparekasse til Gavn og Lykke for Byen og dens Borgere.“ Øn-sket herom var brændende, „eftersom man med Smerte saa, hvorledes Handelen i den engang saa floriant og blomstrende By sygnede hen, medens Næringsløshed og Armod bredte sig mere og mere. Sparsom-melighed var ikke i Vækst og Overdaadighed og Luksus ikke i Nedgang. Hvad man i England havde forsøgt med saa stort Held — mente de — maatte ogsaa kunne bringe Flensborg Lykke og Held.“

Pengene udlaantes til Byen og Sct. Nicolai for 5 pCt., medens Indskyderne fik 4 pCt. Administrationen var gratis. De indvundne Renter „bør ikke vokse til et umaadeligt Fond“, men derimod anvendes i vel-gørende Øjemed, bl. a. i Form af Præmier til Piger, som i en Aarrække har tjent deres Herskab.

De 6 andre Byer i Hertugdømmerne, som nævnes, er: Kappel, Haderslev, Itzehoe, Tønning, Tønder og Sønderborg.

Med stor Glæde meddeles i 1821, at Tanken ogsaa har vundet Tilslutning i Landets Hovedstad, idet K ø b e n h a v n i 1820 har faaet en lignende Sparekasse. Ogsaa den forrenter Indskudene med 4 pCt., medens Pengene indsættes i Nationalbanken.

„Den Nytte, — hedder det videre, — som disse Institutioner stifter, anerkendes nu overalt. Hvor tiltrængt Sparekasserne har været, hvor hurtigt og rigtigt deres Værd er blevet anerkendt, viser deres hurtige Vækst og de første Aarsberetninger, som Sparekasserne i Aabenraa og Flensborg har udsendt.“ Men der klages samtidigt over, at Daglejere og søfarende er saa vanskelige at faa i Tale i denne ogsaa for dem saa

vigtige Sag, kun faa af Indskuddene stammer fra disse Samfundslag. Men saaledes er det overalt, ogsaa i England.

Sparekasserne var jo blevet oprettet for at række den mindrebedre Del af Befolkningen en hjælpende Haand. De skulde være en social Foranstaltning og kaldes da ogsaa undertiden ligefrem Hjælpe-Institutter. Men dem man gerne vilde hjælpe, havde man Møje med at faa vundet for Sagen. Fra Sønderborg meddeles det dog i 1821 ved Afslutningen af det første Regnskabsaar, at 77 Personer, „mest af den tjennende Stand“ har indbetalt 1948 Mk. Og fra Tønder skrives¹⁰⁾, at „vi har i det sidste Aar af 38 Piger modtaget 1804 Mk.“ Men i Haderslev indkom næsten intet fra disse Kredse, og der klages over, at Letsindighed og Pyntesyge er Skyld i dette fattige Resultat. Ogsaa blandt de gifte Daglejere fandt man kun ringe Forstaaelse.¹¹⁾ Som Aarsag anføres, at dels er deres Indtægt kun ringe, dels har de i de gode Aar „vænnet sig til unødvendige, ja skadelige Nydelser“, som de ikke vil slippe. Nogle Steder modtager Arbejderne deres Løn i Naturalier, og iøvrigt er det almindeligt, at Arbejderne om Sommeren afbetaler Gæld, som er stiftet i Vinterhalvaaret. Men „herlige Frugter“ kan der dog fremvises her og der, og „en ubeskrivelig Fortjeneste har vor Forening gjort Fædrelandet i dette Decennium, — skriver Lawaetz — ved at søge at faa Sparekasser oprettet. I vort danske Fædreland har vi Eksempler nok paa, hvor nødvendigt og godt det er, at Sparsommelighed kommer i Højsædet. Møen og Falster er f. Eks. ens i Henseende til Jordbund og Klima, men medens det paa Falster staar godt til, fordi Folket der er sparsommeligt og vindskibeligt, saa er man paa Møen altid i Pengeforlegenhed, da man der elsker en ruinerende Luksus. Og selv om vi i Danmark ikke kan maale os med det gigantiske Eksempel i Storbritannien, hvor der hvert Aar flyder 1 Million Pund Sterling eller 6 Millioner Daler i Form af Sparepenge over i de offentlige statsgaranterede Fonds, saa tvivler vi dog ikke om, at Sagen er i god Gang og vil bære Frugt til uendelig Velsignelse.“

★

De ældste Sparekasser i Sønderjylland var oprindelig Privatvirksomheder; men de fleste af dem havde dog et offentligt Præg, for saa vidt som de var oprettet af Fattigvæsenets Administratorer og stadig stod under dettes Kontrol. Efter Datidens Lovgivning kunde en Sparekasse oprettes uden Myndighedernes Tilladelse og uden nogen Form for offentlig Autorisation. Ligeledes havde de Mænd, som oprettede dem, frie Hænder m. H. t. Affattelse af Love og Statutter. Der fandtes altsaa i Datiden ingen Form for offentlig Kontrol eller Tilsyn med disse Kasser. De Mænd, som ledede Sparekassevirksomheden og var Kassens Garanter, maa derfor have nydt en ganske særlig Tillid i den By eller i den Egn, hvor vedkommende Sparekasse havde sine Kunder. Heller ikke den nyoprettede Provincialregering for Hertugdømmerne (1834) fik overdraget noget Tilsyn med Sparekasserne.¹²⁾ I § 13 i den under 15. Maj 1834 udgivne Instruktion hedder det blot, at Regeringen skal „saa vidt, som det er muligt, understøtte Sparekasserne, som skyldes Privat-Foreninger, og hvis Hensigtsmæssighed og Nytte i Henseende til at forebygge Armod og Fattigdom er bevislig, og derfor skal den benytte enhver Anledning til at fremme deres videre Udbredelse.“

De enkelte Sparekasser var stiftet af en Kreds af Garanter, der foruden at tilvejebringe et beskedent Garanti-Beløb skulde anvende eventuelt Overskud i velgørende eller almennyttigt Øjemed. Administrationen var i de første Aar gratis. Revisionen foretoges nogle Steder af Byens Borgmester eller af en anden Embedsmand, andre Steder af et eller flere Medlemmer af Fattigkollegiet.

Af de Sparekasser, som oprettedes i disse Aar (1816—21) var de fleste, — og det gælder alle de nordslesvigske — baade Spare- og Laanekasser, medens de andre, hvis Tilblivelse særlig skyldtes Patriotisk Selskab, var blotte Sparekasser; Indskudene forrentedes i disse Tilfælde enten af By eller Stat (hvilket saaledes var Tilfældet i f. Eks. Flensborg og København).

De nordslesvigske Sparekassers Oprettelse skyldes derfor uden Tvivl et særligt stedligt Initiativ og ikke Agitation eller Tilskyndelse udefra. Folks letsindige Omgang med Penge i de gode Aar og Fattigvæsenets

voksende Vanskeligheder skabte Problemer, som krævede nye Foranstaltninger.

Sparekasser paa Landet.

Ogsaa Landsognene havde faaet Patriotisk Selskabs Pjece tilsendt i 1819. „Men her mødte Planen store Vanskeligheder, og indtil nu synes de uovervindelige“ (Prov. Ber. 1822). Et enkelt Sted naaede man dog til en lille Begyndelse, men det var under meget primitive Forhold, at disse første Land-Sparekasser kom i Gang. Paa Øen Førø (I Wyk og Østerland-Førø) lykkedes det f. Eks. at faa en Sparekasse startet, men den havde ikke et eget Kontor, Kassens tre Administratorer modtog Pengene hver paa sin Bopæl, og vilde nogen laane Penge, fungerede de samme tre Herrer som en Slags Pantelaanere, idet Kassen modtog „Guld- og Sølvgenstande“ som Pant. Ogsaa i Lyksborg blev der i de Aar oprettet en lille Sparekasse; her var Stedets Præst eneste Administrator og tillige Regnskabsfører; kun naar Sager af større Betydning skulde afgøres, indhentedes Fattigforstandernes Raad, ellers afgjorde Præsten alt paa egen Haand.

I Aabenraa Provsti søgte den energiske Provst Paulsen, hvem vi senere møder som een af Hovedmændene ved Oprettelsen af Aabenraa Sparekasse, at faa Landsbypræsterne interesseret i Sagen. Ved et Konvent, som han i den Anledning lod afholde i September 1820, holdt han et Foredrag, hvori han udtalte Ønsket om, at hvert Landsogn fik sin egen Sparekasse.¹⁹⁾ „De vil — udtalte han bl. a. — alle sammen med mig med inderlig Vemod have bemærket, at Fattigdommen breder sig overalt. Vi er alle overbevist om, at denne sørgelige Kendsgerning ikke alene skyldes Tiden og dens Næringsløshed, men ligesaa meget den overdrevne Yppighed og Fornøjelsessyge, som stammer fra den saakaldte gode Tids Aar. Disse Onder maa vi Præster bekæmpe med alle Midler. Vel formaar Undervisning og Formaning, særlig ved Konfirmandundervisningen, at udrette noget; men mere venter jeg mig af en Anstalt og Indretning, der, som Navnet siger, vil fremme og udvikle den nu saa haardt tiltrængte Dyd: Sparsommelighed

hed og Nøjsomhed Saa længe Kaffeduften — udtalte Provsten videre — møder een i den fattige Hytte, saa længe den og den lede Kaffepunch anses for at være livsnødvendige Fornødenheder, saa længe er der Brug for Sparekasser Nogle vil maaske sige, at Sparekasser er overflødige, fordi Daglejerne i vore Egne kun sjældent kan lægge noget til Side, og der kan være noget sandt i de Ord. Men der kan spares paa unødvendige Udgifter! Tiden er ikke til overflødige, ja, skadelige Nydelser. Der skal spares! Og er der først oprettet Sparekasser, skal det nok vise sig, at der ad den Vej kan tilvejebringes en liden Sum til at holde Nøden fra Døren.

Særlig skal der tages Sigte paa de unge og ugifte, de skal først og fremmest vindes, thi derfra rekrutteres Daglejerstanden. Og naar man véd og ser, hvor letsindigt de unge giver Penge ud, hvor fristende det er at slaa ind paa Letsindighedens Vej i Stedet for at gemme Pengene til en senere Tid, saa lyder det, især da til os Præster og Fattigvæsenets Forvaltere, et indtrængende Opraab: Frem og understøt en Foranstaltning, som vil dæmme op mod Ødselhedens og Letsindighedens Flod.“

Provsten nævner videre, at Pastor Matthiesen i Løjt „i Fjor havde udarbejdet og vist ham et Udkast til en Landsby-Sparekasses Indretning“. Dette Udkast havde Provst Paulsen iøvrigt sendt til Patriotisk Selskab, ledsaget af en varm anbefaling, for at Selskabets Ledelse eventuelt kunde gøre Brug af det.

Pastor Matthiesen i Løjt, som altsaa er een af Sparekassesagens Pionerer i Sønderjylland, var een af de ejendommeligste Præster, vor Landsdel har haft.*) Endnu hundrede Aar efter hans Død gaar der Historier om ham i Løjt Sogn, hvor han var Præst fra 1802 til sin Død i 1843, først Diaconus, fra 1812 Sognepræst. Han og Provst Paulsen var ellers ikke enige om meget; men i denne Sag havde de fælles Interesse. Provsten var Rationalist, Matthiesen stod derimod i nær Tilknytning til Brødremenigheden og i skarp Opposition til sine Embedsbrødre. Mens Provsten i Aabenraa holdt akademiske Fore-

*) Andreas M. født 1771 i Skovlund i Mellemslesvig, cand. 1796, Præst paa Hallig Nordmarsch 1800—02, i Løjt 1802—43, † 15. Januar 1843.

drag paa Tysk om Dyden og Dydens Belønner for en ret faatallig Skare, prædikede Pastor Matthiesen paa Folkemaalet om Menneskets Fordærvelse og om Vejen til dets Frelse. Han øvede sin Præstegerning som en Folkets Mand, der talte Folkets Maal og naaede Folkets Hjerte. Igennem 40 Aar fyldte Løjtingerne og Folk fra Nabosognene — ikke mindst fra Aabenraa — hans Kirke. Det er træffende blevet sagt om denne Præst, at „i ham indgik den benaadede Lægprædikants Oprindelighed Forbindelse med den skolede Videnskabsmands dybe Erfaring“ (Dr. Jens Holdt).¹⁴⁾

Matthiesen var de fattiges Ven og Hjælper, og af fattige var der mange i den store Landsby Løjt, der alle Dage har indtaget en Særstilling blandt de sønderjydske Landsbyer, ikke mindst paa det Omraade. Omkring ved Aaret 1820 fik han oprettet en Sparekasse i Løjt, siden ogsaa en saakaldt Almissekasse, til denne sidste har han sat store Forhaabninger, idet han med Henblik paa den skrev, „naar den har opnaaet sin fulde Alder, kan den for stedse afløse de tvungne Fattigunderstøttelser, efter at disse fremtidig er blevet unødvendige og overflødige“. I 1888 havde denne Almissekasse et Fond paa 50.000 Mk., dengang en stor Kapital; Matthiesens Ord har derfor ikke været helt hen i Vejret.

Provst Paulsens Henvendelse i 1820 bar kun ringe Frugt. En Del Præster søgte at realisere de fremsatte Forslag, men — bortset fra Løjt — blev der kun oprettet een Sparekasse i Amtets Landdistrikter, nemlig i Løgumkloster.*)

Om Løgumkloster Sparekasses Oprettelse hedder det i Sparekassens Festskrift (1936): „I Slutningen af Aaret 1820**) beskæftigede Pastor Iwersen i Løgumkloster sig med Tanken om at oprette en Spare- og Laanekasse. Pastor Iwersen vandt en Del af Byens Borgere for sin Idé“, og den 12. Januar 1821 blev Sparekassen oprettet.

*) I Prov. Berichte hedder det mistrøstigt i 1822: »I Aabenraa Provsti er et hvert Forsøg paa at faa oprettet Sparekasser paa Landet mislykket; kun i Løjt Sogn er Forsøget ikke strandet ganske«.

**) Provst Paulsen holdt sit Konventforedrag i Sept. 1820.

AABENRAA BY OMKRING AARET 1818

Nogle Oplysninger om Forholdene i Aabenraa ved Sparekassens Oprettelse

»En Bjergkrands klædt med Eg og Bøg omgiver det hele og midt i dette ligger denne lille Søstad paa Bakken som en Rubin paa en grøn Krone.« A. J. v. Essen om Aabenraa 1798.

Afsides og tilbagetrukket fra de førende Vejruter laa det gamle Aabenraa med Ansigtet vendt mod Havet, saaledes som det sømmer sig en gammel Søfartsby. Mod Syd, Vest og Nord spærrede høje, skovklædte Bakker ikke bare for Udsigten, men ogsaa for al større Færdsel. Byer, som skal leve af Landhandel og af et Opland, maa have Veje eller skabe sig Veje, som kan lede Strømmen fra fjernt og nær til Byen. Saadanne Veje har Aabenraa indtil nyere Tid ikke haft, man har maaske heller ikke bekymret sig stort derom, idet man i det store og hele levede af Søfart og Handel.

Nutidens Mennesker gør sig næppe noget Begreb om, hvordan Vejforholdene har været i gamle Dage. „Ingen Vej kunde være smukkere, naar den ikke var saa farlig over det meget høje Bjerg Skeybjerg kaldet. Vejen er ikkun maadelig bred, og ved høire Side sees en Afgrund, der kan sætte den Dristigste i Skræk.“ Saaledes fortæller Præsten i Nustrup i 1767¹⁵⁾, da han for første Gang kom til Aabenraa, og han er nok ikke den eneste, som blev svimmel og skrækslagen under Nedkørslen til Byen. Ogsaa langt senere, da Vejforholdene var forbedrede, skete der jævnlige

Udsigt over Aabenraa

(Akvarel, S. L. Lange fecit 1820)

Uheld og ikke sjældent indtraf der Ulykkestilfælde. En indfødt Aabenraer, Advokat Blauenfeldt, fortæller senere, da han opfrisker gamle Minder, „Jeg kunde anføre adskillige Exempler fra min Barndom paa Ulykkestilfælde ved slige Kjørsler, selv naar det ikke manglede paa en forsigtig og sikker Kudsk“.¹⁶⁾

Men køn var en saadan Køretur, og den som havde Sans for Landskabets storladne Natur med alle dets idylliske Enkeltheder, glemte alle Farer, og bagefter kunde den rejsende ikke nok rose den yndige By med dens enestaaende Beliggenhed. Kolding-Rektoren Tauber foretog i 1820 en „Sanct Hans Aftens Fart til Søbadet i Apenrade“.¹⁷⁾ Betaget af det han saa, hilste han med et Vers af Oehlenschläger det venlige Apenrade, „der fremtraadte overraskende skjønt for os, da vi havde efterladt Landsbyen Løydtt paa vor Venstre. Det er virkelig som man fandt en Oase i Ørkenen, naar man har tilendebragt den sandige Hedevei og befinder sig paa den sidste Høide, hvorfra Veien slynger sig ned i den fortryllende blomsterrige Dal, i hvis sydøstlige Ende Byen ligger tæt ved Havets Bredder. Her synes Nereider at favne Dryader i venlig Harmonie. Ikke

Udsigt over Aabenraa ca. 1820

(Ukendt Kunstner)

latteligen kunde vi have fundet en skjønnere Plet at tilbringe vor Sct. Hans Aften paa. Alt var skjønt omkring os. — Den blide Sommerluft, den balsamiske Uddunstning af de blomsterrige Enge, Havets mildtkrusede Ager og den venlige By, omgivet af skovbegrænsede Høie. Jeg glædede mig ved den langsomme Fart, som Vognen maatte gjøre ned ad den steile Haderslebervei, da den gav mig Leilighed til i langsomme Drag med hver en Sands at inddrikke al den Herlighed, der omgav mig. Selv Veianlægget begunstigede denne Nydelse, thi for at formindske Nedkjørselens Steilhed er Veien anlagt i Vinkler, hvorved den skønne Apenrade Dal, med alle dens Afvexlinger til Høire og Venstre, ret mageligen stilles den Veifarende for Øie. Veien er sirligen afpælet mod de paa begge Sider liggende Affald (Skraaninger) . . . Denne Skovkjæde passeret modtages man af en blomsterrig Slette, der bugner af Ceres og Floras herligste Gaver og gjennemskæres af levende Hækker og rislende Kilder. Efter denne Blomstervandring kommer man til Byen selv, der indvendig og udvendig har et godhjertet gammeldags Udseende.“

Køn og romantisk har Vejen været, men Folk, som saa mere paa det

praktiske, taler ellers samtidigt om „de usle Veje“, de har i hvert Fald nok været medvirkende til, at Aabenraa i ældre Tid næsten var uden Opland. I hvert Fald foretrak Bønderne, selv om de kun boede 1—2 Mil udenfor Byen, at køre deres Korn og hjemmelavede Vadmel til Flensborg. I Vejnettet, som fører til Byen, skete den største Forandring, da Vejen mod Haderslev og Flensborg blev anlagt i Aarene 1846—1852. Før de moderne Veje blev anlagt, var Aabenraa i udpræget Grad en Søfartsby. Enten levede man af Havet som Søfolk og Fiskere, eller af Haandværk, der stod i nøje Forbindelse med Søfarten. Byen havde derfor ualmindelig mange Matroser, Smaahaandværkere og Daglejere, som gav den et ret stærkt proletarisk Præg.

Var Udsigten spærret mod Landsiden, saa var den til Gengæld mere end aaben mod Øst. Med det blotte Øje kunde man se Kornmarkerne paa den modsatte Side af Fjorden og se Kvæget græsse paa de til Sundeved hørende Strandmarker, og daglig nød man det stolte Syn af store Handelskibe, som under fulde Sejl passerede Synskredsen.

Men om Efteraaret og Vinteren havde man ogsaa Storm og Kulde fra første Haand. Naar Stormen hvinede og førte Vandet ind i den aabne Havn, naar „Alsingerne i Skjortærmer“, som Folk kaldte de fraadende Bølger, truede med Oversvømmelse og Ødelæggelse.

Men trods alt, Havet lokkede, det vinkede ad Ungdommen, Havet og Skibene havde Aabenraa-Drengenes Interesse.

★

A a b e n r a a By bestod i 1818 — og endnu til langt ind i Aarhundredet — kun af selve Byanlægget og ikke engang det. Thi ikke faa af Byens Huse hørte under Rise Herreds Jurisdiction og altsaa under Amtet. Det gjaldt først og fremmest hele Slotsgaden, endvidere Husene udenfor Nørreport og endelig Kolstrup, som dengang havde et fuldstændig landligt Præg. Først i 1900 blev Kolstrup indlemmet i Byen.

I n d b y g g e r a n t a l l e t var i Aarhundredets første Halvdel i langsom Stigen.

I 1803 var Folketallet	2834,
1835 » »	3788, og i Kolstrup 412 ¹⁸⁾
1840 » »	4021
1855 » »	4920 ¹⁹⁾

Som nævnt havde Byen i de Tider et ret stærkt proletarisk Præg. I 1855—56 var der kun 51 Skatteydere — eller 4 pCt. — som kunde henregnes til Overklassen, medens Resten dannede Underklassen eller bestod af en „Mellemstand“, som i økonomisk Henseende ikke hævede sig op over denne.²⁰⁾ Under saadanne Forhold var der god Brug for en Sparerkasse, som kunde forvalte de beskedne Summer, som nøjsomme og vindskibelige Borgere til Tider fik tilovers.

Af Tjenestefolk havde man mange i gamle Dage. I vor Periode var deres Antal 11 pCt. af de slesvigske Byers Befolkning²¹⁾, et Tal, som efter vore Forhold virker overraskende. Ca. 5 pCt. af Befolkningen underholdtes af Fattigvæsenet. I Aabenraa beløb deres Antal i 1815 sig til 136 Personer. Deriblandt var der 20—25 Børn, som enten var forældreløse eller maatte fjernes fra Hjemmet og anbringes i Pleje for en ringe Betaling. De egentlige Almissenydende fik gennemsnitlig hver 16¹/₂ Rbdlr. om Aaret, „men iblandt disse er der et Antal aandssvage og sindssyge Personer, hvis Bevogtning og Underhold koster 50 Rbdlr. om Aaret“.²²⁾

Foruden Renterne af Fattiglegater maatte der i 1815 opkræves 2160 Rbdlr. i Fattigskat, et i de Tider stort Beløb. I 1821 hedder det da ogsaa, at „Beboerne sukker under Fattigskattens Byrde“. Vi vil iøvrigt senere komme tilbage til dette Emne.

BYENS ARKITEKTONISKE FYSIOGNOMI var udformet i det 18. Aarh. En lang Række af altfortærende Brande havde ryddet grundigt op i Byens gamle Gader, hvor Bindingsværk og Bulhuse endnu paa det Tidspunkt var almindeligt. Det gamle Aabenraa, som vi endnu finder det indenfor det gamle Byanlæg, er blevet til i en rig og lykkelig Tid, i det 18. Aarhundredes lange Fredsperiode. „Her drives — skriver Pastor Dyssel 1767, da han kom til Byen — en meget god Handel med meere end hundrede Skibe, hvoriblandt ere mange meget store, som gaaer til Norge,

England, Frankrig, Spanien og ind ad Middelhavet, især have de sidste urolige Tider imellem andre Nationer givet dem gode Fragter, da det danske Flag har gaaet fri og sikker; lykkelig det Folk, der under en fredelig Regjering kunde beriges ved andres Kiv“.

Om BORGERSKABET fortæller han, at „det vedligeholder den gamle Ærlighed og Tarvelighed (d. v. s. Nøjsomhed), ere meget tjenstfærdige imod Fremmede og oprigtige i deres Handel, og her, ligesom overalt i det Slesvigske, ansees i Almindelighed Bedragerie, Opbud eller Bancorupto som noget sær skammeligt, de besidde just ikke en Franskmands Artigheder, men heller ikke en Hollænders Grovhed, de ligner, i min Dom, meget den engelske Nation, Frihed er deres Hovedsag, og naar de behandles derefter, gjøre de sig en Ære af smukke Gierninger“.

I denne lykkelige Periode opstod det gamle Aabenraa, „hvis gammeldags Ynde smiler os i Møde i de bugtede Gader. I disse venlige Gavlhuse, som gnidret og tæt skyder ud paa Fortovene med Karnapper og pyntelige Døre, med Jerntal, Bogstaver og fromme Indskriftstavler paa Murene, lever Mindet om hine Dage, da Skib paa Skib for fulde Sejl stod med Dannebrog i Stavnen ud ad den brede Fjord“.²³⁾

Smaahusene dominerede Gaderne, og af dem er det atter Gavlhusene, som prægede Byens Udseende. Endnu i 1845 var 38,5 pCt. af Husene i Byen Gavlhuse, i 1863 var deres Tal sunket til 29,7 pCt.²⁴⁾ I Halvtredserne har der altsaa været et ret stort Byggeri, men endnu i den Periode, dette Afsnit omhandler, har de vel været i Flertal. Inde i de gamle Gavlhuse saa det ud paa een og samme Maade. I den knejsende Gavl mur, prydet med Smedejernsaarstal for Husets Tilblivelse og Mandens og hans Hustrus Initialer i Jernankre, var den smukke fintforarbejdede Indgangsdør anbragt. Facaden var ikke bredere end nødvendigt til et Tofags Værelse og en Forstue med Gadedør. Var Huset beboet af en Høker, havde han indrettet en Disk i Forstuen, som saa tjente som Købmandsbod. Ligeoverfor var Døren til Dagligstuen med sine to Vinduer, eller en fremspringende Karnap. Oftest havde Familien kun denne ene Stue, der med sine Alkovesenge ogsaa tjente som Soveværelse. Byen havde et ret land-

Fra det gamle Aabenraa. Parti fra Storegade. (Sauermann: Apenrade)

Direktor Sauermann fra Kunst- u. Gewerbemuseum i Flensborg foretog i 1908 en Del Opmaalinger af gamle Huse i Aabenraa. Ligeledes blev der oplaget en Del Fotografier af gamle Bygninger og deres Inventar. Dette Arbejde blev understøttet af Aabenraa Spare- og Laanekasse.

ligt Præg, idet mange af Borgerne husede Køer, eller i hvert Fald Svin, indenfor deres Enemærker. F. Eks. havde baade Provst og Borgmester Stalde. I Borgmesterens Gaard²⁵⁾ var der endda baade en Vester- og Østerstald — paa 7 og 5 Fag —, og Provsten havde Plads til 4 Heste og 4 Køer. At Hønsene ivrigt pikkede i Gadeskarnet, og Hanerne galede i alle Gaarde var en selvfølgelig Ting, som ingen undrede sig over. Gaderne var besværlige at færdes i, selv om Dagen. Husene laa ud og ind i Gadelinien, og Fodgængerne maatte møjsommeligt holde sig langs Husvæggene, thi Fortovene var smalle, og mangt et Hus skød hensynsløst sin Karnap eller Kælderhals frem og tvang derved Passanten ned i Rendestenen, som flød med alskens Uhumskhed. Dog, ved Dagslys var det ingen Sag at færdes i Byen. Værre blev det, naar Mulm og Mørke sænkede sig over Staden. Da var det bedst at blive inden Døre. Gaderne var selvfølgelig ikke oplyst, af Gadelygter fandtes ingen, kun ved Slagbommene ved Nørre- og Sønderport og ud mod Kolstrup havde Byen sat nogle Pæle med Lygter²⁶⁾ paa, ellers henlaa alt i Mørke. Skulde Folk

Parti fra Slotsgade.

(Sauermann: Apenrade)

ud, maatte man enten finde sig til Rette paa bedste Maade eller betjene sig af en lille Haandlygte. „Kom man om Aftenen ind i et Hus, maatte man famle i Mørket, indtil man fik fat paa et Haandgreb til en Dør, og naar man saa aabnede den, fandt man i Regelen Familien forsamlet om et Slagbord ,arbejdende ved et eneste Spegelys eller en Hængelampe, dog var et Spegelys mere almindeligt i Brug. Kun i de saakaldte fornemme Huse saa man to Spegelys brænde paa Bordet, og naar der var et indbudnen Selskab, to Formlys fra Christiansfeld, hvilke ansaas for de bedste og vare de dyreste. Enhver Husmoder sørgede for om Efteraaret at forsyne Huset med Tællelys (Husmoderen forfærdigede selv Lysene), og den sidste Tælleskorpe afgav kun tynde og noget vandede Lys, som under Navn af Praase afbenyttedes som Løbelys i Kjøkken og Kjælder istedetfor en Vorstabel. Lampen saa man i min Barndom aldrig paa Bordene med Undtagelse af den saakaldte Studerelampe med grøn Skærm, som var en Forret for de Lærde og Contoirherrerne.“²⁷⁾

Ogsaa m. H. t. Befordring stod det maadeligt til. Kun Amtmand og Borgmester havde lukket Vogn, „som de iøvrigt velvilligt stillede til Raadighed ved Bryllupper og Confirmationer“. Senere fik ogsaa Post-

mester Petersen en saadan Vogn — den samme, sagde man, som Brandt blev kørt i til Retterstedet paa Vester Fælled—. En Del af de mere velhavende Købmænd, som til deres Landbrug holdt Heste, anskaffede sig saakaldte holstenske Vogne (en Kurvevogn med lakerede Stole), hvori de om Sommeren kørte Smaature i Omegnen.

AABENRAA BY BEFANDT SIG I AARENE OMKRING 1818 I EN ØKONOMISK BØLGEDAL. Forbi var de stolte Dage, da de store Sejlskibe stævnede ind ad Fjorden, forbi var de gamle Tider, hvor Handel og Haandværk blomstrede og gav Byens Borgere det daglige Brød og et Overskud, hvormed de pyntede deres Huse ude og inde. Ved Havnen var det nu blevet stille, og i Værkstederne lød ikke mere Larmen fra de arbejdende og fløjtende Svende. Mangen Haandværker maatte afskedige dem alle. „Af 63 store Koffardi-Skibe (d. v. s. Sejlskibe paa Langfart), som Aabenraa havde før, er nu kun 18 tilbage, og Englændernes Angreb har kostet Byen 200.000 Rdlr. ved Tab af Skibe og Fragter. Byrderne og Skatterne derimod er steget til det seksdobbelte (1818). Og Antallet af Personer, som trænger til offentlig Hjælp, er som Følge af Tidens Ulykker steget uhyre“. ²⁸⁾

Overalt saa Byens Borgere kun Tilbagegang og Forfald, en Følge af Napoleonstidens store Krige. En ny Tid havde holdt sit Indtog, man havde ventet sig meget af Freden, men da den omsider kom, bragte den ikke det, man havde haabet. Mange af Hovedprodukterne var nu usælgelige, ingen havde Penge at købe noget for.

En født Aabenraaer, som har levet sin Barndom og Ungdom i Byen i de Aar, fortæller herom:

I min tidligste Barndom levede mine Forældre, om end ikke i Velstand, saa dog i gode Kaar, og jeg mindes meget klart, at de hvert Efteraar slagtede en Kvie og en Bede, som min Fader købte paa Markedet, og henimod Julen to Svin, de selv havde opfodret. Der var flere Svende paa min Faders Værksted (Faderen var Handskemager), og han gjorde hyppige Rejser til Flensborg, hvor han afleverede store Partier af de saakaldte Randers-Handsker til videre Forsendelse.

Dog Krigen med England 1807 og den senere Kontinental-spærring standsede denne Forretning aldeles, Svendene maatte

afskediges og Handske-Afsætningen indskrænkede sig til de faa Dusin, der i Aarets Løb blev bestilt af Byens og Omegnens Indvaanere, og til Forfærdigelsen af de dengang brugelige saakaldte Høsthandsker. Nu var Haandværket alene ikke tilstrækkeligt til at tilvejebringe Livets Fornødenheder, selv om vi levede nok saa tarveligt. Men min Moder var ikke raadvild og ikke sen til at tage en Beslutning. Hun havde i sin Ungdom lært at væve, og endnu før den fransk-spanske Armees Indmarch, sad hun ved Væverstolen for at fortjene saa meget, hun formaede. Fra nu af var det trange Tider for mine Forældre, og de blev trangere og trangere jo mere den lille ved Flid og Sparsommelighed i bedre Dage sammensparede Kapital nærmede sig sin Ende. „Arbejde er ingen Skam, og Enhver maa nu hjælpe til, hvad han formaar“, sagde min Fader. „Ogsaa Du, min Søn, maa hjælpe til saameget, Du kan“. Jeg tog fat og har fra mit ottende Aar af, og indtil jeg forlod det fædrene Hjem, bidraget hvad jeg formaede for at beskytte os mod Fattigdom. Barnlig Kærlighed til min gode, fromme Moder hjalp mig ved at overvinde alle Besværligheder. Først spolede jeg for min Moder, dernæst lærte jeg at sy Bolde af Læderaffaldet af alle Farver, og hvert Foraar, naar Legetiden kom, havde jeg liggende et Forraad af nogle Hundrede. Senere lærte jeg ogsaa at sy Handsker. Ved Siden af dette Arbejde forsynede jeg Huset med det fornødne Brændsel, som jeg samlede i de omkring Byen liggende Skove og bar hjem paa min Ryg, eller om Vinteren kørte hjem paa en Haandslæde. Hver Sommer medførte et særligt Arbejde for mig. Henimod Høsten foretog nemlig min Moder en Fodvandring gennem Sundeved for at afsætte de i Løbet af Forsommeren forfærdigede, dengang til Beskyttelse mod Tidslerne, brugelige Høsthandsker. Paa disse Fodvandring ledede jeg hende og hjalp hende med at bære Pakken, som dog altid blev lettere og lettere, jo længere vi fjernede os fra Hjemmet Som de fleste af Haandværkerstanden levede mine Forældre meget tarveligt, og min Moder maatte bestyre Husvæsenet med stor Sparsommelighed; vi spiste kun een Ret til Middag, men vi have aldrig savnet det Nødvendige. For Brændsel sørgede, som nævnt, jeg, og Belysningen kostede ikke meget. Om Sommeren i de korte Aftener tændtes ikke Lys, men unge og gamle sad enten paa Trappestenene og passiarede, eller de gik en Spadseretur i det frie. Men naar Efteraaret kom, da blev et Bord flyttet hen i Nærheden af Kakkelovnen, en let Jernkæde, som med den ene Ende var fastgjort ved Bjælken og ved den anden forsynet med en Krog, blev nedhalet, og i Krogen hængtes en aaben, flad Bliklampe, som gik ud med Tud, blev fyldt med Olie, en Væge af Bomuldsgarn eller et

Siv blev lagt saaledes i den, at den ene Ende laa i den ophøjede Tud. Naar denne Lampe brændte, kunde alle, som kunde faa Plads omkring Bordet, se ved dens Lys. Min Moder spandt nu, jeg spolede eller syede, mine Søskende syede ligeledes, min Fader røg sin Pibe, og Samtalen drejede sig om de daglige Nyheder. Naar der var forefaldet noget af almindelig Interesse, kom Naboerne fra begge Sider til, for at forhandle Sagen. Saaledes mindes jeg, at den store Kalamitet, Flaadens Rañ og Københavns Bombardement og Brand i 1807, i længere Tid dannede Genstanden for de ivrigste Samtaler, og at Englænderne forbandedes hver Gang der var indtruffet Efterretning om, at et Skib var kapret, og det var jo desværre ikke saa sjældent.

Kakkellovnen var en saakaldt Bilæggerovn, som kun havde en eneste Aabning ud til Ildstedet i Køkkenet, saadanne Kakkellovne var de almindelige. Vindovne fandtes kun i enkelte Huse. Ligesom hele Byens Udseende var tarveligt, saaledes var ogsaa Udstyrelsen at Husets Indre og hele Levemaaden tarvelig og alt var sparsommeligt indrettet. . . . Men ved al den Tarvelighed, Arbejdsomhed og Nøjsomhed tror jeg, at den almindelige Tilfredshed var større end nu (1876), hvor den ene higer efter at overstraale den anden i Stads og Fjas, i Silkckjoler og med falske Lokker.

Fattigdommen havde for Alvor holdt sit Indtog. Og den plagede ikke alene Byens Borgere, store og smaa, men ogsaa Byens styrende Mænd. I 1813 havde man f. Eks. besluttet at foretage en større, haardt tiltrængt Reparation af Kirken,*) som da var i en bedrøvelig Forfatning. Arbejdet var tvingende nødvendigt, da de gamle Hvælvinger var ved at styrte ned. Men i 1814 maatte man standse, da der ingen Penge var til det. Hvælvingerne blev derfor ikke fornyet, men erstattedes med „Hvælvinger“ af Brædder og Gips. I 1815 og 16 foretoges andre nødvendige Arbejder, men man vovede ikke at udskrive Udgiften i Skat. Kirken fik saa en Gæld paa 6000 Rbdlr.

Sammen med Fattigdommen kom Fattigdomsproblemet. Det var iøvrigt ikke helt ukendt i Aabenraa, eftersom Byen allerede før 1800 havde „et ualmindeligt stort Antal fattige“. ²⁰⁾ Det skyldtes for en væsentlig Del, „at Aabenraa By lader for mange fremmede slippe ind i Byen, som hurtigt falder den til Byrde“. Mange fattige slog sig først ned i Kol-

*) I 1803 kaldes Kirken »sehr verfallen«, Adlers Visitatsprotokol.

strup, og derfra sneg de sig videre, indtil de havnede ved Maalet, en lille Lejevaaning i en Baggaard. I 1812 maatte man til at træffe nye Forholdsregler, for at dæmme op mod det overhaandtagende Tiggeri. Før havde Magistraten og Byens Sognepræst tilvejebragt Pengene til de fattige ved Indsamlinger og en Fattigskat, som saa fordeltes af Borgmesteren og Sognepræsten. Nu blev Byen delt i 14 Distrikter, og i hvert valgtes en Borger til Fattigopsynsmand, han skulde holde Øje med dem og anvise de arbejdsløse et Arbejde. Disse 14 Mænd administrerede nu Fattigvæsenet sammen med de to førnævnte. Man haabede saa at kunne standse Tiggeriet, især da der ogsaa ansattes 4 Fattigfogeder, der tillige fungerede som Natvægtere. Dag og Nat skulde de forhindre, at der betledes ved Dørene og iøvrigt fordrive alle fremmede Tiggere. Tiggeriet havde nemlig i den Grad taget Overhaand, at Borgerne tryglede Magistraten om Hjælp. Særlig paa Helligdagsaftenerne gik det over alle Grænser. Da drog „300—400 Tiggere i store Flokke“³⁰⁾ gennem Gaderne og terroriserede Borgerne. Men — de nye Indretninger kostede ogsaa nye Udgifter, og jævnlig møder man i de gamle Dokumenter Ordene: Den meget trykkende Fattigskat. 1821 „sukker Beboerne stadig under Fattigskattens Byrder, og Byen har — desværre — mange smaa og ringe Boliger“, hvorfor det ikke er muligt at forhindre Indstrømning af nye fattige.³¹⁾ Provsten ønsker oprettet et Arbejdshus, for at de arbejdsduelige, men dovne Tauge-nichtse kan holdes til Arbejde, men tør ikke tage Initiativet i denne Sag af Frygt for de skrækkelige Udgifter, som en saadan Bygning vil paaføre Borgerne. Derimod har man i Aabenraa — fortæller Provsten*) — haft megen Glæde af en Sparekasse, som det er lykkedes at faa oprettet. Den har som Maal: At „forhindre og forebygge Armod og Fattigdom, og den skal ikke blot være et økonomisk Middel, men ogsaa bidrage til, at der skabes en mere retskaffen og omsigtsfuld Aand i Folk.“

Byens Økonomi var — som man kan tænke — ikke god. Nominelt havde Byen en Gæld paa ligeved 130 000 Rbdlr.³²⁾, en svimlende Sum. Desuden skyldte Byen Borgerne 9 600 Rdlr. for Indkvarteringspenge i

*) Visitatsberetning 1821.

Krigsaarene (Besættelsestropperne). Det er tvivlsomt, om disse Penge nogensinde er blevet betalt. Det kan tilføjes, at Besættelsestropperne kostede Hertugdømmerne 5 Millioner SHC., et Beløb, der svarede til Hertugdømmernes direkte og indirekte Skatter i to Aar. Den egentlige Gæld var i 1819 58,124 Rbdlr., men det var ogsaa nok, naar man betænker, hvad Penge var værd i de Tider. Et saadant Tal bliver naturligvis først levende, naar man til Sammenligning faar opgivet Værdien af forskellige almindelige Ting. En Karl fik ca. 25 Rbdlr. i Løn aarlig. En Gaard i Hovslund, som nu formodentlig vil kunne koste op imod 100 000 Kr., solgtes i 1819 for 500 Rbdlr. Et Læs Tørv kostede 1½ Rbdlr., et Pund Smør 17 Sk.

I 1820 beløb Fattigvæsenets Udgifter sig til 2400 Rbdlr. De under Forsorg værende Børn blev indtinget for 12—20 Sk. pr. Uge. Drengene kom i Lære i 10—12 Aars Alderen.

Byens Indtægter beløb sig i 1819 til 16,605 Rbdlr. (Skatter m. m.), Udgifterne derimod til 19,260.

★

Borgerne var delt i Skatteklasser og ved en særlig Rangforordning for Aabenraa By var der draget Omsorg for, at enhver fik sin rette Plads, passende til hans Stand og Stilling. „Først og fremmest har de, som har taget en akademisk Grad eller beklæder et Embede, Forrang og første Plads frem for de almindelige Borgere.“³³) Af saadanne er der i Byen: Provsten (Amtmanden boede ikke i Byen, eftersom Slottet laa udenfor Jurisdiktionen), Amtsskriveren, Borgmesteren, Diaconus (Andenpræsten), Husfoged, Herredsfoged, Raadmændene (i 1819: Herman Frees og Jørgen Lorentzen), Bysekretær og Byfoged (den senere Politimester), — i 1819 beklædte Borgmester Schow disse to Embeder —, Kantoren (som efter 1830 kaldes Rektor), og endelig Advokaterne.

Borgere af første Klasse: De tolv deputerede Borgere*), Apotekeren, Borgere, som lever alene af Handel, Skrive- og Regnemesteren

*) 1819: Johan Otzen, Michael Jebsen, Johan Davidsen, Beter Bennik Hansen, J. M. Habelien, Fr. Andresen, Chr. Fr. Thomsen, Paul Davidsen, Lor. Prehn, Peter Corn. Hansen, Jürgen Ahlmann, Fr. Chr. Bromsløv. »Welche aus der Mitte der besten Bürger genommen werden.«

(nu Overlærer), Organisten, Stadsmusikanten, Læger og Chirurger*) og Guldsmede.

Borgere af anden Klasse: Kontrollører, Haandværkere og Skippere.

Borgere af tredje Klasse: Høkere og Vognmænd.

Borgere af fjerde Klasse: Fiskere, Daglejere og Matroser.

Enhver vidste saaledes, hvad han var, og hvor han havde sin Plads.

Kirke-, Skole- og Retsproget var tysk. I Kirken holdt Byens Andenpræst dog en Prædiken paa dansk om Søndagen, men selv ved denne Gudstjeneste blev der sunget tyske Salmer. Ved de danske Gudstjenester var Besøget meget ringe, — skriver Provst Paulsen, i Reglen var der 40 Personer i Kirken. Tidspunktet for denne Gudstjenestes Afholdelse — Kl. 1^{1/2} — faar Skylden herfor. Tyendet har ikke Tid paa det Tidspunkt, og de fattige kan af Mangel paa Søndagsklæder ikke komme i Kirke, det kan de derimod, naar Kl. 7 om Morgenen vælges.³¹⁾ Det var altsaa de fattige, som gik til dansk Gudstjeneste. Og det passer jo godt til hele Tiden. Dansk indtog i alle Maader en Askepotstilling. Skønt det var det hjemlige og daglige Sprog, agtedes det dog for ringe og overset. Tysk var det fine. „I Embedsmændenes Familiekredse blev Omgangsproget mere og mere tysk, Embedsmændene var dengang i endnu højere Grad end nu toneangivende. Deres Familier var de første og fornemste i Byen, og de velstaaende Købmandsfamilier søgte Omgang med dem. Denne Omgang var ikke uden Indflydelse, thi vilde Købmændene med deres Familier pleje en saadan med Embedsmændenes, maatte de bøje sig efter disse og da navnlig ogsaa afbenytte det tyske Sprog som Conversationsprog. Hvo der vilde ansees for mere end en simpel Mand, maatte bekvemme sig til at tale tysk.“³²⁾

Omkring Aar 1818 var Aabenraa i alle Henseender endnu en kongetro By. Selv Byens indvandrede Physikus, Dr. med. A. W. Neuber, som senere blev en ivrig Slesvig-Holstener og en Hader af den danske Stat — efter at han var blevet afskediget for Embedsforseelse, han havde taget

*) Oprindelig Barbererne, der ogsaa fungerede som Chirurger. Endnu i 1842 anbefaler Barber W. Speckhahn sig i Byens Ugeblad »til at udføre, hvad der hører til det chirurgiske Fag«.

imod Bestikkelse ved Sessionerne — digtede Selskabssange til Frederik VI.s Ære. I Digtet „Vater Friedrich“³⁶) synger hele Selskabet:

Ja, preissend erschalle Ihm der Jubelgesang
blühender Männer beim Becherklang.

Innig vereine der Jubelgesang
Dänemarks Völker beim Becherklang.

Saaledes sang og tænkte dansk- og tysktalende Borgere i Aabenraa i de Aar, vi her dvæler ved. Endnu i 1828 klædte Byen sig til Fest og højtideligholdt Prins Christians Formæling. Over Slottet var anbragt en stor Dekoration med Indskriften:

Margrethe sendte dette Bud:

Min gamle Borg festlig smykkes skal
paa denne for Riget saa højtidelige Dag!

Men Piben fik snart en anden Lyd. Allerede i 1830erne kunde ingen i Byen være blind for, at det store Skisma var forestaaende. En Skildring heraf ligger dog udenfor vort Emne, men ved Omtalen af Sparekassens Historie i de bevægede Aar 1848—50 vil den nationale Udvikling i Aabenraa lige blive strejft.

Enkelte af de større Bygninger i Datidens Aabenraa skal endnu lige nævnes.

Byens gamle Raadhus stod endnu. Det var opført efter Byens Brand i 1610. Nu tyngedes det af stor Ælde og Brøstfældighed. Det var noget mindre end det nuværende og var opført af Bindingsværk. (Det nuværende Raadhus er bygget i Aarene 1828—30.) Bygningen havde to Etager og var forsynet med et Bibelsprog paa Facaden til Skræk og Advarsel for de uretfærdige Dommere. Den nederste Etage var delvis bygget ned i Jorden, og her fandtes mørke Kældre med skumle Fangehuller. Foran Raadhuset var Skampælen rejst til Skræk og Advarsel, og her fuldbyrdedes de korporlige Straffe under Misdædernes Skrig og Jamren. Det nye Raadhus ligger iøvrigt paa det gamles Plads. I Raadhussalen fejrede Borgerskabet sine Fester, og her traadtes Dansen til Stadsmusikantens Spil.

Brøndlund Slot laa ikke paa Byens Grund, men med sit svære Murværk løftede det sig over de forsømte Slotsgrave og sløjfede Jordværker og de grønne Engdrag. Borg og By havde i de mange Aarhundreder siden Dronning Margrethes Dage maattet dele Skæbne med hinanden i alle de krigeriske Opgør. Siden 1808 (til 1829) residerede Amtmand Johann Otto v. Stemann her.

Kirken er omtalt i det foregaaende. Med sit lille blytækkede Spir midt paa det teglhængte Skib, omgivet af lave Smaahuse i krogede Gader, knejsede den paa Bakkekammen, som Byens naturlige og ophøjede Midtpunkt. Klemt inde mellem Baggaarde og mellem Husrækkerne laa endnu helt til 1826 Byens Begravelsesplads — midt i den tættestbebyggede Del af Staden. Allerede i 1803 havde Adler ved en Visitats udtalt „det meget ønskelige i at faa Kirkegaarden flyttet udenfor Byen“, men det lod sig ikke gøre i en Hast. Den gamle By-Kirkegaard ved Kirken omfattede kun et meget lille Areal, og her var Lig efter Lig i en Uendelighed blevet sænket i Jorden. Jo mere Befolkningstallet steg, desto hurtigere maatte de døde give Plads for andre.

Skoler. I Byregnskaberne omtales alle Byens egne Huse, men der nævnes ingen Skoler. (Kun Raadhus, Vægter- og Sprøjtehus og et Vagthus ved Havnen.) Regnskabet for Aaret 1803 oplyser, at „Byens Skole og dens Skolestuer vedligeholdes af Kirkens Penge.“

Byens Skole var bygget i 1737 og blev opført „Østen for den gamle Skole“, som skulde blive staaende indtil den nye var færdigbygget. Her kunde alle Byens Børn ikke huses, eftersom den kun bestod af 10 Fag. Men det var iøvrigt heller ikke Meningen, thi her gik kun de større Børn i Skole, og her underviste Byens Kantor, en studeret Mand, der havde Latinklassen, og en Overlærer (Schreib- und Rechenmeister). De mindre Børn undervistes i en Slags Privatskoler, der holdtes rundt omkring i Byen. For de fattige Børns Undervisning havde Brødrene Ernst Christoph og Hinrich v. Günderoth sørget vel, idet de i 1741 havde ladet opføre en Skole og skænket den et Legat, foruden 116 Demat Marskjord, hvoraf Renterne delvis tilfaldt Fattiglæreren.

I 1807 var hele Byens Skolevæsen blevet nyordnet, idet alle Privat-

skoler forsvandt, og Børnene skulde fra nu af undervises i den offentlige Skole, som deltes i Hovedskole og tre Elementærskoler, de sidstnævnte Skoler blev oprettet forskellige Steder i Byen i lejede Lokaler. Selv Borde og Bænke i Skolerne maatte laanes eller lejes, „for ikke at plage den ved Tidsomstændighederne i Forvejen forarmede og af tunge Byrder og Skatter besværede By“. En ny Skole blev først bygget i 1836.

I Forbindelse med den Gynderothske Fattigskole blev der i 1815 oprettet en saakaldt „Industriskole“, hvor Pigerne lærte Syning og Lapning. Baade Drengene og Piger lærte at strikke. Den unge Generation blev opdraget til Nøjsomhed og Sparsommelighed, Børnene skulde lære at staa paa egne Ben.

PROVST PETER PAULSEN
Sparekassens Stifter

(Litografi af J. J. Becker)

AABENRAA SPARE- OG LAANEKASSE

Sparekassen oprettes

Det første Skridt.

Den 27. Januar 1817 var 18 Aabenraa-Borgere og en Borgers Enke kommet sammen for at søge at faa oprettet en Sparekasse i Byen. Det skyldtes vel næppe en pludselig Indskydelse, at saa mange adstadige Folk mødte op, det maa tværtimod antages, at een eller flere af dem har arbejdet med denne Sag, efter at Tanken var undfanget, blevet drøftet og havde vundet Tilslutning.

Skønt der i Sparekassens Arkiv ikke findes Oplysninger af nogen Art om, hvem der har rejst Sagen, og hvornaar dette er sket, saa tager man dog næppe fejl, naar Tidspunktet herfor henlægges til Aaret 1816, og at det frem for nogen anden skyldes een bestemt Mand, nemlig Sognepræsten i Aabenraa, Provst Peter Paulsen. Det var i hans Præstegaard, at de 19 Personer samledes, og det var ham, som forelagde dem et Udkast, han selv havde affattet, og som de, før de skiltes, gav deres Tilslutning og satte deres Navn under. Provsten har formodentlig vist dem den første sønderjydske Sparekasses første Regnskab*), som da lige var udkommet, — det gemmes endnu i Sparekassens Arkiv — og de har formentlig alle været enige om, at en saadan „Hjælpekasse“ ogsaa vilde

*) Friedrichsberg Sparekasses Regnskab.

kunne gøre god Nytte her i Staden, hvor Fattigdomsproblemet, her saavel som andre Steder, brændte paa i disse Aar.

Den nævnte Dag besluttede man sig ganske vist ikke til at oprette en Sparekasse, — dertil var Tanken vel ikke moden endnu — ejheller blev der udarbejdet Love og Statutter, derimod blev der, takket være deres Offervilje, skabt en økonomisk Basis for den Sparekasse, som de alle var enige om burde oprettes. Hver af de 19 Borgere, blandt hvilke de fleste af Byens førende Mænd var med, overtog nemlig Garantien for et Beløb paa 10 Rdlr. SHC. eller 16 Rbdlr. i Sølv, „der skal tjene som Garantikapital, hvis Sparekassen skulde faa Brug for dem til sine Udbetalinger“. De forpligtede sig til hver for sig at indbetale dette Beløb „som en Gave, hvis det skulde indtræffe, at Sparekassen kom til at lide saa stort et Tab, at den ikke ved egen Hjælp kunde udrede Pengene“. Men hvis dette skulde ske, maatte Sparekassens Administratorer først give redelige Oplysninger om, hvorledes Tabet var opstaaet og føre Bevis for, at det ikke skyldtes deres Uforsigtighed, men at de derimod i alle Maader havde overholdt Sparekassens Love. Underskuddet skulde i saa Fald bæres af alle 19 Interessenter, hver skulde betale sin Part, og ingen skulde kunne afkræves mere end det nævnte Beløb.

Dermed var Sparekassen ikke oprettet, men nu var der lagt en Grund, paa hvilken de, som arbejdede med Sagen, kunde bygge videre. Endnu skulde der hengaa næsten to Aar, inden Sparekassen var en Kendsgerning, thi først den 27. November 1818 blev Aabenraa Spare- og Laanekasse oprettet, idet den nye Sparekasses Love da blev underskrevet, og det følgende Nytaar — 1819 — begyndte den sin Virksomhed.

Disse 19 A a b e n r a a - B o r g e r e, som mødtes den 27. Januar 1817 og hver for sig erklærede sig villig til at overtage den fornødne Garanti for den nye „Anstalt“, er Aabenraa Sparekasses Grundlæggere, — de kaldes altid senere Aktionærer eller Interessenter — og det er kun naturligt, at de nævnes her i den Institutions Festskrift, ved hvis Grundlæggelse de tog det første, vanskelige Skridt.

Skønt det ikke af de ældste Dokumenter ses, at nogen af Under-skriverne har udmærket sig frem for andre i denne Sag, saa er det dog sandsynligt, at Provst Paulsen i Aabenraa er den egentlige Op-havsmand til Tanken om Sparekassens Oprettelse, og det er derfor kun naturligt, at hans Navn bliver nævnt først i denne Forbindelse.

De, som tog det første Skridt.

1) Peter Paulsen, (Medlem af Direktionen 1819—37, Admini-strator 1819—24) Sognepræst i Aabenraa, Provst over Aabenraa Provsti.

Provst Paulsen blev født i Dreisdorf i Sydslesvig 20. De-cember 1778, hvor hans Fader Peter Paulsen var Præst. (Han stammede fra Sønderborg). I 1783 flyttede Faderen til Aaben-raa, hvor han blev Diaconus, og i 1790 til Hellevad, fra hvilket Embede han tog sin Afsked i 1806. Cand. 1804 (med den meget sjældne 1. Karakter). 1801 Subrektor ved Latinskolen i Ha-derslev. 1807 Præst i Adsbøl og Slotspræst paa Graasten. 1811 Sognepræst i Aabenraa og Provst over Aabenraa Provsti. 1817—35 Medlem af Eksamenskommissionen paa Gottorp og Eksaminator ved theologisk Embedseksamen. 1834—37 Med-lem af den slesvigske Stænderforsamling. 1837—48 Provst og Hovedpræst i Altona. 1840 Overkonsistorialraad. 1846 Dr. theol. (h. c.). 1848 nedlagde han sit Embede. Ridder af Dbg. 1826. Dbm. 1836. Død i Slesvig 1855, 29./1. Ægteviet i Aabenraa 1807, 4./7. til Cæcilie Dorothea Prehn, født i Sønderborg 1778, 13./12., død i Slesvig 1855.

Han tilhørte den ældre, loyale Generation, politisk loyal var han Kongen tro og hengiven, og hans Holdning bragte ham i et skævt For-hold til Slesvig-Holstenerne i 1848. Fra tysk Side er der skrevet om ham, at han „vereinigte in sich eine politisch royalistisch-konservative und theologisch freiere Richtung“.³⁷⁾

Provst Paulsen stod siden Ungdomsaarene i Forbindelse med Provst Callisen i Slesvig, en af de Mænd, som oprettede den tidligere nævnte Sparekasse paa Friedrichsberg. Efter Generalsuperintendent Adlers Død i 1834 blev Provst P. af Kancelliet opfordret til at overtage hans Em-bede som Generalsuperintendent over Slesvig, men P. afslog Opfordrin-

gen og henviste til Vennen Callisen i Slesvig som den, der egnede sig bedst til at overtage dette meget krævende Embede. Først efter lang Tids Nølen og Vennens indtrængende Bøn sagde Callisen Ja. Det er sandsynligt, at Sparekassens Pionerer i begge Byer har haft Forbindelse med hinanden. Provst P. var helt til 1837, da han blev forflyttet til Altona, primus inter pares i Sparekassens Ledelse, det var f. Eks. ham, som affattede den interessante Efterskrift til hvert af de ældste Sparekasseregnskaber, og som paa Sparekassens Vegne talte til Offentligheden.

Sin Manddomsgerning udførte han i Aabenraa, hvor han følte sig hjemme. I Altona derimod var han en fremmed og længtes tilbage til Aabenraa.³⁸⁾ I Aabenraa udførte han et stort og paaskønnet Arbejde, og „søgte særlig at hæve det dybt sunkne Skole- og Fattigvæsen“. Og netop paa dette Omraade skete der i hans Tid vigtige Reforme, som han var Sjælen i. „Med inderlig Tak — skriver han i 1821 til Gen.-Sup. Adler — maa jeg omtale den venlige og virksomme Hjælp, som jeg til enhver Tid og i et hvert Foretagende faar af Hr. Borgmester Schow, saavel som af den største Del af Borgerskabet“.

Sammen med Provst Paulsen maa nævnes:

2) B e n d i x F r a n z L u d e w i g S c h o w. (Medlem af Direktionen 1819—39, Revisor 1819—39). Justitsraad, Borgmester og Politimester i Aabenraa.

Borgmester Schow er født i Rendsborg 1778, Søn af Oberst Jørgen Schow og Hustru Anna Sophia f. v. Scheel. Død i Aabenraa 1839, 18./8. Hans Hustru var Johanne Christiane Georgine Sophia f. Callisen (1781—1849, 23./2.), Datter af Generalsuperintendent i Holsten Johan Leonhard Callisen og Hustru Ida Margrethe f. Hensler. Borgmester i Aabenraa siden 1805 og indtil sin Død. Samtidig beklædte han Stillingen som Bysekretær og Politimester. Den sidste Byfoged i Aabenraa, J. C. Hojer, gik af i 1812, og Regeringen oprettede da en Stilling som Politimester i Aabenraa, skønt Magistraten protesterede derimod, idet den henviste til Byens store Gæld og Tilbagegangen i Handel og Skibsfart.

Borgmesterens Hjem synes at have været et Samlingssted for de

Borgmester Schow sen.

Mænd i Byen, som i Aarene omkring 1818 frisindet har drøftet Hertugdømmernes Anliggender. I Modsætning til den mere konservative Provst Paulsen var Borgmesteren en Ven af den liberale Bevægelse.

3) Herman Frees (Revisor ved Sparekassen 1819—36), Raadmand og Købmand i Aabenraa.

Født i Aabenraa 1760, 8./6., Søn af Købmand og Skipper Thomas Frees og Hustru Christine f. Raben. Gift I. 1805, 14./12. m. Ingeborg Paulsen, gift II. 1809, 30./11., med sin afdøde Hustrus Søster Maria Cathrine f. Paulsen, tidl. gift Frellesen. Herman Frees døde 1840, 28./3., og efterlod 4 Børn, blandt hvilke Sønnerne Thomas Jürgen og Herman var bosiddende i Aabenraa og Datteren Marie Ingeborg, gift med Købmand Lorenz Karberg i A.

4) Jürgen Moritz Habelien, (Administrator 1819—37). Købmand og Bykasserer.

Født i Aabenraa 1760, død smst. 1841, 28./2. Han havde været gift to Gange, men efterlod sig ingen Børn. En Datter

Anna, som var død, havde været gift med Købmand Iver Bertelsen Nissen i Aabenraa. I Habeliens Hus holdt Sparekassen sin ugentlige Kontordag, saalænge han var Kassens Administrator. H. ofrede megen Tid og Arbejde paa Sparekassen*) og i mange Aar udførte han Arbejdet uden Vederlag.

5) Friedrich Andresen, (Medlem af Direktionen 1839—42) Raadmand, Tobaksfabrikant og Købmand i Aabenraa. Senere ogsaa Skibsrheder.

Født i Aabenraa 1776, 6./1., død smst. 1842, 3./9. Søn af Købmand Andreas A. og Hustru Agathe Eleonora f. Thomsen. Gift 1802 3./9. med Clara Anna f. Køllner fra A.

Han efterlod to Børn, af hvilke Datteren Bothilla var gift med Skibskaptajn Hans Offersen i A.

6) August Wilhelm Neuber, (Medlem af Direktionen 1839—49). Dr. med., Læge i A., Fysikus 1811—36.

Født i Grossen-Salza i Provinsen Sachsen 1781. Søn af Salzverwalter Johann Christian N. Død i Aabenraa 1849, 22./1. Gift 1812 26./7. med Sophie Carolina Dorothea Reinhold, Datter af Professor i Filosofi i Kiel Carl Leonhard R. og Hustru Sophia Catharina Susanne Wieland (Datter af Digteren W.).

Dr. N. var en ualmindelig initiativrig Mand. Han vovede sig endog i Kast med et stort og kostbart Projekt, idet han i 1818 for egen Regning lod opføre et stort nyt Badehus ved Enden af Skibbroen, fik oprettet et Aktieselskab „Frederikslyst“ (opkaldt efter Kongen), som i Aarene 1819—20 lod et stort „Selskabs- og Balhus“ opføre ved Jørgensgaard. Som den fantasifulde Mand, han var, satte Neuber store Forhaabninger til dette Foretagende, Aabenraa skulde — udtalte han — takket være hans Initiativ, blive et Nordens Athen, hvor Sportsfolk, Kunstnere og Videnskabsmænd skulde mødes og hver for sig kappes om at vinde Ærens Krans. Det lykkedes virkelig en Overgang at faa en Del Badegæster til Frederikslyst, hvor Dr. Neuber arrangerede adskillige Fester med Hjorte- og Fugleskydning, Dans og Kanonsalut osv., men Badeetablissermentet kunde i Længden ikke klare sig i Kapløbet med andre nyopduk-

*) Provst Paulsen 1827 i Visitatsberetn. fra samme Aar.

kende Foretagender, og faa Aar senere likvideredes det hele, og Selskabs-
huset solgtes i 1828 til Aabenraa By, som lod det nedbryde, og af Materi-
alerne byggedes det nye Raadhus i 1828.*)

7) J ø r g e n L o r e n z e n, Raadmand og Købmand.

Født i Aabenraa 1762, Søn af Raadmand Johan Lorenzen og
Hustru Helene f. Iversen. Død i Aabenraa 1842, 12/7. Gift med
Botilla Andresen.

8) J o a c h i m C h r i s t i a n V o g e l, Rentier.

Født i Aabenraa 1752, Søn af Joachim Christian Vogel og
Hustru Gunder f. Heise. Død i A. 1825, 4/9. Gift med Gyde
Elisabeth f. Jessen.

9) P a u l D a v i d s e n, Købmand og deputeret Borger i Aabenraa.

Født i Aabenraa 1771, Søn af David Davidsen og Hustru
Ingeborg f. Hermsen. Død 1840, 18/10. Gift 1804, 20/3 i A. med
Maria Dorothea f. Frees, Datter af Skipper Herman Chr. Frees
og Hustru Christine Sophia f. Bargum. Død i A. 1840, 20/3. Køb-
mand Boi B. Jessen og Skibskaptajnerne Erik Borg og Vilh. Jør-
gensen i A. var hans Svigersønner.

10) P e t e r C o r n e l i u s H a n s e n, Købmand og deputeret Borger.

Født i Aabenraa 1772, Søn af Raadmand og Købmand Peter
Bennik H. og Hustru Maria f. Cornelsen. Død 1848, 20/3.

11) J ü r g e n C h r i s t i a n M e y l a n d, (Medlem af Direktionen
1839—50). Over- og Landsretsadvokat.

Født i Felsted, Søn af Sognepræst Nic. Meyland og Hustru
Ingeborg, f. Bruhn. Fraflyttet Byen ca. 1850. Gift i Aabenraa
1820, 14/9 med Anna Friederica Petersen, Enke efter Apoteker
Ingwer P. i Aabenraa (død 1818), Datter af Guldsmed i Lübeck
Daniel Wittig og Hustru Susanne, f. Jode.

12) J. P e t e r s e n. ?

13) B a l t h a s a r B e r n i n k, Raadmand og Købmand i A.

Født i Ullerup 1755, Søn af Diaconus Caspar Bernink (senere
Sognepræst i Sottrup) og Hustru Clara Elisabeth, f. Behn. Død

*) »Den driftige Snakmund Neuber — skriver Pastor Kier i Øster-
løgum i 1820 — lader afholde en Fest med at skyde en Træhjort. I Aftes hørte
vi Kanonerne fra Løjt. Saaledes fordrivø de store sig Tiden og fortære, mens
Bonden, som skal betale, med Suk og Sorg høster den fordærvede Rughalm,
som i mange Sogne ikke har Kærne.«

1820, 28/1. Gift med Botilla f. Heisel, tidl. gift Brandt, Dtr. af Købmand Hinrich Heisel i A. og Hustru Maria f. Schade.

- 14) Christopher Friedrich Thomsen, deputeret Borger, tidl. Skibskaptajn.

Født 1764, død 1835, 23/11. Søn af Espen Th. og Hustru Cathrine Marie f. Kellner.

- 15) Købmand Kobberholts Enke, Helene Kobberholt, født Bertelsen, Datter af Købmand Claus B. i Aabenraa.

Født 1768 i A., død 1827, 1/7. Gift 1786 13/1 med Hans Kobberholt, Købmand i Aabenraa. Han var en Søn af Købmand Hans Paulsen K. (som stammede fra Gaarden Kobberholt i Løjt Sogn) og Hustru Helene f. Frees.

Sønnen Hans Kopperholt var Købmand og Redaktør i A. En lidenskabelig Talsmand for den liberale Slesvig-Holstenisme.

- 16) Niels Nicolaysen (Medlem af Direktionen 1842—50).
Skrive- og Regnemester i A.

Født i Humptrup, Tønder Amt, 1761, død i Aabenraa 1853, 3/1. Gift med Marie f. Schiller i A. En Datter var gift med Skibskapt. Hinrich Jessen i A.

- 17) Jens Bøgh Petersen, (Medlem af Direktionen 1849—51),
Justitsraad og Postmester, R. a. Dbg.

Født i Sverdrup, Øsby Sogn, 1774, 10/5., gik af som Postmester 1842. Postmester P. var dansksindet og havde nogen Forbindelse med Frederik Fischer, underskrev Adressen til P. Hjort-Lorenzen i Haderslev, død i A. 1857, 24/4.

- 18) I. Weiss, ?*)

- 19) P. J. Asmussen, ?

27. November 1818.

Aabenraa Spare- og Laanekasse er — som nævnt — oprettet den 27. November 1818. Da blev Sparekassens Love underskrevet af Garanterne, og et lille Skrift under Titlen „Plan til Oprettelse af en Spare- og Laane-

*) Maaske skal der læses: I w e r s e n. Navnet Weis møder man ikke i Aabenraa i Aarene omkring 1818.

kasse for Aabenraa Sogn, tilligemed et Forord og en Efterskrift“ blev uddelt i Byen.

Desværre findes der intet skriftligt i Sparekassens Arkiv, som kan give Oplysning om, hvilke Forhandlinger der er ført, og hvad der ellers er sket i denne Sag siden 27. Januar 1817, da Kassens Garanter for første Gang traadte sammen. Sparekassens ældste Forhandlingsprotokol begynder først med Aaret 1842, og den eneste Kilde, som kan give os Oplysninger om Sparekassen og dens Udvikling i de første 20 Aar, er Regnskaberne og de Bemærkninger, som Administratorerne i de første Aar offentliggjorde sammen med Regnskaberne.

Aabenraa Spare- og Laanekasse er stiftet som en *G a r a n t k a s s e*, hvor en Generalforsamling af Garanter vælger Ledelsen og selv har den højeste Myndighed. Oprindeligt fungerede Ledelsen baade som Direktion og Administration, og først i 1837 valgtes en egentlig Direktion, medens der blev antaget tre lønnede Administratorer.

Sparekassen var fra første Færd — i Modsætning til mange andre Sparekasser — ikke blot et Spareinstitut, hvor man kunde blive af med sine Sparepenge og faa Rente deraf, men den var ogsaa et Laaneinstitut, hvori de, som ønskede Laan, kunde faa Penge til en lav Rente. Sparekassen havde et filantropisk Formaal, man vilde hjælpe de smaa i Samfundet. Det var Hensigten ved dens Oprettelse, derfor leverede de første Administratorer ogsaa Lokale og Arbejde gratis.

★

Paa de følgende Sider gengives den uddelte „Plan“s Ordlyd i Oversættelse.

**Plan til Oprettelse af en Spare- og Laanekasse
for Aabenraa Sogn**
tilligemed et Forord og en Efterskrift

Forord.

Vi forelægger Eder herved, kære Medborgere, Planen vedrørende en Anstalt, som overalt, hvor den er blevet oprettet, har vundet Tillid, haft Bestandighed og har virket til Gavn og Held. Det drejer sig om en Spare- og Laanekasse, hvis Indretning den medfølgende Plan vil oplyse Eder om. Vi har ved Oprettelsen af denne Anstalt kun haft dette ene Formaal for Øje, at den kan bidrage til at formindske Fattigdommen.

Dette kan ske

1) Ved Hjælp af en Sparekasse. Den giver nemlig alle til Sognet hørende Beboere, særlig Tjenestefolk, Svende og Læredrenge, god Lejlighed til at anbringe deres lille Fortjeneste sikkert og rentebærende. Og den forhindrer saaledes, at de nævnte letsindigt bortødsler deres Fortjeneste, eller sætter den til ved tankeløst at laane Penge ud, og den lærer dem endvidere, at det kan lønne sig at spare, thi her ser de, hvorledes Sparepengene formerer sig.

2) Men ogsaa en Laanekasse, som er forbundet med Sparekassen, kan give sit Bidrag til Fattigdommens Bekæmpelse, saasomt Sparekassen har vundet almindelig Tillid. Thi her faar Haandværkeren, saavelsom enhver erhvervsdrivende i Byen, Lejlighed til at faa mindre Laan, og derved forhindres, at hans Næringsvej ødelægges, eller han ganske taber Modet ved at hans Ejendele pantsættes, eller ved at han maa betale Aagerrenter.

Dog, alt dette vil I kunne forstaa, naar I nu læser den medfølgende Plan, som vi herved tillidsfuldt forelægger Eder.

PLAN TIL OPRETTELSE AF EN SPARE- OG LAANEKASSE FOR AABENRAA SOGN

I. Sparekassen.

Hovedpunkterne m. H. t. Kassens Indretning — Ændringer kan ske, naar man har gjort sine Erfaringer — er følgende:

- § 1. Enhver af Købstadens Beboere, som af sin Løn eller andre Indtægter opsparer noget, som han vil lægge til Side for Fremtiden, kan anbringe sine Sparepenge i denne Sparekasse.
- § 2. Hvert Beløb fra 25 Sk. indtil 100 Mk. SHC. modtages og forrentes af Sparekassen.
- § 3. Ogsaa mindre Beløb modtages. Fra den Dag Indskudene tilsammen udgør det nævnte Beløb paa 25 Sk., forrentes Pengene.
- § 4. Sparekassen forrenter Beløbet med 4 pCt. p. a. Forrentningen begynder 14 Dage efter Indbetalingen og fortsætter indtil Udbetalingen finder Sted.
- § 5. Enhver, som indbetaler et Beløb i Sparekassen, faar en Kvittering, underskrevet af Sparekassens Administratorer.
- § 6. Denne Kvittering er kun gyldig, naar Modtageren af samme, eller hans Arvinger, har den i Hænde. Dog kan den for Nemheds Skyld ogsaa overdrages til andre. Men Overdragelsen maa ske i Administratorernes Nærværelse, og Anvisningen skal attesteres af dem. Hvor dette ikke er iagttaget, er Transporten ugyldig.
- § 7. Naar de i Sparekassen indskudte Penge ikke er indsat for en kortere Tid, kan de hæves efter Ønske, dog maa der være en passende Opsigelsesfrist. Denne Opsigelsesfrist andrager
 - a) for et Beløb paa under 25 Mk. 4 Uger
 - b) fra 25 Mk. til 50 Mk. 8 Uger
 - c) indtil 100 Mk. 3 Mdr.
- § 8. Sparekassen skal dog gerne — dersom det er paakrævet, og Kassebeholdningen tillader det — tilbagebetale de den betroede Penge straks efter Opsigelsen, eller i hvert Fald før den i § 7 nævnte Opsigelsesfrist.

Plan
zur Errichtung
einer Spar- und Leihcasse
für die Gemeine Aperrade,
nebst einem Vorworte und Nachworte.

*Brudstykker af Plan til Oprettelse
af Sparekassen. Dateret 27. No-
vember 1818.*

- § 9. Til Betyggelse for Indskudene er der sørget tilstrækkeligen paa følgende Maade:
- a) Hr. Justitsraad Schow har skænket Sparekassen 100 Rdlr., som Justitsraaden tidligere ad interim havde overladt Fattigkassen. Pengene hidrører fra et Overskud, som er fremkommet ved, at Rigsbankrenterne i 1814 blev betalt dels i Sedler, dels i Sølv.
 - b) Takket være nogle her i Staden boende ædeltsindede Mænd, som er de fattiges Venner, er der dannet en Garantikapital paa 200 Rdlr. = 320 Rbdlr. i Sølv. Beløbene indbetales i Andele og skal sikre en prompte Tilbagebetaling af Indskudene og tjene som Dækning for et eventuelt Underskud.
- § 10. I disse Summer, som skal sikre Indskudene, tillige med den ene Procents Fortjeneste, ligger Kassens Balance. Dermed vil man

B o r w o r t.

Wir legen euch, geliebte Mitbürger, hiers durch den Plan zu einer Anstalt vor, die überall, wo sie errichtet ist, Zutrauen gefunden, Dauer gehabt, und wohlthätig gewirkt hat. Es ist dieses eine Spar- und Leihcasse, deren Einrichtung euch aus dem nachfolgenden Plane deutlich werden wird. Wir haben bei der Errichtung dieser Anstalt keinen andern Zweck, als den, dadurch zur Verhütung des Verarmens beizutragen. Dieses kann aber geschehen:

- 1) durch die Sparcasse. Sie giebt nämlich allen Eingepfarrten, besonders den Dienstleuten, Dienstmädchen, Gesellen und Tagelöhnern Gelegenheit, ihren kleinen Verdienst sicher und zinsens tragend zu belegen, verhütet dadurch,

A 2

daß

ikke alene kunne dække eventuelle Tab, men ogsaa kunne udligne det Tab, som fremkommer ved, at de modtagne Penge ikke vil kunne udlaanes straks. Og endelig afholdes heraf de ringe Omkostninger til Skrivematerialer m. m.

II. Laanekassen.

Hovedpunkterne m. H. t. denne Kasses Indretning er følgende:

- § 1. Laanekassen staar i nøje Forbindelse med Sparekassen, idet begge Kasser har fælles Administration, og den udlaaner mod Rente baade de i Sparekassen indsatte Penge, og tillige de Penge, som Kassen selv ad Aare maatte erhverve.

- 2) Aus dieser Casse können Handwerker, Künstler und sonstige gewerbtreibende Eingepfarrte dieser Gemeinde baare Geldvorschüsse bekommen.
- 3) Die Bedingungen, unter welchen diese Anleihen gegeben werden, sind folgende:
 - a) der Anleihe Suchende muß kein Säufer, kein Spieler oder sonst einer unordentlichen Lebensart ergebener Mensch sein.
 - b) Derselbe muß darthun, daß er durch den verlangten Geldvorschuß in den Stand gesetzt werde, sein Gewerbe vortheilhafter und besser zu treiben, als bisher, oder daß ohne diesen Vorschuß sein Gewerbe stocken werde.
 - c) Derselbe stellt einen sicheren in der hiesigen Gemeinde wohnhaften Bürgen für prompte Zurückzahlung.
 - d) Derselbe giebt mit seinem Bürgen gegen die erhaltene Summe einen

§ 2. Her kan Haandværkere, Kunstnere og andre erhvervsdrivende, som er bosiddende i Staden, faa Laan.

§ 3. Laanene ydes under følgende Betingelser:

- a) Den laansøgende maa ikke være Drunker, Spiller eller et Menneske, som fører en uordentlig Vandel.
- b) Han maa kunne føre Bevis for, at han takket være det opnaaede Laan fremtidigt vil kunne drive sit Erhverv bedre og med større Fordel, eller at hans Næringsvej uden dette Laan vil sygne hen.
- c) Laaneren maa kunne stille en god Kautionist, som er bosiddende her i Staden og borger for, at Laanet tilbagebetales prompte.

im Hause des Stadtcassiers Habelien jedes Darlehn in Empfang nehmen, und jeden gewünschten Geldvorschuss, wo es möglich und zuträglich ist, bewilligen. Sie werden genaue Bücher über ihre Verhandlungen führen, und am Ende eines jeden Jahres vor zweien, aus den Actien-Inhabern und dem Armencollegio erwählten Revisoren Rechnung ablegen, und diese Revisoren werden am Ende jeden Jahres den Bestand beider Cassen öffentlich bekannt machen.

Åpenrade den 27sten November 1818.

Schow. Neuber. Friis. Lorenzen.
Habelien. Andresen. Paulsen.

- d) Sammen med sin Kautionsist udsteder han for de modtagne Penge et solidarisk paa 5 pCt. lydende Gældsbevis.
- § 4. Kassens Administratorer skal alene afgøre, hvorvidt disse Betingelser er tilstede eller ej. De skal derfor ikke staa nogen til Regnskab for, af hvilken Grund et Laan muligvis bliver nægtet.
- § 5. Disse Laan kan begribeligvis ikke udstedes paa langt Sigt og langt mindre paa Obligationer med halvårlig Opsigelsesfrist. Dette vilde være imod Kassens Formaal, idet den skal tjene saa mange af Borgerne som muligt. Derfor kan der kun gives Laan paa bestemt Tid og med 1—2 Maaneders Opsigelse.
- § 6. Af samme Grund kan Laanene indtil videre i Regelen ikke an-

drage større Beløb. Foreløbig maa Laanebeløbet ikke overstige 50 Mk.

- § 7. De 5 pCt. Rente af disse Laan beregnes fra den Dag, Laanet udbetales, indtil det er tilbagebetalt.
- § 8. Naar det er muligt, vil Laanekassen give Laaneren Henstand, dersom han paa Grund af indtrufne Omstændigheder ikke ser sig i Stand til at efterkomme sine Forpligtelser rettidigt. Men i saadant Tilfælde maa Laaneren fremsætte sit Ønske herom mindst 14 Dage før Forfaldsdagen, indhente Kautionsistens Samtykke og derefter afvente Administratorernes Beslutning.
- § 9. Derimod maa Laanekassen, naar Betalingsdagen ikke kan udskydes, forvente og forlange af enhver Debitor, at han helt og holdent præcis opfylder de indgaaede Forpligtelser. Viser det sig nødvendigt, skal den ufortøvet ad retslig Vej inddrive Fordringen.
- § 10. For at gøre Laanets Tilbagebetaling lettere, kan den ogsaa, dersom det ønskes, modtage ugentlige eller maanedlige Afdrag, og — som billigt er — beregne Rentebeløbet derefter.
- § 11. Hvo som een Gang skammeligt har misbrugt Laanekassen, maa ikke gøre sig noget Haab om paany at kunne modtage et Laan. Derfor vil der blive ført nøje Regnskab over, hvorvidt enhver, som har modtaget Laan af Kassen, overholder eller ikke overholder Betalingsterminen.
- § 12. Iøvrigt lover Administratorerne højtideligt aldrig at lade noget blive aabenbart om dem, der søger Laan, eller om de Omstændigheder, der maatte blive dem bekendt, men altid at iagttage ubrødelig Tavshed desangaaende.

Efterskrift.

Naar vi nu anmoder om Eders Tillid og Bistand, vil vi dermed ingenlunde trygle om en Gave eller et Bidrag til samme. Nej, sligt savner denne Kasse ikke. Overalt, hvor de er blevet oprettet, har de kunnet staa paa egne Ben og virke ved egen Hjælp. Saaledes blev der, — for at nævne et Eksempel — i Januar 1816 oprettet en saadan Sparekasse i Friedrichsberg ved Slesvig, i et Sogn, som ikke er saa stort som vort. Da den blev oprettet, havde den kun et Fond paa 270 Mk. Cour. Fra det patriotiske Selskab i Altona modtog den en Gave paa 75 Mk. til at bestride Udgifterne ved Etableringen med, f. Eks. til Pro-

tokoller o. lign. I det første Regnskabsaar blev der — pr. 31. December — af 46 Personer indbetalt 1558 Mk. 14 Sk. Kassen ydede til Gengæld 18 Borgere Laan. 46 Personer blev der altsaa givet Lejlighed til at anbringe deres Penge, og 18 Borgere blev hjulpet ud af en Forlegenhed, som til Dels var trykkende. I Regnskabsaaaret var Omsætningen ialt 5386 Mk. 4 Sk., og Kassen havde en Fortjeneste paa 21 Mk. 10 Sk. I Aaret 1817 er den nævnte Sparekasse blevet 5990 Mk. 2 Sk. betroet, som den igen har udlaant til Borgere i Byen. I Kiel og Altona er saadanne Sparekasser blevet oprettet for mere end 20 Aar siden, og de bestaar endnu. Derfor tror vi, at vi har Lov til at bede Eder om at skænke den af os foreslaaede Sparekasse Eders Tillid.

For at imidlertid ingen skal nære nogen Betænkelighed ved at betro Sparekassen sine Sparepenge, saa gør vi Eder opmærksomme paa, at

- 1) Laanekassen ifølge § 9 har en Egenkapital paa 100 Rdlr. Cour, hvormed den kan erstatte et eventuelt Tab.
- 2) at endvidere flere herværende socialt interesserede Borgere*) i Fællesskab har kautioneret for 200 Rdlr. Cour. for at skaffe Dækning for eventuelle Tab og yde en Garanti for Sparekassens Indskud.
- 3) at Tab ikke let vil fremkomme, takket være den Forsigtighed, som Administratorerne har at iagttage ifølge § 3.
- 4) at Laanekasserne i de nævnte Byer aldrig har haft noget næneværdigt Tab.

Kære Medborgere, saa er det os da tilladt at bede om Eders Tillid og om Eders Bistand m. H. t. denne veldædige Sag. Uden Eders Medvirken vil den Nytte, vi haaber paa, kun blive ringe, og vore gode Hensigter vil forblive uopfyldte, vil dø hen som et fromt Ønske, uden noget Resultat.

Derfor henvender vi os særlig til Arbejdsgiverne og Mestrene, at de vil gøre alle, som de giver Løn eller har i deres Brød, bekendt med denne Kasses Formaal og Indretning, opmuntre og tilskynde dem til ved tidlig Opsparing at lægge en sikker Grund for det fremtidige Hjem. De ved, hvor ofte deres Folk giver Lønnen ud til unyttige eller endog skadelige Ting, fordi de ikke forstaar at omgaas Penge. Vis dem hen til Sparekassen, den skal nok gemme dem og paa deres Forlangende give dem til-

*) »Mehrere hiesige Armenfreunde«.

bage med Renter. Og Mestrene ved, hvor ofte, især om Sommeren, deres Folk hver Uge har Penge tilovers, som de giver ud til ingen Nytte og paa en skammelig Maade. Vis dem hen til Sparekassen, den skal nok opbevare Pengene og tilbagebetale dem med Renter, saasnart de forlanger dem tilbage. Saa kan de i det mindste om Sommeren let spare Penge til Husleje og til Smaaandkøb til Vinteren.

Og til Eder, I flittige Svende, Karle og Piger, Arbejdere af enhver Art, henvender vi os med vor Bøn om Eders Tillid og Støtte. Vi gør det ikke for vor egen Skyld, men for Eders. I skal have Fordel af vor Anstalt. I skal der finde Lejlighed til at anbringe Eders Sparepenge sikkert, til at faa Rente af dem, saa at I opmuntres til Sparsommelighed, til at sammenspare en Sum til Eders kommende Hjem eller til Brug i Alderdommens og Nødens Dage. Og det er fornuftigt og kristeligt handlet, men taabeligt og ukristeligt er derimod at brovte med Flitterstads, thi — siger den vise Salomo — R i g d o m*) smuldrer hen, naar man ødsler den bort, men hvad der samles Haandfuld for Haandfuld øges. Dette er fornuftigt og kristeligt, men taabeligt og ukristeligt er det at søge sin Glæde i det larmende Lag, hvor Dyd og Ære og Sundhed desværre altfor ofte sættes til i nogle Øjeblikke. Derfor siger Sirach Cap. 19 V. 1: En Arbejder, som er forfalden til Drik, bliver aldrig rig, og hvo som ikke holder Hus med lidet, bliver mere og mere fattig. — Salomons Ordspr. 6, V. 6—12.

Og endelig opfordrer vi — i det glade Haab, at vor Sparekasse vil finde Tillid og Bistand — vore Medborgere, som trænger til en hjælpende Haand, til trygt at henvende sig til vor Kasse, naar de mener, at et lille Laan kan være dem til nogen Hjælp og Nytte, og at de igen kan betale det tilbage til sin Tid. Det skal altid være os en Glæde stille og ubemærket at yde Hjælp og Bistand.

Under Iagttagelse af ovennævnte vil Spare- og Laanekassen træde i Virksomhed til førstkommende 1. Januar. Provst Paulsen og Bykasserer Habelien forestaar den og indestaar med hele deres Formue for trofast

*) Salomons Ordsprog Kap. 13, Vers 11.

Forvaltning af Sparekassen, dens Formue og betroede Midler. Disse Administratorer vil derefter være at træffe fra Nytaar 1819 hver Mandag Eftermiddag fra Kl. 4—5 i Bykasserer Habeliens Hus, hvor de modtager hvert Indskud og bevilliger hvert Laan, som det er muligt og forsvarligt at yde. De vil nøje bogføre alt, og ved hvert Aars Slutning vil de aflægge Regnskab for to Revisorer, som vælges blandt Aktionærene og Fattigkollegiets Medlemmer, og disse Revisorer vil ved hvert Regnskabsaars Afslutning offentlig bekendtgøre begge Kassers Beholdninger.

Aabenraa, den 27. November 1818.

Schow.	Neuber.	Friis.*)	Lorenzen.
Habelien.	Andresen.	Paulsen.	

*) Maa være en Trykfejl for Frees.

Styrelse og Forvaltning.

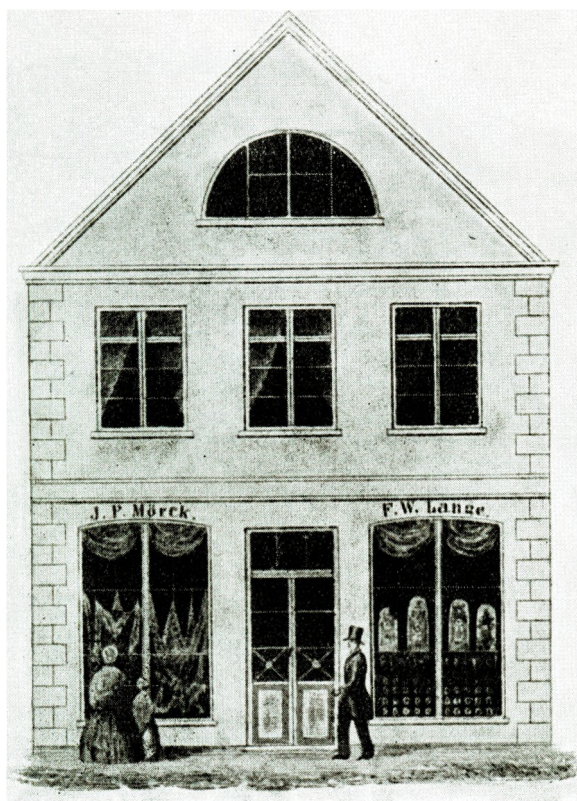
Aabenraa Sparekasse begyndte sin Virksomhed som selvejende Institution den første Mandag i Januar — den 4. Januar 1819. Som det blev udtalt i Indbydelsesskriftet, blev den oprettet med Smaafolks Tarv for Øje, idet den vilde lære dem at spare og opmuntre dem dertil ved at modtage og forrente deres Opsparinger.

Styret havde de Mænd, som i 1818 havde stiftet Sparekassen, og de beholdt Ledelsen helt til Treaarskrigen. Det var utænkeligt i Enevældens Dage, at den jævne Borger kunde faa Ledelsen overdraget, den laa da ogsaa i Begyndelsen fast og sikkert i Embedsstandens Haand. Først under Frihedsbevægelsen i Fyrreerne, da Befolkningen var ved at faa en Følelse af Fuldmyndighed, begyndte Byens Borgere ogsaa at interessere sig for Sparekassen, Byens og Egnens eneste Pengeinstitut, og for dens Ledelse og Forvaltning. Ja, man vovede endog at kritisere dette eller hint og at stille visse Krav til dens Direktion. Men Direktionen, som fra første Færd var optraadt som Formyndere for umyndige, agtede ikke at fravige denne Ret, men som Enevældets Mænd svarede den med Enevældens Ord: Vi alene vide, hvad der tjener Folkets Gavn. Embedsstanden havde vænnet sig til at leve sit Liv hen over Hovedet paa den brede Befolkning. Først efter Treaarskrigen gled Ledelsen mere og mere over i Hænderne paa Byens næringsdrivende Stand. Den Dag vilde komme, hvor Byens Borgere vilde vise, at de baade havde Evne og Vilje til at ordne deres egne Anliggender.

Da Oplysningerne om Sparekassens Styrelse og Forvaltning i de første Aar flyder ret sparsomme, er det ikke muligt at klarlægge Forholdet i alle Enkeltheder. Senere — i Fyrreerne — havde Sparekassen baade en Direktion og en Administration, men i de første Aar, og iøvrigt

Bykasserer og Købmand J. M. Habeliens Hus, Storegade 13, Sparekassens Kontor 1819-37. Her blev Sparekassen aabnet den 4. Januar 1819. Huset er ombygget og udvidet 1825.

(Stentryk 1852)

til langt op i 1830erne, var der nok særlig tre Mænd, som stod alene med baade Ansvar, Ledelse og Arbejde, nemlig Borgmester Schow d. æ., Provst Paulsen og Bykasserer Habelien. I Habeliens Hus — det nuværende Storegade 13 — holdtes Sparekassens ugentlige Kontordag, og her ordnede Kassens to Administratorer, Provst Paulsen og Habelien, alle løbende Forretninger, modtog Indskud og afgjorde egenmægtigt alle Laanesager, osv. Det ses ikke, at Sparekassens øvrige Garanter i de første Aar har faaet vigtigere Sager forelagt til eventuel Godkendelse eller Forkastelse. Men hvert Aar udsendtes et trykt Regnskab, som Borgmester Schow og Raadmand Frees havde revideret og godkendt. Det var alt, hvad Garanter og Offentligheden fik at vide om Sparekassens Forhold og Virksomhed.

Forretningssproget var selvfølgelig tysk. Det var lutter tyskdan-

Alles mit Gott und nicht ohne Ihn!

Unserem Versprechen gemäß legen wir, Administratoren der hiesigen Spar- und Leihcasse, unsern Mitbegern hieburch die von unsern Revisoren, dem Herrn Lustigath Chow und dem Herrn Erntor Fixén nachgegebene Rechnung über die Einnahme und Ausgabe unserer Spar- und Leihcasse in ihrem ersten Jahre vor.

Der Sparcasse sind in diesem Jahre von 47 Personen
angelehnt worden 3529 Mk. 8 Sk.
Sie hat davon zurückbezahlt 361 Mk. 5 Sk.
Wohin bleibt die Sparcasse d. 31. Decbr 1819 an } 3168 Mk. 3 Sk.
Capital schuldig

Die Leihcasse hatte bei ihrer Stiftung ein Capital von 300 Mk.
Sie hat außer diesem Capitale an 72 Personen geliehen 5834 Mk. 12 Sk.

Im Ganzen also ausgeliehen 6134 Mk. 12 Sk.

Die Leihcasse sind im Jahre 1819 zurückbezahlt 2775 Mk. 12 Sk.

Wohin hatte die Leihcasse den 31. Decbr 1819 } 3359 Mk. 3359 Mk.
an Capital zu fordern

Die Schuld der Sparcasse von der Forderung der } 190 Mk. 13 Sk.
Leihcasse abgezogen, bleibt ein Ueberschuss von

Die Sparcasse bezahlte und soll bezahlen:

- 1) an Unkosten für die erste Einrichtung: 1. V. Druckkosten des Planes, Anschaffung der Protocoll- u. s. w. 39 Mk. 14 Sk.
 - 2) An Zinsen im Laufe d. J. 1819 5 Mk. 5 Sk.
 - 3) Zinsen, die successive im J. 1819 fällig werden 104 Mk. 10 Sk.
- 149 Mk. 13 Sk.

Die Leihcasse empfing und hat zu fordern:

- 1) an erbobenen Zinsen 63 Mk. 13 Sk.
- 2) an Zinsen, die successive im Jahre 1820 fällig werden 121 Mk. 12 Sk.

185 Mk. 9 Sk. 185 Mk. 9 Sk.

Wohin ist nach Deduktion der Kosten ein Zinsendberschuss v. 35 Mk. 12 Sk. 35 Mk. 12 Sk.
226 Mk. 9 Sk.

Sparekassens første Aarsregnskab (1819).

nede og tysktalende Mænd, som førte Pennen. Men til daglig Brug paa Sparekassens Kontordage har begge Sprog vel haft lige Ret.

Man regnede med smaa Tal i 1819 og i de følgende Aar. Af Sparekassens første Aarsregnskab, som udsendtes ved Nytaarstid 1820, fremgaar det, at af 47 Personer var der i Aarets Løb blevet indbetalt 3529 Mk. og 8 Sk. dvs. næppe 1200 Rbdlr. Til Gengæld havde 72 af Byens Smaaborgere modtaget ialt 6134 Mk. i kortfristede Laan. Alle Sparekassens Udgifter (til Protokoller, Skrivematerialer etc.) beløb sig kun til 39 Mk. 14 Sk., og foruden dette Beløb havde Sparekassen indtjent 54 Mk. 5½ Sk., som dannede Grundlaget for et fremtidigt Reservefond.

I Nutidens Øjne ser disse Tal jo meget fattige og beskedne ud; men Paulsen og Habelien var særdeles tilfreds med den lille Begyndelse. „Den Fremgæng, vort Foretagende har haft, — skriver Provst Paulsen i Sparekassens første Regnskab — overstiger langt vore Forventninger. Af hele vort Hjerte takker vi HAM (dvs. Gud), som skænkede os denne

Zeugniß der höheren Capitalverwaltung und des Zinsänderungskomitees 226 Mk. 9 ¢.
Hierzu der bare Kapitalbetrag am 31. Decbr 1819 127 Mk. 12 ¢.

Wohin ist das Vermögen der Leihkasse geht: 354 Mk. 3 ¢.

Nach dieser Rechnung ergiebt sich nun das erfreuliche Resultat, daß das eigentümliche Vermögen der Anstalt, ungeachtet sie 39 Mk. 14 ¢. Kosten zu tragen hatte, um 54 Mk. 5 ¢. gewachsen ist, und daß sie, diese Kosten zu dem Ueberschuß des Vermögens gerechnet, einen Gewinn von 54 Mk. 3 ¢. gekehrt hat. Beweis, eine erfreuliche Sicherung für alle, welche dieser Anstalt ihr Geld anvertrauen. Diese Vermögensvermehrung ist dadurch möglich gewesen, daß die Leihkasse 1 pr. mehr an Zinsen empfängt, als die Sparcasse bezahlt, und daß die Leihkasse im Ganzen einen Ueberschuß von 654 Mk. 4 ¢. hatte. Diese Vermögensvermehrung bleibt sehr, wie die zukünftige, Eigentum der Leihkasse und wird von ihr auf Zinsen gethan, indem wir Administratoren unter Weisung unentgeltlich verwalten.

Daß dieser Fortgang unseres Unternehmens unsere Erwartungen weit übersteigt hat, dürfen wir nicht erst versichern. Aus vollem Herzen danken wir dem, der diesen Fortgang verlieh!

Aber in mehrerer Hinsicht übertraf der Erfolg unsere Hoffnung. Unter obigen 3529 Mk. 8 ¢., welche die Sparcasse von 47 Personen beschafft wurden, waren 2094 Mk. 13 ¢., welche von 29 fleißigen und sparsamen Diensthöfen beigesteuert wurden. Diese haben sich alle ein kleines Capital gesichert, das ihnen jetzt Zinsen trägt, und ihnen bereithält, wenn sie ihre eigene Wirtschaft anfangen wollen, bei der ersten Einrichtung sehr zu Statten kommen wird, oder sie, wenn Krankheit zuschlägt, vor der traurigen und schmerzlichen Nothwendigkeit zu bewahren, sogleich der Armenkasse zur Last zu fallen.

Daß wir durch dieses Darlehen an die Sparcasse in den Stand gesetzt wurden, 72 unserer Wirthschafter kleinerer oder größerer Familien zu bewilligen und dadurch manchem Handwerker den Betrieb seines Gewerbes und manchem Handwerker den Einkauf zur gehörigen Zeit zu erleichtern, ja einzelne aus wirklich drückender Nothwendigkeit zu retten, das glauben wir ebenfalls mit Dankbarkeit als einen erfreulichen Erfolg unseres Unternehmens ansehen zu dürfen.

Fremgang“. Med særlig Glæde nævnes, at „29 flittige og sparsommelige Tjenestefolk har betroet os ialt 2094 Mk. De have saaledes sikret sig en liden Capital, som nu bærer Rente, og som engang, naar de vil stifte eget Hjem, vil være dem en stor Hjælp og Støtte, eller vil bevare dem for den smertelige og tunge Nødvendighed straks at skulle gaa til Fattigvæsenet, naar der indtræffer Sygdom.“ Kun i een Henseende føler de to Administratorer sig sørgeligt skuffet, idet nemlig ikke en eneste af de søfarende og af Daglejerne havde gjort Brug af Sparekassens Tilbud om at modtage og forrente deres Opsparinger. „Desværre ved vi godt, — hedder det videre, — at vi lever i een for disse Stænder saa sørgelig og fattig Tid, og at mange i Sommertiden maa afbetale Gæld, som er stiftet om Vinteren; men vi ved ogsaa, at mange af Matroserne og Daglejerne om Sommeren nok kunde faa nogle Skillinger tilovers i hver Uge. Vi gentager derfor her vor Bøn til dem om at gøre det. Og vi beder alle Skibskaptajner og Arbejdsgivere om at opmuntre

Nur in einer Hinsicht vermiffen wir den erwünschten Erfolg. Untere bräun nämlich, die etwas zur Sparcasse bedürfen, haben wir keinen Erfahrungsden und keinen Tagelöhner, und auch diesen wünscheten wir durch unsere Anstalt einen Platz zur sicheren Aufbewahrung kleiner erdbrüger Summen darzubieten. Nun wissen wir leider wohl, daß wir in einer für Besührende und Tagelöhner nachtheiligeren Zeit leben, und daß einzelne derselben genöthigt sind, im Winter Schulden zu machen, die sie im Sommer nur mit Mühe von ihrem Gewerbe abzahlen können; aber wir wissen doch auch, daß andere dieser Besührenden und Tagelöhner, im Sommer reichlicheren Erwerb etwas mehr zu Rathe haben und dadurch wohl in jeder Woche einige Schillinge erdbrüger können. Die Bitte, dies zu thun, wiederholen wir hiezu an Sie, die Bitte, Sie dazu zu ermuntern und anzuweisen, legen wir hiezu allen Schiffscapitänen und Brodtherrn an das Herz. Es würde uns eine herzlich Freude sein, von solchen Weisbürgern im Sommer kleine Summen, ja gewisse Schillinge zur Aufbewahrung zu empfangen, und sie ihnen im Winter, vielleicht um einige Schillinge vermehrt, zur Befreiung ihrer dann größeren Bedürfnisse, wieder auszugeben. Auch haben wir das Vertrauen zu diesen untern Weisbürgern, daß es ihnen eine große Freude sein müsse, durch solche Erspörungen sich selbst in der Noth zu helfen, und nicht fogleich der Armenkasse zur Last fallen zu dürfen.

Es bedente denn jeder, der nach Gottes Rath durch seine Anstrengung nur wenig erwerben kann, daß er dieses Wenige desto sorgfältiger zu Rathe halten müsse. Wer aber täglich nur ein Glas Branntwein, und eine Portion Caffee reitziger trinkt, der wird dadurch zuverläßig nicht schwächer, und erspart doch in der Woche 3-4 Sk. und den Sommer durch 5-6 Mk., die ihm im Winter oder zur Zeit der Krankheit schon manche Erquickung verschaffen könnten. Es bleibt ewig wahr, was Sirach in seinem 19. Cap. 1. v. sagt

Wer Besetzung nicht zu Rathe hält, der nimmet für und für ab.

Hjertads den 6. Januar 1820.

Paulsen. Habelin.

deres Folk til Sparsommelighed, og lede dem ind paa den rette Vej. Hvor vilde det glæde os at modtage smaa Beløb af disse vore Medborgere, ja selv om det kun var enkelte Skillinger, for saa ved Vintertid at betale dem tilbage med Renter. Og vi har den Tillid til disse vore Medborgere, at det vil være dem en stor Glæde at kunne hjælpe sig selv i Nødens Dage, og ikke straks at skulle gaa til Fattiggassen. Saa betænke da enhver, som efter Guds Raad kun kan erhverve lidet ved egne Anstrengelser, at han derfor ydermere maa holde Hus med det lidet, der er hans. Thi hvo som daglig drikker ikkun et Glas Brændevin og en Portion Caffee mindre, han bliver tilforladelig derved ikke mere svagelig, men sparer saaledes i hver Uge 3—4 Sk. og i Sommerens Løb 5—6 Mk. Evigt forbliver det Ord sandt, som Sirach skriver i det 19. Kap. 1. Vørs: Hvo som ikke holder Hus med lidet, han bliver mere og mere fattig“.

Ogsaa i Sparekassens Beretning for Aaret 1821 henvender de to

Johann Ebers
hat den 30ten März des Jahres Eintausend achthundert und
fünfzig bei der hiesigen Sparkasse belegt: fünf
jährlich anzahlende 1/4 Courant klingende Münze.
Den Empfang dieses Geldes bescheinigt unterschriebene Administration
der hiesigen Spar- und Leihkasse und verspricht für sich und ihre Nach-
folger im Amte, diese Summe, in Gemäßheit der bekannt gemachten
Einrichtung dieser Anstalt, mit 4 von Hundert jährlich zu verzinsen
und nach constitutionsmäßiger Kündigung auch das Capital, nebst für
den noch nicht bezahlten Zinsen, an den Eigentümer, oder dessen
Erben oder Erben präcise auszumahlen.
Administration der Spar- und Leihkasse zu Speyer, den
30ten März 1827
Kasimir Müller

Indskudsbevis fra 1827.

jährlich zu hebende Zinsen: 22 Mk. 12 1/2 Pf. Courant. Einf. d.
vom 13ten April 1827.

Regnskabsførere sig atter til Daglejerne, „som er saa velkomne hos os.“ „Ikke for vor Skyld, men for deres egen Skyld beder vi endnu engang disse vore Medborgere om hver Dag at lægge en Seksling, — eller om muligt en Skilling — til Side og betro os den, indtil Vinteren sætter ind Det lønner sig vel at bære sig ad som Myren, som det hedder om den i Salomons Ordsprog: Cap. 6, Vers 6—11*)“.

Ledelsen ynder at understrege sine egne Ord ved at citere den hl. Skrift. Og i det hele taget taler man i en faderlig formanende Tone. Det

*) Der staar: Gak til Myren, du lade, se dens Færd og bliv viis. Skønt uden Fyrste og Foged sørger den dog om Sommeren for Æde og sanker sin Føde i Høst. Hvor længe vil du ligge, du lade, naar du vaagner op af din Søvn, Som en Stimand kommer da Fattigdom over dig, Trang som skjoldbevæbnet Mand.

*Bykasserer J. H. Nissen
Hus i Slotsgade (Nr. 31,
Sparekassens Kontor
1837-45. Det følgende
Hus tilhørte Borgmeste
Schow (Fot. 1943).*

er Byens Embedsstand, som taler til de umyndige, som en Skolemester taler til Børn. Ogsaa den velhavende Borger — hedder det videre — bør ikke blot opmuntre sine Folk til Sparsommelighed, men ogsaa lede dem ind paa den rette Vej. Det er rimeligt og kristeligt. „Den, som medvirker herved, søger Stadens Vel, og gaar det Staden godt — Jeremias 29, V. 7 — gaar det os alle godt.“

1822 taltes 123 Indskydere, hvoraf 62 var Tjenestetyende og 37 Børn, „men desværre kun faa Daglejere“. I det følgende Aar angives Tallet paa de sidste til 3. Det kneb altsaa stadig for Ledelsen med at faa Arbejderklassen i Tale.

I 1823 var Omsætningen blevet saa stor og Forretningerne saa tai-rige, at Administratorerne saa sig nødsaget til at udvide Kontortiden med en Time, saaledes at Sparekassen herefter holdt Kontortid baade Mandag og Fredag (Kl. 4—5). „Vi har jo Embede og Forretninger, — skriver Paulsen og Habelien i Sparekassens Aarsberetning — som først og fremmest har Krav paa vor Tid og vore Kræfter, og hvis ikke vi vil forsømme

vore Pligter, maa vi enten fratræde Forvaltningen, eller ogsaa maa Folk nøje overholde Sparekassens Kontortid Mandag og Fredag fra Kl. 4—5“.

Habelien blev paa sin Post helt til 1837, da Sygdom og Alderdomssvaghed tvang ham til at nedlægge det ham betroede Hverv. Samme Aar blev Provst Paulsen forflyttet til Altona, og Sparekassen fik nu en helt ny Ledelse. Provsten var iøvrigt officielt fratraadt Administrationen i 1824, men vedblev dog at fungere som Præces helt til 1837; som saadan var han Sparekassens Ordfører overfor Offentligheden.

I 1837 valgte Garanternes Tillidsmænd de nye Administratorer, og Valget faldt paa Habeliens Medhjælper og Efterfølger som Bykasserer, Jes Hansen Nissen, deputeret Borger, Købmand Marcus Hoier Lüders og Skolelærer Hans Hansen.

Jes Hansen Nissen, Bykasserer i Aabenraa 1837—45. Født 1781, 20./5. i Sdr. Hostrup, Ensted Sogn, Søn af Gmd. Hans Nissen og Hstr. Metta f. Schlaikier. Død i A. 1845, 19./3.

Marcus Hoier Lüders, Købmand. Administrator 1837—1848/49. Født i Sønderborg 1788, Søn af Kammerassessor og Toldforvalter Friedrich Carl Lüders og Hstr. Christina f. Thodsen. Han havde faaet Borgerret i Aabenraa 1817. Død i Aabenraa 1864, 5./11. Lüders blev senere een af de fremtrædende Slesvigholstenere i Byen.

Hans Hansen, Skolelærer i Aabenraa, Administrator 1837—46. Født i Nibøl, Tønder Amt 1788, død i A. 1846, 10./7. Provst Paulsen roser ham som en meget dygtig Lærer. Ved hans Død skrev Apenrader Ugeblad (Frederik Fischer): I en Række af 31 Aar har han med utrættelig Iver virket i sit Fag her i Byen og har i 28 Aar fungeret som Lærer ved den gynderothske Fattigskole. Hans sjældne Dygtighed var almindelig anerkendt, hvorfor han ogsaa er blevet udmærket med Dannebrogsmændenes Hæders-tegn.

Sparekassens Kontor flyttedes nu fra Storegade 13 til Nissens Bopæl i Slotsgaden,*) og Kontortiden blev herefter Onsdag og Lørdag fra Kl. 4—6.⁴⁰⁾

*) Det nuværende Nr. 31. Dengang Nr. 14—15. Huset bestod i 1835 af 11 Fag Tværhus med Kælder og 9 Fag Stald. Siden 1883 boede Kapt. C. C. Fischer her.

Borgmester Schow jun.

Nu havde Sparekassen altsaa faaet nye Mænd i Administrationen. Men efter Provst Paulsens Bortrejse kom man til at savne en øverste Myndighed, en egentlig Direktion, som Administratorerne kunde henvende sig til, og som paa den anden Side førte Tilsynet med hele Forvaltningen. En saadan havde Sparekassen ikke haft hidtil, Sparekassens Garanter var dens øverste Myndighed, men iøvrigt udførtes alle Forretninger efter Bestemmelserne i Sparekassens ældste Statutter (fra 1818).

Garanterne var nu ved at blive gamle Mænd, Døden havde gjort Indhug i deres Rækker, og af de nulevende havde de fleste passeret Støvets Aar. I 1839 — altsaa 21 Aar efter Sparekassens Oprettelse — besluttede man sig derfor til at vælge en Direktion, „for derved at sikre Spare- og Laanekassen en bestandig Ledelse“.

Paa en Generalforsamling, som afholdtes 4. Juni 1839, og i hvilken alle dalevende Garanter deltog, foruden Paulsens Efterfølger Provst Reh-

hoff, bragte Borgmester Schow Spørgsmaalet paa Bane og fremsatte i den Anledning følgende tre Forslag:

1. Direktionen overdrages Byens Magistrat og Sognepræst.
2. Direktionen bestaar herefter af Byens Borgmester som Formand og 4 valgte Medlemmer (selvsupplerende).
3. De fire valgte Medlemmer vælger selv deres Formand.

Af Garanterne stemte 6 for det andet Forslag, og 3 og 1 Stemme faldt paa 1. og 3. Forslag. I Henhold til denne Afstemning bestemtes yderligere, at de fire valgte Medlemmer af Direktionen skulde vælges blandt Garanterne, og først efter deres Død kunde „Byens øvrige Indbyggere indvælges i Direktionen“ (ved Kooptation).

Nu havde Sparekassen altsaa faaet en Direktion, som i 1841 kom til at bestaa af følgende:

Borgmester Schow jun. som Formand.

Georg Leonhard Heinrich Schow, Borgmester i Aabenraa 1840—49, Formand for Sparekassens Direktion 1841—49. Født i Aabenraa 1810, 16./2., Søn af Borgmester Bendix S., cand. jur. 1832. Kancellist i sl.-holst. Kancelli 1832. Efter Trearskrigen havnede han som Borgmester i Leer (i Hannover), hvor han ogsaa blev Regeringsraad.

Borgm. Schow jun. ledede sammen med Provst Rehhoff og Dr. Neuber det sl.-holst. Parti i Byen, mens den liberale Købmand Lüders (den ene af Sparekassens Adm.) optraadte som de tre stores Hjælper.

Provst Johann Andreas Rehhoff, Medl. af Direktionen 1841—50, født i Tønder 1800, 28./8., død i Hamborg 1883, 9./1. Søn af Pastor Phil. Andr. R., cand. Gottorp 1824. 1827 Diaconus i Tellingsted, 1830 Archidiaconus i Tønder, 1837—50 Sognepræst og Provst i A. 1848—50 samtidig Superintendent for den dansk-talende Del af Sønderjylland. 1851—80 Sognepræst i Hamborg.

Dr. med. Neuber, se pag. 46.

Overrettsadvokat Meyland, se pag. 47.

Senator Andresen, se pag. 46.

Efter Senator Andresens Død valgte Direktionen tidligere Skrivemester Niels Nicolaysen til Medlem (se pag. 48).

Dr. Neubers (1849) ledigblevne Plads blev besat med Postmester Petersen (se pag. 48).

Administratorene valgtes af Direktionen. Stillingen kunde søges af enhver Borger i Byen, men saavidt muligt søgte Direktionen at bevare Traditionen og Kontinuiteten i Ledelsen. Skulde der vælges en ny Administrator, blev Ansøgningerne først forelagt de øvrige Administratorene, som saa indstillede een af Ansøgerne til eventuel Udnævnelse.

Ifølge et Udkast til nye Statutter (1847) var Bykassereren altid Medlem af Administrationen og forestod Laanekassen, det andet Medlem derimod Sparekassen, medens det tredje Medlem førte Kassebog og Korrespondancen. Hvert Medlem havde siden 1837 modtaget 50 Rbdlr. som aarligt Vederlag for Arbejdet. Disse Udgifter bevirkede, at Sparekassens Driftsudgifter derefter oversteg 300 Mk., et i de Tider ret foruroligende Tal.

Administratorene havde vidtrækkende Myndighed m. H. t. Frugtbargørelse af Sparekassens Kapitaler; de afgjorde alle Laanesager, og da Udlaansvirksomheden fra første Færd var baseret paa egentlige Kautionslaan, hvorved Sparekassen kunde forskaffe Smaaborgere en nyttig og billig Kredit, maatte de nødvendigvis have et udstrakt Kendskab til Byens Borgere og deres økonomiske Forhold.

Sparekassens Administratorer var forsigtige Mænd. De laante selvfølgelig ikke Penge ud til alle og enhver. Ifølge Sparekassens ældste Statut skulde Drankere og Spillere og andre „som fører en uordentlig Vandel“ afvises, og i alle Tilfælde skulde Laaneren møde med en solid Kautionist. Og dog kunde det gaa galt. I 1834 maatte man for første Gang afskrive et mindre Beløb som tabt, hvilket havde til Følge, at Direktionen og Revisionen foreslog, at man herefter skulde forlange to Kautionister, i hvert Fald i de Tilfælde, hvor der udlaantes over 500 Mk. Administratorene ønskede dog den gamle Ordning bibeholdt, da „det mangen Gang er vanskeligt at erholde een god Kautionist, og det er bedre at have een saadan end to tvivlsomme“.

Sparekassens Aktiver og Arkiv opbevaredes hos den af Administratorene, som ydede Lokale til Sparekassekontor.

Foruden de allerede nævnte Administratorer fungerede i dette Tidrum:

Carl August Hundewadt, Adm. 1845—77.

Han var født i Aabenraa 1819, Søn af Nicolaj H. og Hstr. Magdalene Margarethe Zoëga. Som ganske ung blev han Skriverdreng paa Bykontoret og forfremmedes 20 Aar gammel til Fuldmægtig paa Raadhuset, og i 1845 valgtes han til Bykasserer og Administrator ved Sparekassen. I det følgende vil hans Navn blive nævnt adskillige Gange. Han døde i Aabenraa 1877, 9./9.

Jørgen Lorentzen, Købmand, Raadmand, Kommerceraad. Administrator (1850) 1851—?

Født i Aabenraa 1811, 14./1., som Søn af Købmand Peter L. og Hustru Anna Kathrine f. Bohnsen. Død 1888, 7./4. Jørgen Lorentzen var en af de største af de mange driftige og heldige Købmænd, som i de sidste hundrede Aar har hævet Aabenraa op over det almindelige smaaborgerlige Niveau. I 1863 var L. Byens største Skatteyder, og i den almindelige Bevidsthed stod han med Rette som den grundmurede Forretningsmand, i hvis Hænder selv den mistænksomste med største Sindsro lagde sine Sparepenge.

Iwer Jepsen, Skrive- og Regnemester i Aabenraa. Adm. 1848—50.

Født 1805 i Braderup Sogn, Syd for Tønder. Hans Virksomhed ved Sparekassen blev ikke af lang Varighed, da han som ivrig Slesvig-Holstener forlod Byen i 1850.

★

Sparekassens Direktion og Administration bestod i Fyrrerne af lutter tysksindede Mænd, og da dens Bestyrelse ved Afgang supplerede sig selv og ligeledes valgte Administratorerne, havde Byens tyske Parti hele Ledelsen.

Alt gik foreløbig fortræffeligt; men da Folkekampen begyndte, og Kløften mellem Dansk og Tysk uddybedes og under den slesvig-holstenske Rejsning naaede sit Højdepunkt, ramte denne Jordrystelse ogsaa en saa upolitisk Institution som en Sparekasse, saa denne nær var sunket i Grus. Men disse Begivenheder kræver et særligt Kapitel.

Sparekassen under Trearskrigen

I det første Aar efter den slesvig-holstenske Rejsning i Kiel drog Armeerne skiftevis mod Nord eller Syd, alt efter som det skiftede med Sejr eller Nederlag. Ingen kunde paa Forhaand afgøre, hvordan Udfaldet af Kampen vilde blive, og da ikke saa faa af Byens Borgere havde knyttet deres Fremtid og Skæbne til de to kæmpende Parter, medførte den skiftende Krigslykke baade bange Anelser og jublende Glæde paa en og samme Tid i Byen. Hvad der glædede den ene Part, maatte vække Uro og Ængstelse i den anden Lejr.

Da Kampen ved Fredericia den 6. Juli 1849 medførte en Vaabenhvile, og en Bestyrelseskommission blev indsat til at styre Slesvig i Kongen af Danmarks Navn, begyndte det at brænde under Fødderne paa nogle af de medvirkende paa slesvig-holstensk Side i Byen. Og da disse var de samme Mænd, som forestod Sparekassen, blev ogsaa denne draget med ind i den almindelige Uro og Ophidselse.

Af Direktionens Medlemmer var Dr. Neuber død i Januar 1849, og hans Efterfølger Justitsraad, tidligere Postmester Petersen, en udlevet Olding, formaaede paa ingen Maade at udfylde Neubers Plads. Tilbage var saa den 88-aarige tidligere Skrive- og Regnemester Nicolaysen, samt de tre Mænd, som var de egentlige Ledere: Borgmester Schow, Provst Rehhoff og Advokat Meyland. Af disse forlod Borgmesteren Byen i Oktober 1849, og Rehhoff blev afskediget som Provst og Sognepræst; men han forblev — kraftigt og vedholdende protesterende — i Byen en Stund endnu. Først efter Slaget ved Isted, forlod ogsaa disse to Mænd Aabenraa. Meyland tog alle Sparekassens Papirer og Protokoller med sig, antagelig i den Tro, at han og hans Meningsfæller trods alt snart vilde vende tilbage igen.

Af Administratorerne var Købmand Lüders og Skolelærer Jepsen rejst samme Vej. Jepsen havde forinden udnævnt en anden Lærer (Frederichsen) til sin Efterfølger, men en saadan „Udnævnelse“ var selvfølgelig uden Gyldighed. Tilbage af hele Styrelsen var altsaa to Oldinge og den afskedigede Bykasserer Hundewadt, og da denne ikke nød Tillid

(Tegnet af O. v. Brück)

Kirkepladsen i Aabenraa under Treårskrigen.

(Lit. af C. W. Arldt)

i Byen, var det under saadanne Forhold ikke underligt, at der hos mange opstod Tvivl om Sikkerheden for de i Sparekassen anbragte Midler.

Ogsaa Byens Magistrat blev urolig og skrev i den Anledning følgende Brev til Amtshuset (1/12 1850):

„Allerede i længere Tid har det været en Gjenstand for Magistratens Opmærksomhed, at der savnedes ikke blot tilforladelige Kundskaber om den herværende Spare- og Laanekasses Tilstand, men, som det synes, desværre vistnok ogsaa Sikkerhed for, at denne Kasse er og fremdeles vil være i Stand til at svare til alle den paahvilende Forpligtelser.

I Erkjendelse af Nødvendigheden af, at der blev foretaget Noget til Betryggelse for de Mange, hvis Velfærd derved staaer paa Spil, have vi gjort os Umage for at erholde nogenlunde fuldstændig Oplysning om denne Indretnings Statuter, Administration og Maaden, hvorpaa dens Embedsmænd valgtes, uden at dette hidtil er lykkedes os, i det mindste ikke i den Grad, vi gjerne ønskede, eftersom vi af let forklarlige Grunde ikke vilde søge saadan Oplysning hos den eneste Mand her i Byen, af hvem

den vilde være at erholde, nemlig forhenværende Bykasserer Hundewadt, der for Tiden er Bestyrer af Kassen. Hvad vi saaledes have erfaret, indskrænker sig til følgende: Spare- og Laanekassen i Aabenraa er stiftet i Slutningen af Aaret 1818 og traadte i Kraft ved Aaret 1819. — — Man har stræbt ivrigt at haandhæve den hele Indretning som et Privatinstitut, hvorover alene Stifterne og Administratorerne havde at sige. Imidlertid skal det efter Forlydende senere være bleven bestemt, at, naar Stifterne vare uddøde, skulde Overbestyrelsen af Spare- og Laanekassen gaae over til det herværende Deputeretcollegium, der skulde udnævne Administratorerne af Kassen; men noget tilforladeligt herom have vi trods al anvendt Flid ikke kunnet faa at vide, og Byens Borgerprotokol indeholder Intet desangaaende.

Af Stifterne ere ikke andre tilbage her i Byen end forhenværende Postmester, Justitsraad Petersen, og en forlængst afgaaet Skrivemester Nicolaysen, begge meget gamle Folk, som i den senere Tid ikke have haft med Kassen at bestille og hos hvem yderligere Oplysninger desaar- sag forjæves ere søgte. — Under Krigen have Kassens Forretninger en Tid lang været standsede, men for Øjeblikket modtages endnu Indskud og gjøres maaske ogsaa Udtællinger af fornævnte Hundewadt, der for Tiden er eneste Bestyrer af Kassen, idet hans Medadministratorer, den for sin Deelagtighed i alle oprørske Foretagender berygtede Kjøbmand Lüders og den afsatte Skrivemester Jepsen begge opholder sig i Holsten. Hundewadt ejer ikke fast Eiendom her i Byen, og vil upaatvivlelig komme til at tilsvare ikke ganske ubetydelige Pengebeløb til Byen for den Tid, han var Bykasserer, saa at der, naar tillige hensees til, at der i de sidste Aar ikke vides at være aflagt noget Regnskab, vistnok kan være al Anledning til Frygt for mulige Tab, saafremt den hele Bestyrelse ikke paany stilles under betryggende Control.

Spare- og Laanekassens Grundfond var 100 Rdlr., der vare bleve tilovers ved Indbetalingen af Rigsbankrenten i 1814 og af 200 Rdlr. Actieindskud. Da nu hine 100 Rdlr. utvivlsomt ikke tilhørte Borgmester Schow, af hvem de siges at være skjenkede, men derimod maae være et Overskud af, hvad der af Byens Indvaanere har været indbetalt til Justits-

raaden, saa formenes Byen at være for $\frac{1}{3}$ Interessent i Kassen, og Byens nuværende Øvrighed altsaa berettiget til at fordre sig Regnskab aflagt for Bestyrelsen. Dertil kommer, at der ikke blot af forskjellige Private, der have Penge staaende i Sparekassen, ere yttret Bekymring for, at de skulde lide Tab, og fremført Begjæring om Magistratens Medvirkning til, at saadant saa vidt muligt kunde forebygges, men der, som de for forrige Aar aflagte Værgemaals Regnskaber udvise, ogsaa er skeet Indskud i Sparekassen af Umyndiges Midler, og det efter Lovgivningen paaligger os, som Overformyndere at overvaage og paasee, at der for disse haves betryggende Sikkerhed, hvisaarsag vi ikke kunde andet end ansee os ikke blot berettigede, men endogsaa ligefrem forpligtede til at skride ind her.

For imidlertid at sikre os imod enhver Indvending, der muligvis kunde fremføres og, paa Grund af vort ufuldstændige Kjendskab til Lovene for Kassens Bestyrelse og Virksomhed, ikke strax gjendrives, tillade vi os at anmode det Kgl. Amtshus gode Medvirkning til, at der tillægges undertegnede Magistrat Bemyndigelse til at affordre den nuværende Bestyrer af Spare- og Laanekassen Rede og Rigtighed for hans Bestyrelse af sammes Midler, saaledes at han bliver pligtig at forelægge os alle Kassen vedkommende Bøger og Papirer, og at fremvise de Obligationer saavel som de rede Penge, der efter rigtigt opgjort Regnskab bør være i Behold.“

Det var saaledes ikke uden Grund, at mange i Byen nærede Ængstelse for deres Penges Sikkerhed. Mens Sparekassen før havde nydt almindelig Tillid og i manges Øjne gjaldt for den sikreste Forvalter af Pengesager, der gaves paa Jorden, steg Uroen ved Tanken om, at alt beroede i en Mands Værge, der var afskediget som Bykasserer og — saaledes gik Rygtet — havde forset sig overfor Byens Kasse.

Den 23. December paalagde den overordentlige Regeringskommisær Amtmand Heltzen at drage Omsorg for, „ved Magistraten at lade undersøge forbenævnte Kasses Tilstand . . . og at træffe de til Kassens og dens Interessenters Betyggelse fornødne Foranstaltninger.“ Magistraten havde nu faaet den Fuldmagt, man havde ønsket, og den konstituerede

Borgmester L u n n og Senator B a h n s e n foretog i Nytaaret 1851 en foreløbig Undersøgelse „af bemeldte Kasses Tilstand“, hvorved det viste sig, at „Kassebogen over Ud- og Indtællinger ikke har været ført i mere end 2 Aar, hvorimod der herover er ført Bog i Klade.“

I de to Revisorers Indberetning til Amtshuset hedder det videre: Saavidt af dette Eftersyn kunde dømmes, skjønnes Spare- og Laanekassens hele Status ikke at være af den Natur, at der fra denne Side betragtet, synes Anledning til nogen særdeles Frygt for Tab for Interessenterne. Tages derimod Hensyn til den nuværende Sammensætning af Kassens Bestyrelse, lader det sig ikke nægte, at der savnes fuldkommen betryggende Sikkerhed, forsaavidt nemlig den afsatte Skolelærer Frederichsen, der ved den ligeledes afsatte Skolelærer Jepsens Bortrejse af denne blev constitueret til at fungere for ham i hans Fraværelse, ligesaaledes som Hundewadt er i Besiddelse af nogen Formue, og den af Hundewadt som 3. Medlem betegnede Kjøbmand J ø r g e n L o r e n t z e n nægtede at staae i et saadant Forhold til Kassen, at der kunde paahvile ham noget Ansvar for de denne paahvilende Forpligtelser. Alle Spare- og Laanekassen vedkommende Documenter, forsaavidt de ikke angaar Regnskabet, saasom Statuter, Forhandlingsprotokol osv., angaves at have været i den nu bortrømte Advokat Meylands Værge, og af disse ere vi saaledes endnu ikke komne i Besiddelse. Hvilket vi ikke skulde undlade herved foreløbig at indberette.“

Efter at de nævnte to Mænd paa Magistratens Vegne havde foretaget en foreløbig Undersøgelse, hvis Udfald baade kunde virke beroligende og foruroligende, fik Magistraten Paalæg om at tilforordne Hundewadt to Medadministratorer. Man henvendte sig derfor til Købmand Jørgen Lorentzen og bad ham om en Erklæring „om hvorvidt De har paataget Dem eller i alt Fald maatte være villig til for Fremtiden at paatage Dem saadan Ansvarlighed med Hensyn til Kassens Bestyrelse, at De tilligemed de andre Bestyrere hæfter for mulige Feil i Henseende til Ud- og Indtællinger, Regnskabets Aflæggelse, Activers Opbevaring og hvad Fordringer Interessenterne iøvrigt kunne have til Bestyrelsen.“

Da Lorentzen havde erklæret sig villig hertil, udnævnte Magistraten

endvidere deputeret Borger, Klejnsmedemester J. P. Tyroll*) til Administrator (i Januar 1851), og Sparekassen havde saaledes atter en fuldtal- lig og tillidsvækkende Ledelse. „Paa denne Maade have vi troet bedst at varetage Kassens og dens Interessenters Tarv, navnlig derved, at der saaledes forhaabentlig ikke skal indtræde nogensomhelst Standsning i dens Forretninger, noget, som derimod stod at befrygte ved en altfor pludselig Forandring af Bestyrere.“**) „Og troe vi dertil endnu at maatte føje, at Kjøbmand Lorentzen baade er en formuende Mand og en ordent- lig og nøiagtig Forretningsmand.“

Denne Ordning havde tilstrækkelig Virkning til at afværge et Storm- løb („run“) paa Sparekassen, og paa denne Maade kom man over det kri- tiske Punkt i Sparekassens Historie.

En ny Tid med nye Opgaver oprandt, nye Mænd i Byens Raad stod parat til at overtage Ledelse og Ansvar.

Sparekassens Virksomhed 1819—1850

Følgende Tal fra Sparekassens første Aarsregnskaber viser, at den har haft en efter Forholdene og Tiden god Start, og at den hurtigt har overvundet alle Begyndelsesvanskeligheder.

pr. 31/12	1819	var Sparernes Tilgodehavende	3 168 Mk.	fordelt paa	47 Konti	
—	1820	—	8 218	—	96	—
—	1821	—	12 893	—	120	—
—	1822	—	18 222	—	123	—
—	1823	—	22 581	—	124	—

Befolkningen blev altsaa ret hurtigt fortrolig med Institutionen og benyttede den stedse flittigere. Sparekassens Driftsudgifter var minimale, og den kunde derfor i Løbet af en kort Aarrække erhverve sig et ikke

*) Joachim Peter Tyroll, født i Aabenraa 26. April 1811, død i Aabenraa 16. April 1871, Søn af Klejnsmedemester Peter Chr. Tyroll og Hustru Dorothea, født Brixgaard.

**) Lund og Bahnsen til det kgl. Amtshus 31. Januar 1851.

1819		Linnæus		1819		Krogsholm	
Januar 4				Januar 11			
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819	1	1			1	1
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		15		11	14	11
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		14			16	
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		50			9	3
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		50			50	
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		50			50	
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		50			50	
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		100			50	
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		2			50	
11	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		50			37	2
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		120			50	
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		1	14		300	
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		75			50	
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		75			50	
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		36			50	
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		1	14		50	
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		50			50	
	Erstatning af Linnæus' Brev til K. M. 1819		2			50	
			726	14			6

Første Side af Kassebogen. Januar 1819.

ubetydeligt Reservefond. (Efter 20 Aars Forløb androg det 8 800 Mk.) Det aarlige Overskud fremkom ved, at Sparekassen forrentede Indskydernes Penge med 4 pCt., medens den af Laanerne fik 5 pCt.

Det store Flertal af Indskyderne bestod af Børn og Tjenestefolk; i de første Aar er det særlig Garanternes Børn og Tjenestepiger, som kom med deres Indskud, og Størrelsen af de sidstnævntes Indskud kunde tyde paa, at en Del af dem har haft tidligere opsparede Beløb at indsætte. Ellers var Indskyderne Handelsbetjente, Enker, enkelte Haandværksfolk og Skippere, aldrende ugifte Kvinder, samt enkelte Landbrugere. Det eneste af de mange Navne i Sparekassens Protokol, som endnu lever, er Navnet Fanny Enge, eller „Jomfru Fanny“, som hun kaldes endnu, og hvis mærkelige Spaadomme ikke mindst i disse Aar er paa alles Læber.*)

Sparekassens første Indskyder var mærkeligt nok en fremmed, Conrad Friedrich Emil Theodor S a r a u w, Søn af Borgmester S. paa Femarn. Han har formodentlig opholdt sig i et Embedsmandshjem her i Byen. Saa følger Fisker Claus Clausens Datter, som ligeledes den 4. Januar 1819 har indsat et lille Beløb i Sparekassen. Endvidere samme Dag: Tjenestepige Dorthea Christensen (50 Mk.), Provst Paulsens tre Børn (hver 50 Mk.), Tjenestepige Anne Clausen (2 Skilling), Læredreng Jens Thrane (1 Mk. 14 Sk.).

Sparekassens Virksomhed var knyttet nær til Egnens Befolkning. Det var Aabenraa Bys Beboere, som Ledelsen henvendte sig til. Det gjaldt saavel for Sparekassens Indskydere, som for dem, der modtog Laan fra den. Naar man i 1818 udtrykkelig anvendte Betegnelsen S o g n i Stedet for Købstad, er Aarsagen sikkert den, at ogsaa Kolstrup og Beboerne i Slotsgaden — der ikke hørte med til Købstaden, jfr. pag. 26 —

*) Paa Gravstenen staar ligeledes Fanny Enge, i Kirkebogen staar: Franzisca Caroline Elise Enger, Datter af ugift Christine Heise fra Meklenborg og Skovrider Friedrich Enger i Ribnitz Amt, født 31. August 1805. Som Faddere er indskrevet: Kammerjunkerinde Francisca Genoveva v. Qualen, Kammerjunker Friedrich Karl Ferdinand v. Qualen og Jomfru Elise Heise. For Aabenraaerne er der ingen Tvivl om, at hun derimod var en Datter af Prins Christian Frederik (Christian VIII) og Prinsesse Charlotte Frederikke af Meklenborg-Schwerin, men født inden Forældrenes Ægtevielse.⁴⁰⁾ Jomfru Fanny har indsat ikke ubetydelige Beløb i Sparekassen. (Det første — 50 Mk. — i 1825). I 1827 f. Eks. 150 Mk., i 1828 275 Mk., i de følgende to Aar 150 Mk. hvert Aar. Fanny og Plejemoderen skal regelmæssigt have faaet tilsendt Penge fra København. Saaledes siger Traditionen i hvert Fald, ovennævnte Tal giver et Fingerpeg i Retning af, at Traditionen taler Sandhed.

skulde nyde godt af den nye Institution. Aabenraa Sogn omfattede derimod hele Staden og dens nærmeste Omegn.

Ogsaa Sparekassens Udlaansvirksomhed var fra første Færd begrænset til Aabenraa Sogn. Man vilde gerne forstrække saa mange af Borgerne med Laan, som det var forsvarligt; derfor maatte Laanetiden være kort, og Laanene smaa. „Foreløbig maa Laanene ikke overstige 50 Mk.“ stod der i Sparekassens Statut, det blev dog ikke overholdt strengt. Allerede i 1819 laante enkelte af Byens større Næringsdrivende ret betydelige Beløb — Købmand Hans Kopperholdt og Snedkermester Morten Thaysen fik f. Eks. hver 300 Mk. —, og i de følgende Aar steg Laanebeløbene betydeligt, allerede i 1826 laante man 2400 Mk. ud til en enkelt Mand (Dr. Neuber). Udlaansvirksomheden antog altsaa hurtigt større Former.

De fattige og trange Tider præger Sparekassens Virksomhed i det første Decennium. Naar en Købmand som Jørgen Ahlmann i 1821 maa andrage om et Laan paa 300 Mk., naar Teglværksejer Hans Callesen i 1819 maa tinge om 100 Mk., saa vidner det om de store Vanskeligheder, som selv driftige og dygtige og ansete Mænd i Byen havde at kæmpe med. „Der er stor Pengetrang hos os, og ingen kan betale. Jeg mærker det hver Dag og ved alt, hvad der hændes“, saaledes skriver en Landsbypræst i Omegnen i 1819 (P. Kier i Østerløgum), og stort anderledes har det nok heller ikke været i Købstaden.

Samfundet stred sig langsomt igennem 1820-erne, indstillede sig paa Livet i de smaa Kaar og lærte, mens Aarene gik, Nøjsomhed og nøjereg-nende Sparsommelighed. Vindskibelighed og Sparsommelighed blev Kardinaldyder i denne fattige Tid, hvor enhver af Byens Borgere maatte „holde Hus med lidet“. Den opvoksende Slægt blev opdraget til gode Husholdere, og dette blev for Sparekassens Vedkommende kende-ligt ved de Aar for Aar stigende Indskud. Man søgte at skabe en lyk-keligere Fremtid for den kommende Slægt, derfor gik hver en Skil-ling, som kunde fravristes Dagens og Livets Krav, over i Sparekassen som Indskud paa Børns Vegne. Det var da af stor Betydning, at der i Byen var en Sparekasse, som havde alles Tillid.

Ultimo	Sparekassens Indskud	Udlaan	Udlaant i Aarets Løb
1819.....	3 168 Mk.	3 359 Mk.	6 134 Mk.
1820.....	8 218 -	8 609 -	15 636 -
1825.....	36 956 -	38 891 -	71 329 -
1830.....	49 056 -	53 609 -	98 479 -
1835.....	36 923 -	42 791 -	62 360 -
1840.....	35 946 -	44 018 -	18 442 -
1845.....	44 411 -	54 443 -	10 707 -
1850.....	24 957 Rdl.	31 464 Rdl.	426 Rdl.
1855.....	65 177 -	74 162 -	23 527 -
1860.....	64 744 -	?	8 926 -

Omtrent fra 1830-erne kan man regne, at der begyndte en langsom, men dog let kendelig Opgangsperiode for Aabenraa By og Omegn saavel som for det øvrige Land. Det var ikke blot Handel og Landbrug, som nu fik bedre Kaar, men hvad der har særlig Betydning for vort Emne er, at Aabenraas egentlige Skibsbygningsperiode nu begyndte. Thorkild Andersen, en født Nordmand, begyndte 1831 sin Virksomhed, som Aar for Aar fik større og større Betydning for Byen. 1841 blev ogsaa Mads Michelsens Værft aabnet, og ikke mindst disse to Virksomheder beskæftigede en Mængde Skibstømrere, Haandværkere og andre Arbejdere, som direkte eller indirekte levede af Havet.

Medens Sparekassens Indlaan og Udlaan nærmest er uforandret i Aarene fra 1830—1845, synker derimod dens Udlaan pr. Aar fra noget nær 100.000 Mk. i 1830 til næppe 11.000 i 1845. De kortfristede Laan er mere og mere blevet afløst af langfristede, en Udvikling, som ikke var til Fordel for Byens Næringsdrivende, som — naar de savnede Kapital i deres Erhvervsvirksomhed — var henvist til at laane hos private, navnlig naar det drejede sig om kortfristede Laan.⁴¹⁾ Trods de stigende Konjunkturer og en ret betydelig økonomisk Fremgang i Byen sank Sparekasseindskuddene i 1830erne.

Maaske skyldes dette i nogen Grad, at der i disse Aar rettedes nogen Kritik mod Sparekassen og dens Ledelse. Der næredes i Byen nogen

Ængstelse for, at Sparekassens Penge kunde blive anvendt til Formaal, som var Sparekassen og dens Kreditorer uvedkommende, og at Sparekassens Sikkerhed var i Fare. Befolkningen var ved at faa Følelsen af Fuldmyndighed og nærede Uvilje mod det noget formynderagtige Præg, som kendetegnede Sparekassens Ledelse. Ingen vidste, hvad Sparekassens stadig voksende Overskud og Reservefond skulde anvendes til, ingen udenfor Murene fik Indblik i Sparekassens Økonomi; vel udsendtes der hvert Aar et Regnskab af Administratorene, godkendt af to Revisorer, men i 1832 ophørte ogsaa dette. I 1834 kom denne Kritik endog offentlig til Orde, og Provst Paulsen saa sig nødsaget til at udsende en Erklæring. Provsten gjorde heri gældende, at Sparekassen var i enhver Henseende et Privatinstitut og man skulde derfor ikke staa Offentligheden til Regnskab. Den var oprettet af private, Privatpersoner havde stillet den nødvendige Kapital til Raadighed, Privatpersoner havde overtaget Administrationen gratis, og ogsaa Revisionen foretages af private. Byen som saadan kunde altsaa ikke gøre Krav paa Sparekassens Overskud og Reservefond. Han henviste til Artikel 10 i Sparekassens Statut af 27. November 1818 og forsikrede, at Reservefonden bør og skal kun tjene til Sikkerhed for de Penge, som betros Sparekassen. „At erklære dette offentligt er saa meget mere min Pligt eftersom al den Snak om en anden Anvendelse af Reservefonden virkelig har fremkaldt Ængstelse hos mange, at Sparekassens Sikkerhed er truet og i Fare“.

Denne Erklæring skabte foreløbig Ro; men i 1840-erne, da Oppositionen mod de slesvig-holstensksindede Embedsmænd — som jo ogsaa stod for Styret i Sparekassen — blev mere og mere kraftig, vilde man ikke lade sig nøje med en skolemesteragtig Erklæring. „Kun Borgere og Bønder kunne tilfulde repræsentere Borger- og Bondestanden“. Det var Frederik Fischers Kampraab i „Apenrader Ugeblad“. I Demokratiets Morgengry fandt disse Toner Genlyd i Byen. I 1840-erne var der indenfor Byens Haandværkerstand blevet oprettet en Borgerforening, „Unionen“, som uanset nationalt Sindelag skulde virke til Fremme for det almene Vel og Borgernes Rettigheder. Dens Hovedmaal var vistnok at samle Mellemstanden til Kamp mod den faatallige, men eneraa-

dende Overklasse i Byen. Og da denne Overklasse ogsaa sad inde med Ledelsen af Sparekassen, rettedes der fra Unionens Side ogsaa en Række Angreb mod Sparekassen og dens Ledelse. I en Adresse til de deputerede Borgere bad man Byens Raad undersøge, hvorvidt Sparekassen var en privat Institution, „eller maa anses for en Bestanddel af Kommunens Indretninger“, i sidstnævnte Tilfælde maatte Byens Borgere have Medbestemmelsesret over Sparekassen. „I den Overbevisning, at det ærede Deputeretcollegium er enig med os og anser Spare- og Laanekassen for at være en Del af vore Communeindretninger, tillader vi os endnu at bringe følgende Spørgsmaal paa Bane: Er ikke Formaalet med Sparekassen, som jo ifølge Planen fra 1818 skulde bestaa deri, at Byens Nædringsdrivende og Tjenestefolk skulde hjælpes, derved blevet illusorisk, at Sparekassen undertiden kun giver 3 eller 3¹/₂ % i Rente, medens Laanekassen uden Undtagelse forlanger 5 %? Vi er af den Mening, at Sparekassens Maal ikke blot herved ikke naas, men at den tværtimod kommer i Miscredit, idet man under saadanne Omstændigheder fristes til at anse den for at være en Anstalt, der fremmer og begunstiger Aager“. Kollegiet lod Forespørgslen gaa videre til Sparekassens Direktion, som svarede, at det eventuelt (etwanig) kunde give Spørgerne det Svar, at „vi ikke føler os forpligtede til at staa uvedkommende til Regnskab“.“⁴²⁾ Den Slags Skrivelser frem og tilbage skulde ikke fremme det Tillidsforhold mellem Befolkning og Sparekasse, som er nødvendig, hvis begge skal have Glæde og Gavn af Samarbejdet.

Til de Vanskeligheder, som skyldtes en vaagnende demokratisk Bevægelse, kom endvidere, at Sparekassen nu ogsaa blev kastet ind i den nationale Kamp. Blandt dets Ledere var jo det slesvig-holstenske Partis Hovedpersoner i Aabenraa, hvorfor den kongetro Del af Byens Borgere saa med Uvilje paa Sparekassen og dens Ledere.

★

Mens Sparekassernes Fremgang i Kongeriget takket være de forbedrede Tidsforhold i 1840-erne var meget betydelig, stod Aabenraa Sparekasse derimod nærmest i Stampe. Det kan ikke skyldes de økonomiske

Forhold i Byen, thi ogsaa her gik Udviklingen i opadgaaende Retning; Handel, Skibsfart og Skibsbyggeri var inde i en rig og lovende Udvikling. Aarsagen er, som omtalt, snarere at søge i den Mistro og Mistillid, der fremkom efterhaanden, som de nationale Modsætninger øgedes.

Treaarskrigen bragte nye Mænd i Ledelsen. Vi skal i det følgende følge dem og deres Arbejde til Gavn for Aabenraa By og Sparekasse.

Tidsrummet 1851—1864

Siden 1850, da Magistraten ved den overordentlige Regeringskommissions Rescript af 21/12 1850 var blevet bemyndiget til at undersøge Spare- og Laanekassens Tilstand, fungerede Borgmester og Raad som Direktion, „uden dog i Begyndelsen at være i Besiddelse af de Directionen vedkommende Protocoller og Documenter“. Om de følgende Begivenheder, som førte til, at der atter valgtes en Direktion, skriver Borgmester Lunn i Sparekassens Forhandlingsprotokol: Da fhv. Advocat Meyland imidlertid senere opgav sit Domicil i Aabenraa og lode sine her beboende Eiendele afhente, erfarede det, at disse Protocoller og Documenter vare i hans Værge, og bleve samme i Vinteren 1852/53 udleverede til medundertegnede Borgemester Lunn. Da det af Generalforsamlingens Beslutning af 4. Juni 1839 fremgaar, at Directionen i Tilfælde af Vacance supplerer sig selv ved Valg først af Actionairerne og, naar Ingen af disse ere tilstede, da blandt Byens Borgere, og da tidligere valgte Medlemmer dels ved Dødsfald dels ved Bortreise vare udtraadte, med Undtagelse af Justitsraad Petersen, sammentraadte undertegnede Borgemester Lunn med Justitsraad Petersen og da denne paa Grund af Alder og Svagelighed ønskede at fratræde, vedtoges i Henhold til fornævnte Generalforsamlingens Beslutning at vælge Raadmændene Middelheus, Bahnsen, Damm og Fischer til fremtidig i Forening med den fungerende Borgemester at fungere som Directeurer for Spare- og Laanekassen.“

Borgmester Lunn.

Det blev da disse fem Mænd som sammen med de allerede nævnte Administratorer Jørgen Lorentzen, J. P. Tyroll og Hundewadt skulde forestaa og bestyre Sparekassen i dette Tidsrum.

B o r g m e s t e r L u n n, Justitsraad, Borgmester og Byfoged i Aabenraa 1850—64.

Peter Ivar Julius Lunn, født 1/3 1813 paa Dortheaslyst ved Holbæk, Søn af Major af Infanteriet, Godsejer til Knabstrup Willars Lunn og Hustru Henriette Eleonora Hersleb, Student 1832, Cand. jur. 1836. Garnisonsauditør i Rendsborg 1846, konst. Borgmester, Byfoged og Byskriver i Aabenraa 1850, efter Fredens Slutning fast ansat, 1852 Justitsraad, R. af D. 1854, i 1866 blev han udnævnt til Herredsfoged i Hasle m. fl. Herreder (med Bopæl i Aarhus), afskediget 1895, K² s. A., død paa Frederiksberg 1907. Gift 1845, 26/7 i København med Agnes Collstrop, født i København 19/11 1814, Datter af Grosserer Lauritz C. og Hustru Frederikke Kirstine Sophie Voigt.⁴⁵⁾

Som Borgmester i Aabenraa udfoldede L. megen kommunal Dygtighed, og navnlig roses han for at have bragt udmærket Orden i Byens Skattevæsen; til Trods for at mange store Foretagender var udført i hans Tid (der var bygget Sygehus og Arbejdshus, Gasværk og Vandværk, en Del af Fjorden var blevet inddæmmet m. m.) var Skatterne i hans Tid blevet halveret og Byens Gæld var ikke forøget. (Worsaae).⁴⁾

Martin Bahnsen, Farvermester i Aabenraa. Raadmand, Stænderdeputeret.

Født i A. 1809, 16/6, Søn af Farver Barthold B. og Hustru Cathrine f. Nielsen.

B. var Byens danske Leder i 1850-erne, og indtil sin Død i 1875 hørte han til de ledende Danske i Byen.

Johan Heinrich Mittelheus, Tobaksfabrikant i Aabenraa, Raadmand, Agent (dvs. Konsul).

Født i A. 1802, 18/9. Død i A. 1894, 25/5. Mittelheus havde fra smaa Kaar arbejdet sig frem til en førende Stilling i Byen, sammen med Bahnsen hørte han til de ledende paa dansk Side.

I 1830 ægtede han Enken Henriette Junggreen f. Thomsen (fra Guderup paa Als), hvis første Ægtefælle Skipper Lorenz Hansen Junggreen døde i Riga i 1823. I dette Ægteskab var der een Søn, den siden saa kendte og afholdte I. P. Junggreen, dansk Rigsdagsmand i Berlin 1884—86.

Christopher Conrad Fischer, Skibsfører, Raadmand i Aabenraa, 1851—64 Brofoged (Havneinspektør) i A.

Han var udgaaet af en gammel Skipperslægt i A. og som Broder til Frederik Fischer tilhørte han den Kreds af danske Mænd, som daglig mødtes hos denne for at drøfte Dagens og Tidens Begivenheder.

Født i Aabenraa 1811, 25./7., død i A. 1885, 18./6. Han var Søn af Skibsfører og Grønlandsfarer Fester F. og Hustru Cathrine Regina f. Callesen.

Ditlev Damm, Købmand i Aabenraa, Raadmand og Konsul.

Født 1804, 20./11. paa Teglgården, Søn af Teglværksejer Hans Christian Damm og Hustru Mette, f. Maag. Død i A. 1887, 16./10.

Damms Købmandsgaard laa paa Hjørnet af Ramsherred

Konti i Sparekassen ultimo	Antal Konti						
	indtil 10 Rdl.	11—20 Rdl.	21—50 Rdl.	51—100 Rdl.	101—200 Rdl.	201—300 Rdl.	over 300 Rdl.
1854.....	14	38	71	104	77	32	44
1856.....	18	49	112	117	116	39	52
1858.....	12	60	105	130	126	51	49
1860.....	62	85	215	137	89	29	32

og Skolegade, den blev i 1879 overtaget af Hans Callesen, der førte den betydelige Forretning videre i de gamle Spor.*)

Da de nye Mænd traadte til (først som Medlemmer af Magistraten, senere som valgte Medlemmer af Sparekassens Direktion), var Stillingen alvorlig nok for Sparekassen. Næsten uden Ledelse havde den været i 1—2 Aar, der var heller ikke i disse Aar aflagt noget Regnskab, og mange i Byen nærede Ængstelse for deres Penge. Intet Under, at Indskuddene derfor sank katastrofalt fra 12869 Rdlr. i 1847 til 4063 i 1848, og i 1849 gik de aarlige Indskud helt ned til 3478 Rdlr.

Men efter Krigens Vanskeligheder kom Sparekassen til Gengæld ogsaa til at nyde godt af den store Opgang, som de nærmest følgende Aar bragte med sig. Næppe var Krigen forbi, før der fra 1851 begyndte en Periode med stor økonomisk Fremgang. Tiden var i Opgang, et Forhold, som herhjemme selvfølgelig ikke skyldtes Krigen, skønt den var ført til en sejrrig Afslutning. 1850-erne var en af Kapitalismens glansfulde Perioder, idet Guldproduktionen steg til det tidobbelte, efter at man havde fundet de store Guldlejer i Kalifornien og Australien. Der kom Penge mellem Folk. Den økonomiske Liberalismes Sejr i England ved Navigationsaktens Ophævelse i 1849 satte yderligere Fart i den mellemfolkelige Handel, det kom atter Skibsfart og Skibsbyggeri til Gode, en Udvikling, som ogsaa maatte sætte sig Spor just i en By som Aabenraa.

Af Sparekassens Regnskaber ses, at de smaa Konti var i voldsom Vækst just i de Aar. Smaafolk kom altsaa ogsaa til Penge.

*) I Vor Hjemstavn I (1927) har Bertram Møller skildret Livet i en saadan Købmandsgaard i 1860-erne, da han stod i Lære hos Konsul Damm.

Aar	Børn	Tjenestefolk		Daglejere	Haandværkere	Handlende	Søfarende	Selskaber	Militære	Gaardmænd	Husmænd og Indsiddere	Myndlinge	Forskellige (Enker, Studenter, Tjenestemænd)
		Mand-køn	Kvin-dekøn										
1854...	90	41	43	30	6	—	34	15	3	7	25	—	98
1856...	80	114	95	14	12	—	42	17	8	19	23	13	85
1860...	85	109	104	26	26	4	50	20	10	11	14	6	80
1862...	131	142	125	27	16	2	35	33	1	14	20	14	100

Af Konti paa over 500 Rdl. var der i 1853 kun 12 og i 1860 13. Sparekassen forvaltede altsaa i udpræget Grad de smaa Borgeres Penge. Det fremgaar iøvrigt ogsaa af en Oversigt, som viser Sparernes Levevej.

Det knob for Administratorerne at finde sig til Rette under de nye Forhold. Man havde helt fra Sparekassens første Aar ført alle Regnskaber paa tysk og offentliggjort Regnskabet i Frederik Fischers Blad i det tyske Sprog. De mente vel, at det kunde ikke være anderledes. De var jo da „dannede Mennesker“. Men i 1852 krævede Sparekassens Direktion, at Modersmaalet ogsaa skulde benyttes i Sparekassens Regnskaber og Korrespondance. „Directionen finder sig foranlediget til at gjøre Administrationen opmærksom paa det uhensigtsmæssige i, at Regnskab føres og navnlig Skylddocumenter udfærdiges paa Tydsk, som er uforstaaeligt for Størstedelen af den arbejdende og tjenende Classe, af hvem Institutet fornemmelig benyttes, og for hvis Skyld det egentlig er til. Ligesom Directionen altsaa forventer alle Skrivelser, Beretninger og deslige til samme affattede paa Dansk som Byens almindelige Forretningssprog, saaledes bliver navnlig det nu aflagte Regnskab at offentliggjøre i dansk Oversættelse.“ Denne Skrivelse var særlig rettet til Hundewadt, i hvem Naturen ofte vandt Sejr over Optugtelsen.

For Byens Erhverv har Sparekassen næppe været til stor Nytte.⁴⁶⁾ Byens større næringsdrivende laante kun sjældent større Beløb i Sparekassen.

Sparekassen var jo endnu — og i lang Tid derefter — Byens eneste Pengeinstitut, men allerede i 1850-erne kom der fra forskellig Side i Aa-

benraa Ønsker frem om at faa oprettet en Diskonto-Kasse. Navnlig Handelsstanden og Erhvervslivet i Byen havde ofte Brug for store Laan paa kort Frist, Diskontering af Veksler osv. „Hvad Spare- og Laanekassen angaar — skrives der i 1856 i Freia⁴⁶⁾ — da har dens Regnskab været offentliggjort, men det fremgaar af Alt, at den langtfra udretter hvad der kunde udrettes med de Midler, der haves, og med de Penge, der kunde faas, men ikke modtages. Det er bekjendt nok, at Disconto-Casser med Fordel ere oprettede og virke i flere af Kongerigets Byer, og der er intet Spørgsmaal om, at en lignende her burde oprettes, hvorfor ogsaa flere levende interessere sig, men der er en Hemsko, som binder Læsset, og det er Mangelen af en Vexellov, der i Slesvig kun haves i Flensborg. Det bør haabes, at en saadan vil blive given, saafremt Borgerne med Kraft og Iver lægger Haand paa Værket.“ Først i 1872 blev Den Nordslesvigske Folkebank oprettet. Dens første Formand var C. C. F i s c h e r, som i den danske Tid havde været Medlem af Sparekassens Direktion.

M ø n t f o r h o l d e n e var i Aarene efter 1850 meget forvirrede. Da Slesvig-Holstenerne var kommet i Besiddelse af Magten, forbød de i 1848 al Beregning efter Rigsbankdaler ved offentlige Kasser. Der skulde fra nu af regnes efter slesvigholstensk Kurant i Mark a 16 Skilling a 12 Penning. Men efter Treaarskrigen tilbagekaldtes alle de af den slesvigholstenske Regering udstedte Møntforordninger, og til Gengæld blev Rigsbankmønten indført. I 1853 blev det saaledes paabudt alle offentlige Kasser i Slesvig at føre deres Regnskaber i Rigsbankpenge. Trods alle Paa- bud foregik al Handel i Kurant, — det var man fra gammel Tid vant til — og man betalte med lybske Skillinger og preussiske Dalere a 40 Skilling Kurant.⁴⁷⁾ „Mange hænger af gammel Vane ved de kære lybske Skillinger“, skriver Fr. Fischer (Freia 1854), og uanfægtet af Møntforordningens Bestemmelser vedblev Folk at regne efter den engang tilvante Mønt. — „Den simpleste Bondekarl holder sig fuldkommen berettiget til at bande paa, at der aldrig i Verden kan blive til noget med Rigmønten og med største Selvtilfredshed hører man den rige Bonde som den fattige Daglejerske udtale deres Glæde over at beholde de „gammel Pæng“, „rigte Pæng“. Hvor forvirret det hele var, viser følgende Eksempel:

Jens Anna Catharina Petersen har i Sparekassen indskudt: <i>Penge</i>			Jens af Sparekassen erholdt udbetalt: <i>Penge</i>			
Datum	Titel	Capital	Datum	Capital	Rente	
		1000			1000	1000
1855 Aug. 25	Titel 305 - Nr. 296. Platresfindstykke Lobbe Penge i Guld Lobbe Penge i Guld Lobbe Penge i Guld 8 - Septbr. 1855 Positiv i Sjælland	50	1856 Sept. 10	8 - Sept. 1855 18 - Sept. 1856	1	48
			1856 1069	Capital af Penge og Kautionsbøger	10	64
			1857 Sept. 16	Capital af Penge 18 - Sept. 56 18 - Sept. 1857	1	64
			1858 Marts 27	Capital af Penge 18 - Sept. 56 8 - Sept. 1857 1. 24 - Marts 1858	1	64
						26

Brudstykke af Sparekassebog fra 1855.

„— — Saaledes har i forrige Uge en Bager her i Byen, hos hvem der forlangtes et 9 Skillings Rugbrød og et 3 Skillings Hvedebrød, givet 56 lybske Skillinger tilbage paa en Dobbeldaler. Kjøberen var naturligvis ikke tilfreds hermed, da han derved kom til at betale 24 Rigsskilling i Stedet for 12 for Brødene. Han sendte derfor et Markstykke, idet han forlangte og fik sin Dobbeldaler tilbage. Men nu gav Bageren kun een lybsk Skilling tilbage paa Markstykket, og da Buddet kom til ham tredie Gang, svarede han, at man enten kunde bringe ham 4 lybske Skillinger eller Brødet, saa fik denne Vrøvl da en Ende. Sagen kom nu for Retten, og Bagerens dobbelte Contravention: lige imod Møntforordningens Bestemmelser, at have forlangt lybske Skillinger som Betaling, og at have ladet sig betale med 13 Skilling for det Brød, han selv i Brødtaxten havde ansat til 12 Skilling, — havde til Følge, at han blev idømt en Mulct af 20 Rdlr.“ I 1855 blev Kurantmønt forbudt i Danmark, men dermed var den kære Kurantberegning ikke aflivet. I Korn- og Kreaturhandel brugtes stadig

Kurant, „og det er sikkert kun meget faa Tyender, hvis Løn bestemmes i Rigmønt“⁽⁴⁾), kun Bagatelhandler afsluttedes i Rigmønt.

Denne Pengeforvirring maa ogsaa have affødt store Vanskeligheder og meget Besvær i Sparekassen, naar man kom med Kurantpenge, hvorimod alt skulde beregnes efter Rigmønt. Selvfølgelig forlangte Folk ved Udbetalinger „gammel Pæeng“, „rigte Pæeng“.

Krigen 1864.

Krigens Udbrud maatte selvfølgelig berede Sparekassen nye Vanskeligheder.

8. April fik Borgmester Lunn Stuearrest og blev kort Tid efter suspenderet fra sit Embede og ført til Flensborg. 3. Maj blev der ogsaa udnævnt nye Raadmænd, og dermed fik ogsaa Sparekassen nu en helt ny Direktion. En kort Tid fungerede en Ricardi som Borgmester, men allerede 31./8. samme Aar forlod han Byen og blev efterfulgt af Advokat Gottburgsen fra Rendsborg.

Ogsaa de nye Raadmænd, J ü r g e n A h l m a n n, M. H. L ü d e r s, B. B. J e s s e n og G u s t a v R a b e n, som udnævntes 3. Maj, var alle Slesvigholstenere.

Disse Mænd kom nu i de følgende Aar til at forestaa Sparekassen, men den virkelige Leder her blev H u n d e w a d t, som ved alle Lejligheder søgte at spille en stor Rolle i Byen.

Efter Købmand Lüders Død i 1864 valgtes Købmand H o f f g a a r d til Raadmand og Medlem af Sparekassens Direktion.

Ved den danske Hærs Mobilisering i Vinteren 1863—64 gik det haardt ud over Byens Arbejderstand (Indkaldelserne), fra dansk Side dannedes der derfor en Komité med Raadmand Bahnsen som Formand og Skibskaptajn N. Elberg som Kasserer, som ved Hjælp af en Indsamling og ved betydelige Bidrag fra Sparekassen og Bykassen fik en Sum i Hænde, som var tilstrækkelig til at holde den værste Nød fra Døren i de smaa Hjem. Den nye Magistrat nægtede imidlertid at lade yderligere Understøttelse tilflyde denne Komité fra Byens Kasse; „da der ikke findes

Anledning til at spare paa det af Sparekassen opsamlede Fond, vil der ikke kunne forventes Bidrag fra Bykassen, førend Sparekassens Reservefond er opbrugt.“⁴⁹⁾)

Sparekassens Børneasyl

Da Sparekassen blev oprettet, blev det betonet af dens Stiftere, at dens Formaal var rent filantropisk. Det var selvfølgelig ikke ensbetydende med, at den skulde bortskænke al sin Fortjeneste til velgørende Formaal; men da Sparekassens Reservefond voksede støt og sikkert fra Aar til Aar, fremsatte Aktionæerne Tanken om, at naar Reservefonden havde naaet en vis Størrelse, skulde en Del af det aarlige Overskud anvendes i veldædigt Øjemed. I 1837 vedtog man i en Forsamling af Aktionæerne, at naar Reservefonden naaede Beløbet 9000 Mk., kunde enhver af dem fremsætte sit Forslag, motivere det og ledsage det med et Overslag over Udgifterne ved dets Realisation. I et Møde 10. Februar 1841 fremsatte to af Medlemmerne hver sit Forslag, som de øvrige Medlemmer saa skulde tage Standpunkt til.

Administratoren, Købmand M. H. L ü d e r s, foreslog, at Sparekassen skulde købe et Stykke Jord i Byens Nærhed og anlægge en Havekoloni. Man kunde derved give en Del fattige Borgere en god Støtte, „da de, som næppe kan tjene til Livets Ophold, kan faa meget ud af et Stykke Jord, naar det dyrkes med Grøntsager.“

Tanken var ikke ny i Aabenraa, eftersom Byen allerede en Del Aar i Forvejen (1831) havde ladet et Stykke Jord ude ved Hjelm Skov udlægge til Kolonihaver.⁵⁰⁾ Haverne var Byens Ejendom, og der var kun givet Indehaverne Brugsret til dem. I 1839 bestod Kolonien ved Hjelm af 39 saadanne Smaahaver. Lüders havde som deputeret Borger faaet Tilsynet med Haverne og var meget optaget af denne Sag, havde ogsaa „længe ønsket at erhverve et bekvemt beliggende Stykke Jord“, for at der saa kunde anlægges flere lignende Haver. Nu var en Kobbelt — Lange-

vad kaldet — beliggende „op til Skomager Japsens Hus ved Nørreport“ til Salg, her kunde indrettes et betydeligt Antal Haver, og den egnede sig iøvrigt fortrinligt til det Brug.

Lüders Forslag vandt dog ikke Aktionærernes Bifald, det blev endog „straks forkastet“.

Mere Held havde derimod Landsrets-Advokat Meyland med sin Plan. Hans „Forslag angaaende Anvendelsen af den herværende Spare- og Laanekasses aarlige Overskud“ gik ud paa, at der af Sparekassens Midler skulde oprettes en Børnehave eller Forskole for Smaa børn (Asyl, Warteschule, Kleinkinderschule). Mange af Byens Familier tog sig utilstrækkeligt af deres Børn, det gjaldt særlig Daglejerfamilierne, hvor i mange Tilfælde baade Mand og Hustru var paa Arbejde, medens Børnene var aldeles overladt til sig selv.

Børnehavetanken drøftedes en Del i de Aar. Den kendte Pædagog Fröbel havde oprettet en Børnehave i sit Hjemland, og ogsaa i Danmark — f. Eks. i Altona og Flensborg — fandtes der lignende Institutioner, hvor Folk af Arbejderklassen kunde anbringe deres Børn om Dagen. Meyland anbefalede varmt denne Sag og fraraadede meget, at Sparekassens Overskud blev anvendt til Foretagender, som det var Kommunens og det offentlige Pligt at understøtte eller oprette. (I de Aar drøftede man bl. a. i Byen at oprette et Sygehus, anlægge Gadebelysning o. lign.). Thi i saa Tilfælde var det ikke de fattige, som Sparekassen rakte en hjælpende Haand, men derimod Byens Skatteydere, og derved kunde „den Tanke let vinde Indpas, at Sparekassen i Virkeligheden er Kommunens og ikke en Privatforening til Fremme af Almenvellet.“

Naar Sparekassen derimod oprettede en saadan Børnehave og ydede den de fornødne aarlige Tilskud, kunde enhver se, at Sparekassen var en Privatforening med rent filantropiske Formaal.

I Børnehaven skulde der være Plads til 10—12 Børn i Alderen fra 2 til 6 Aar. De aarlige Udgifter anslog Meyland til ca. 450 Mk., idet der naturligvis ogsaa burde ansættes en Lærerinde, som kunde føre Tilsynet med Børnene og ved ordnet Leg vejlede dem til Ordenssans, Renlighed og Pligtopfyldelse. Børnene skulde opholde sig hele Dagen i Børnehaven,

Anledning til at spare paa det af Sparekassen opsamlede Fond, vil der ikke kunne forventes Bidrag fra Bykassen, førend Sparekassens Reservefond er opbrugt.“⁴⁹⁾)

Sparekassens Børneasyl

Da Sparekassen blev oprettet, blev det betonet af dens Stiftere, at dens Formaal var rent filantropisk. Det var selvfølgelig ikke ensbetydende med, at den skulde bortskænke al sin Fortjeneste til velgørende Formaal; men da Sparekassens Reservefond voksede støt og sikkert fra Aar til Aar, fremsatte Aktionæerne Tanken om, at naar Reservefonden havde naaet en vis Størrelse, skulde en Del af det aarlige Overskud anvendes i veldædigt Øjemed. I 1837 vedtog man i en Forsamling af Aktionæerne, at naar Reservefonden naaede Beløbet 9000 Mk., kunde enhver af dem fremsætte sit Forslag, motivere det og ledsage det med et Overslag over Udgifterne ved dets Realisation. I et Møde 10. Februar 1841 fremsatte to af Medlemmerne hver sit Forslag, som de øvrige Medlemmer saa skulde tage Standpunkt til.

Administratoren, Købmand M. H. L ü d e r s, foreslog, at Sparekassen skulde købe et Stykke Jord i Byens Nærhed og anlægge en Havekoloni. Man kunde derved give en Del fattige Borgere en god Støtte, „da de, som næppe kan tjene til Livets Ophold, kan faa meget ud af et Stykke Jord, naar det dyrkes med Grøntsager.“

Tanken var ikke ny i Aabenraa, eftersom Byen allerede en Del Aar i Forvejen (1831) havde ladet et Stykke Jord ude ved Hjelm Skov udlægge til Kolonihaver.⁵⁰⁾ Haverne var Byens Ejendom, og der var kun givet Indehaverne Brugsret til dem. I 1839 bestod Kolonien ved Hjelm af 39 saadanne Smaahaver. Lüders havde som deputeret Borger faaet Tilsynet med Haverne og var meget optaget af denne Sag, havde ogsaa „længe ønsket at erhverve et bekvemt beliggende Stykke Jord“, for at der saa kunde anlægges flere lignende Haver. Nu var en Kobbelt — Lange-

vad kaldet — beliggende „op til Skomager Japsens Hus ved Nørreport“ til Salg, her kunde indrettes et betydeligt Antal Haver, og den egnede sig iøvrigt fortrinligt til det Brug.

Lüders Forslag vandt dog ikke Aktionærernes Bifald, det blev endog „straks forkastet“.

Mere Held havde derimod Landsrets-Advokat Meyland med sin Plan. Hans „Forslag angaaende Anvendelsen af den herværende Spare- og Laanekasses aarlige Overskud“ gik ud paa, at der af Sparekassens Midler skulde oprettes en Børnehave eller Forskole for Smaabørn (Asyl, Warteschule, Kleinkinderschule). Mange af Byens Familier tog sig utilstrækkeligt af deres Børn, det gjaldt særlig Daglejerfamilierne, hvor i mange Tilfælde baade Mand og Hustru var paa Arbejde, medens Børnene var aldeles overladt til sig selv.

Børnehavetanken drøftedes en Del i de Aar. Den kendte Pædagog Fröbel havde oprettet en Børnehave i sit Hjemland, og ogsaa i Danmark — f. Eks. i Altona og Flensborg — fandtes der lignende Institutioner, hvor Folk af Arbejderklassen kunde anbringe deres Børn om Dagen. Meyland anbefalede varmt denne Sag og fraraadede meget, at Sparekassens Overskud blev anvendt til Foretagender, som det var Kommunens og det offentliges Pligt at understøtte eller oprette. (I de Aar drøftede man bl. a. i Byen at oprette et Sygehus, anlægge Gadebelysning o. lign.). Thi i saa Tilfælde var det ikke de fattige, som Sparekassen rakte en hjælpende Haand, men derimod Byens Skatteydere, og derved kunde „den Tanke let vinde Indpas, at Sparekassen i Virkeligheden er Kommunens og ikke en Privatforening til Fremme af Almenvellet.“

Naar Sparekassen derimod oprettede en saadan Børnehave og ydede den de fornødne aarlige Tilskud, kunde enhver se, at Sparekassen var en Privatforening med rent filantropiske Formaal.

I Børnehaven skulde der være Plads til 10—12 Børn i Alderen fra 2 til 6 Aar. De aarlige Udgifter anslog Meyland til ca. 450 Mk., idet der naturligvis ogsaa burde ansættes en Lærerinde, som kunde føre Tilsynet med Børnene og ved ordnet Leg vejlede dem til Ordenssans, Renlighed og Pligtopfyldelse. Børnene skulde opholde sig hele Dagen i Børnehaven,

og derfor skulde der — ogsaa af Sparekassens Midler — gives dem Middagsmad.

Af Udgifter nævner Meyland følgende:

Lejlighed (med Skolestue og Bolig til Lærerinden)	75 Mk.
Løn til Lærerinden	100 „
20 000 Tørv	37 „
36 Pund Lys	15 „
Middagsmad og Brød	131 „
26 Pund Sæbe	6 „
4 Læs Sand (til Gulvene)	4 „

Dr. Neuber var ogsaa meget stemt for Planen og havde allerede i 1839 henvendt sig til Provst Paulsen^{*)}, som da var blevet forflyttet til Altona, hvor der var oprettet en lignende Børnehave. Paulsen anbefalede meget den paatænkte Plan og kunde meddele, at Børnehaven i Altona havde bragt baade Forældre og Ledere megen Glæde. Ogsaa fra Flensborg modtog man gunstige Udtalelser, her var der oprettet 2 Børnehaver, takket være Tilskud fra Byens Sparekasse.

Forslagsstilleren og Provst Rehhoff fik af Forsamlingen Bemyndigelse til at træffe alle nærmere Foranstaltninger til Børnehavens Oprettelse.

Børnehaven blev aabnet den 19. Oktober i Rebslager Daniel Møllers Ejendom, hvor der ogsaa var lejet Bolig til Lærerinden, en Madam Tutein, som i en Del Aar havde været Lærerinde for Smaabørn i Roskilde.

Vi har dvælet noget udførligt ved denne Sag, fordi vi her staar overfor et Pionerarbejde, som Aabenraa Sparekasses første Direktion har udført. Vel fandtes der i Forvejen lignende Anstalter i Altona og Flensborg, men i det nuværende Danmark har Aabenraa sikkert Æren af at have indrettet den første Fattig-Børnehave. Sparekassens Direktion nøjedes ikke med at yde et upersonligt Tilskud til Børnehavens Drift, men overtog hele Ledelsen og Tilsynet.*) Sparekassens ældste Forhandlingsprotokol indeholder næsten udelukkende Drøftelser og Beslut-

*) Efter Tur foretoges Tilsynet af følgende: 1. Uge Provst Rehhoff og Frue. 2. Uge Pastor Raben og Fru Borgmester Schow. 3. Uge Borgmester Schow og Frue. 4. Uge Dr. Neuber og Frue. 5. Uge Advokat Meyland og Frue.

ninger vedrørende Børnehaven. Karrig var Direktionen ikke, naar det drejede sig om Tilskud til Børnehaven. Allerede i 1842 lejede man bedre og dyrere Lokaler til den (hos H. P. Hansen i Slotsgaden), og Madam Tutein fik en ikke ubetydelig Lønforhøjelse. Ligeledes betalte Sparekassen alle Udgifter til Læge og Medicin, naar Børnene blev syge. I 1844 nedsattes Forældrenes Bidrag fra 4 til 2 Sk. pr. Barn om Ugen. Direktionen kunde derfor med Rette sige, at „Spare- og Laanekassen hersteds er, som almindelig bekjendt, en veldædig Stiftelse for Apenrade By og Sogn, der af sammes aarlige Overskud her i Byen hvert Aar vedligeholdt en Plejeskole for uopdragne Børn af Arbejdsklassen“.

Børnetallet i Sparekassens Børnehave var jævnt stigende i Fyrrerne, i 1846 var der gennemsnitlig over 20 Børn, men i 1849 sank det til 8, det var vel en Følge af Krigsurelighederne, og den 31. December 1849 besluttede Direktionen at „ophæve dette Institut, da kun faa Børn i den senere Tid have indfundet sig i Børnehaven“.

Asylet havde afhjulpet et Savn, og derfor blev der ogsaa efter Krigen adskillige Gange søgt at faa det genoprettet. I 1862 havde en Kreds af Byens Damer taget sig af Sagen, Sparekassens Ledelse havde bevilget Pengene, og Kirke- og Skolebestyrelsen stillede Lokaler til Raadighed (Worsaae, I. pag. 61); ved en Sammenkomst paa Raadhuset var der blevet valgt baade en Damekomité og en Bestyrelse, hvis Formand var Apoteker Worsaae, men det viste sig vanskeligt at samle saa mange Hoveder under een Hat, og „da der efter endeløse Møder og Raadslagninger paa ingen Maade kunde skaffes Enighed til Veje“, løb det hele ud i Sandet. Worsaae var selv Formand for den nævnte Komité, hvis Medlemmer ellers mest bestod — efter hans eget Udsagn — af „et lille nationalt-liberalt grundtvigiansk Parti, som ved enhver Lejlighed vilde regere og dominere“. (Worsaae, I. p. 61).

Efter 1864 blev Asylet genoprettet af Provst Göttig, og Sparekassen ydede det hvert Aar et betydeligt Tilskud.

★

Tidsrummet 1864—1884

Fra selvstændig Institution til kommunal Sparekasse.

Aaret 1864 sætter paa saa mange Maader Skel i Sønderjyllands Historie; det var ikke blot de statsretslige Forhold, som ændredes i Aarene 1864—67, men overalt i Kommuner og Institutioner kom der i disse Aar nye Mænd til, og med dem nye Synspunkter, andre Idealer og Maal. Sligt mærkes maaske mindst, naar Talen er om en Sparekasse, om et Arbejde af rent økonomisk Art. Dog indtraadte ogsaa her et Skifte i Ledelsen, og det tyske Sprog blev atter indført som Forvaltningsprog.

Byen havde, som nævnt, allerede efter Dybbøls Fald faaet et nyt Styre, en ny Borgmester og nye Raadmænd, og disse Mænd kom nu ogsaa til at staa for Styret i Sparekassen, idet de udgjorde dens Direktion. Regnskabsføreren C. A. Hundewadt blev selvfølgelig i sin Stilling og befæstede den yderligere i den efterfølgende Tid. Han var i Virkeligheden den egentlige Leder i en lang Aarrække.

Direktion og Administration.

I ovennævnte Tidsrum har tre Borgmestre fungeret som Sparekassens Formænd. 1864—67 Paul Ludwig Gottburgsen, Albrecht v. Krogh 1867—82 og derefter Borgmester Vredén.

Gottburgsen skildres (af Worsaae) som en dygtig Mand, men han var ikke afholdt af Danskerne; i 1867 blev han ved den preussiske Administrations Indførelse udnævnt til Medlem af Kredsretten i Flensborg.

Friedrich Julius Thun Albrecht von Krogh (født i Lyksborg 1821, død i Aabenraa 1887) var en Søn af Amtsforvalter over Haderslev Østeramt G. F. v. Krogh paa Aastrupgaard ved Haderslev. Han havde før 1848 taget juridisk Embedseksamen i Kiel med et meget maadeligt Resultat. Efter 1864 vendte han tilbage til Sønderjylland og blev konstitueret som Herredsfoged i Rødding, og herfra kom han i 1867 til Aabenraa, hvor han først blev konstitueret som Aktuar og fra 1. Sept. s. A.

som Politimester og Borgmester. v. Krogh skal have været en ubetydelig Mand,⁵²) der i Regelen var under Paavirkning af andre. Det forklarer, hvordan en Mand som Hundewadt kunde skalte og valte med Sparekasens Midler, uden at hans Foresatte greb ind. v. Kroghs sidste Aar som Leder af Sparekassen blev bitre, og det var sandsynligvis medvirkende til, at han i 1882 tog sin Afsked som Borgmester. — I 1885 oprettede han Albrecht von Krogh og Ulrike Dalitz Stiftelse i Aabenraa.

Medlemmer af Administrationen.

Købmand F. C. Raben, 1864—79.
Købmand L. Davidsen, 1864—68(?).
Købmand Johan Jakobsen, 1864—68.
Senator Boy Boysen Jessen, 1864—75.
Købmand Hartmeyer, 1868—74.
Gæstgiver J. Enemark, 1868—75.
Kapt. J. N. Ingermann, 1874—75.
Kapt. S. Lindenhan, 1875—79.
Købmand C. C. Knutzen, 1875—84.
Købmand Andr. Johannsen, 1879—84.
Købmand J. C. Jürgensen, 1879—84.
Senator F. C. Christiansen, 1876—ca. 1882.
Senator J. N. Jessen, ca. 1882—84.

I 1875 udvidedes Administrationen med to Medlemmer, der fik som særlig Opgave at føre Kontrol med Regnskabsførerens Ind- og Udbetalinger. (Direktionens Forhandlinger 30./12. 1875). Hertil valgtes:

Købmand Arthur W. Jacobsen, 1875—79.
Kapt. Joh. Ahlmann, 1875—77.
Kapt. P. Davidsen, 1877—84.
Glargmester H. J. Stolzenburg, 1880—84.

★

Den opadgaaende Tendens i Tiden fortsatte en god Stund endnu. Pengerigeligheden gjorde sig overalt gældende, og ikke mindst efter at de franske Milliarder blev sat i Omløb i Tyskland og der fremkaldte den saakaldte „Gründerperiode“, som ogsaa satte sine Spor i Nordslesvig. Den europæiske Opgangsperiode kom til at indlede en Tid, som kan betegnes som den moderne Tidsalder, der — bortset fra en enkelt Ned-

gangsperiode — varede indtil Verdenskrigens Udbrud i 1914. En Mængde Baand, som hidtil havde holdt Handel og Produktion i snævre Skranker, løsnedes mere og mere, mange gamle Haandværk i Byerne forsvandt eet efter eet, og Dampkraftens Anvendelse i Industri og Handel banede sig ogsaa Vej hertil og omskabte i hurtigt stigende Tempo det gamle Samfund. Denne Udvikling maatte ogsaa Aabenraa gøre med, men Byen blev derved ikke ført til noget Eldorado, alt endte snarere foreløbig i Stagnation. Den nye Tid krævede Initiativ, og først og sidst Mænd med Kapital, og i den Henseende kunde Byen ikke maale sig med Sønderjyllands gamle Hovedstad Flensborg. Det blev Flensborg, som nu voksede sig stor og trak alt til sig. Klarest viste det sig først m. H. t. den Udvikling, der i de nærmest følgende Aartier foregik med de to Byers Skibsflaader. I 1850erne naaede Aabenraa Skibsflaade ikke blot nær op ad Flensborgs, men overgik den endog i 1860erne⁶¹). Men ved Overgangen fra Træ- til Jernskibe blev Aabenraa slaaet fuldstændig ud. I 1878 byggedes det sidste Træskib i Aabenraa, og fra nu af gik Initiativet ganske over til Flensborg, hvor Skibsbyggeriet blev ledet ind i nye Baner.

Der var god Brug for Sparekasser, da de endnu var saa godt som de eneste Pengeinstitutter i Nordslesvig. Der blev da ogsaa oprettet ikke saa faa nye, ogsaa i Landsognene. Ogsaa Opsparingen tiltog, da Adgangen til at faa sine Penge sat paa Rente nu blev lettere. Folk — ogsaa paa Landet — opgav mere og mere den gamle Form for Hengemmen af Penge i Kister og „Katte“ (store Læderpunge i Form af en Kat) og overlod Forvaltningen af de opsparede Midler til Sparekasserne. I Tiaaret 1864—74 steg i samtlige kongerigske Sparekasser Sparernes Tilgodehavende fra 75 Millioner Kr. til 197 Mill. Kr.

Udviklingen gik i samme Retning i Aabenraa. Ogsaa her steg Sparernes Indskud fra Aar til Aar. Der flød ikke blot flere Penge i Sparekassen fra selve Byen, men ogsaa ude fra Landsognene. Ligeledes blev Udlaanene i stigende Grad anbragt ude i Landsbyerne.

De ydre Forhold var stadig meget beskedne. Sparekassen havde endnu ikke faaet egne Lokaler, Kontordagene — tre Ugedage a 2 Timer

— holdtes stadig i Regnskabsførerens Lejlighed. Indtil 1865 fik Hundewadt 250 Rdlr. dvs. 468 Mark i Løn, i 1865 blev Gagen forhøjet til 600 Mk. Cour. „incl. Leje af Contoir og Budløn“. Endnu i 1879, da Regnskabsføreren fik Lønforhøjelse til 950 Mk., skulde han forpligte sig til at „stille en god Parterre-Lejlighed til Raadighed som Kasselokale“. Lejligheden skulde iøvrigt godkendes af Sparekassens Direktion.

I Begyndelsen havde Sparekassens Udlaansvirksomhed mest været baseret paa egentlige Kautionslaan, men efterhaanden som Midlerne voksede, optoges ogsaa andre Udlaansformer, Laan mod 1. Prioritet i fast Ejendom blev nu Sparekassens Hovedanbringelse.

Med 1870erne gik de gode Tider til Ende, og der fulgte en Nedgangsperiode med faldende Korn- og Ejendomspriser. Disse sidste sank yderligere ved den Mangel paa Efterspørgsel, som var en Følge af den store Udvandring til Danmark og Amerika.

Ultimo 1872	var	Indskuddene	154.548	Rdlr.
„ 1874	„	„	165.778	„
„ 1876	„	„	595.192	Mark
„ 1878	„	„	460.715	„
„ 1880	„	„	445.771	„
„ 1885	„	„	769.623	„

Tallene viser, hvorledes disse Aar har indvirket paa Sparekasseindskuddene. Det katastrofale Fald fra 595.000 i 1876 til 460.000 i 1878 skyldtes dog næppe Tiderne; den egentlige Aarsag var, at en Katastrofe havde ramt Sparekassen i 1877, da det viste sig, at dens betroede Mand og mangeaarige Regnskabsfører havde gjort sig skyldig i Svig, saa at en stor Del af Sparekassens Reservefond derved var gaaet tabt. Det rokkede ved den grundfæstede Tillid, som Sparekassen i over et halvt Aarhundrede havde nydt blandt Byens og Egnens Befolkning.

En Episode.

I Efteraaret 1873 havde Sparekassen og dens Forhold været Genstand for en Forhandling i Bykollegiet, og Magistraten — som jo fungerede som Sparekassens Direktion — besluttede da at lade nogle Mænd fore-

tage en grundig Revision af Sparekassens Bøger og Regnskaber. Hertil valgtes Senator Hoffgaard, Byraadsmedlemmerne Kapt. Lindenhan og Tondering samt Advokat Schwensen.

Kommissionen begyndte sit Arbejde før Jul, og i Febr. 1874 afleverede den en foreløbig Opgørelse; det var ikke et lysteligt Billede, som her tegnedes af Regnskabsførelsen og Sparekassens Forretningsgang. I mange Aar var der f. Eks. ikke ført Fortegnelse over Renter og Afdrag, i ca. 30 Tilfælde var Kautionisten død, i adskillige Tilfælde var baade Debitor og Kautionist døde eller udvandret til fjerne Verdensdele.

Værre blev det endnu, da Revisorerne hen paa Efteraaret (1874) konstaterede, at Status ikke havde været rigtigt i flere Aar, at adskillige Beløb „aldrig var kommet Kassen tilgode“, at Renterestancerne beløb sig til 1720 Thaler, og at det var tvivlsomt, om det virkelig var Restancer, om ikke snarere Rentebeløbene var betalt af Debitorerne, men ikke blevet indført i Sparekassens Regnskab. Kommissionen foreslog endelig, at Sparekassen lod „en Stats-Kasse-Revisor“ revidere det meget uordentligt førte Regnskab, for at man derved kunde naa til Bunds i Sagen, som endnu langt fra var fuldt belyst. „I hvert Fald er det klart, at Regnskabsførelsen har været i høj Grad sjusket og ganske uegnet til at give Sparekassen den nødvendige Anseelse og Tillid“. Bogføringen var under al Kritik slet, i Stedet for ordentlige Kassebøger findes ofte kun løse Hefter. „Derfor er en grundig Reform nødvendig, hvis ikke Sparekassen helt og holdent skal være hjemfalden til Regnskabsførerens Vilje og Vilkaarlighed“.

v. Krogh blev nu betænkelig og ikke mindst, da nogle Stikprøver, han lod foretage, viste, at Rentebeløb, som stod opført i Restancefortegnelsen, forlængst var betalt, ja at endog Laan, som ifølge Kvittering var tilbagebetalt for mange Aar siden, stadig figurerede i Sparekassens Regnskaber. Og dog tænkte vel ingen endnu paa, at der forelaa Svig, at en Bedrager førte Regnskaberne. Man tænkte, at der kun var Tale om Sløseri og utilladeligt Sjuskeri, Regnskabsføreren hørte jo til de ansete Mænd i Byen og var een af de gode Patrioter. Men alligevel blev Undersøgelsen i de følgende Aar ogsaa udstrakt til at omfatte hele

Tidsrummet efter 1864. I November 1875 blev det bestemt, at Hundewadt ikke mere alene maatte modtage Indskud eller Rentebeløb, men kun i Overværelse af een af Administratorerne, og at alle Kvitteringer skulde medunderskrives af en Administrator; i den Anledning blev der valgt to nye Administratorer,*) som særlig skulde overvaage hele Forretningsgangen. Hundewadt søgte foreløbig at snakke sig fra det hele. Han lovede at fremkomme med en Forklaring, at svare paa alle Revisorerens Notater, men Maaned efter Maaned gik hen, uden at man egentlig kom videre. Snart forhindrede Sygdom ham i at arbejde med Sagen, snart Forretningstravlhed; trods alle Henvendelser og Trusler lykkedes det ikke v. Krogh at faa Sparekassens egentlige Status opgjort. En skønne Dag modtog Direktionen i 1877 Hundewadts Begæring om Afsked pr. 1. Juli s. A., den blev ham enstemmig givet, og i hans Sted valgtes Bykassereren, Chr. Krause. Der hengik nu atter et halvt Aars Tid, og først i et Bestyrelsesmøde 10. Sept. oplyste v. Krogh, at den tidligere Regnskabsfører havde gjort sig skyldig i grov Uorden, eller endog strafbare Forseelser, og han tilføjede, at en retslig Undersøgelse vilde være blevet indledt — eftersom der i den senere Tid var fremkommet uheldige Oplysninger — „men paa Grund af H.s Sygdom lod en saadan Undersøgelse sig ikke iværksætte, og nu er det ogsaa ugørligt, eftersom det i Dag forlyder, at H. er død i Gaar“.

Da man kunde vente Tilstrømning af Sparere, som vilde sikre sig deres Indskud, besluttede man i et senere Møde at opsigte 40,000 Mk., som Byen havde laant; senere laantes desuden 20.000 Mk. i Privatbanken i Flensborg, og i 1878 yderligere 34.000, da mange Beløb var blevet op-sagt til Udbetaling i Maj og Juni.

For at faa et Overblik over Bedrageriernes Omfang, lod man den nye Regnskabsfører i Forening med Købmand Hemmersahm udarbejde Sparekassens Status. Det viste sig da, at af Sparekassens Aktiver (Reservefond), som skulde beløbe sig til 61.000 Mk., var kun 36.000 i Behold, og

*) Een af dem, Kapt. Lindenhan, modtog kun Valget paa den udtrykkelige Betingelse, »at han ikke blev gjort ansvarlig for Tab, som allerede er opstaaet eller vil opstaa i Fremtiden«.

at der saaledes var et Underskud paa 25.000 Mk. Men endnu værre var det, at man ved en nærmere Gennemgang af Regnskaberne for Aarene efter 1864 konstaterede meget omfattende Bedragerier, overalt stødte man paa falske Tal og Underslæb af forskellig Art. Laantagernes faktiske Gæld viste sig Gang paa Gang at være mindre, end Hovedbogen udviste, idet Afdrag, som ifølge Kvittering forlængst var betalt, ikke var afskrevet, det samme gjaldt Betaling af Renter, og i en Del Tilfælde havde H. selv betalt Renter af Laan, som forlængst var slettet. Bedragerierne kunde føres helt tilbage til Juli Maaned 1864.

Adskillige Folk kom herved i stor Forlegenhed. H. P. Petersen i Hellevad blev f. Eks. i 1878 afkrævet Renter af to gamle Laan paa henholdsvis 1500 og 240 Mk. Han paastod, at han allerede i 1868 havde tilbagebetalt Laanene, og derfor havde heller ingen siden krævet ham for Renter, men han havde nu ikke nogen Kvittering i Behold. Saaledes gik det adskillige; da de ikke kunde føre Bevis for deres Paa-stand, blev de tvunget til at betale, i Regelen blev dog Halvdelen af „Laanene“ eftergivet.

Direktionens Formand, Borgmester A. v. Krogh, opgjorde i en Skrivelse til den kgl. Regering i Slesvig Tabet til 36.425 Mk., allerede i Regnskabet for Aaret 1864 havde der været et Deficit paa 873 Mk., og siden da var Bedragerierne blevet fortsat. I Aarene 1875 og 76 havde H. dog tilbagebetalt op imod 4000 Mk. „Tabet — tilføjer v. Krogh — indskrænker sig dog kun til at berøre Sparekassens Overskud, som skulde anvendes til almennyttige Formaal“. — „Hvorledes dette Tab er opstaaet, kan regnskabsmæssigt ikke opklares, da der nu ikke kan indledes Undersøgelse mod Hundewadt, og Oplysninger kan ikke faas uden hans Medvirken“.

Nye Statutter.

Skønt Sparekassen oprindeligt var oprettet som en privat Institution, havde den dog lidt efter lidt faaet et officielt Præg, og den blev da ogsaa af mange betragtet som en Slags kommunal Sparekasse. Det skyldtes vel særligt, at Byens Borgmester og Raadmænd fungerede som

dens Direktion (siden 1850). Borgmester og Raadmænd valgte Administratorer og Revisorer, og alle Afgørelser blev truffet af Direktionen alene eller af denne i Forbindelse med Administratorerne.

I Tidens Løb var de gamle Stautter fra 1818 blevet helt forældede, og de blev da heller ikke overholdt. Hævdvunden Sædvane eller nye Bestemmelser havde afløst eller suppleret de gamle Vedtægter. Man havde tidligere bestemt, at der skulde udarbejdes mere tidssvarende Vedtægter — et saadant Udkast var allerede blevet udarbejdet i 1847 —, og under den Uro, som Regnskabsførerens Transaktioner havde skabt omkring Sparekassen i Slutningen af 1870erne, vedtog Direktionen at lade en Kommission træde sammen med dette Formaal for Øje.*) Man valgte i 1876 (14./8.) Amtsdommer Selig, Købmand F. C. Raben og Regnskabsfører Hundewadt(!), som paatog sig Opgaven. (Efter 1./7. 1877 indtraadte Købmand F. C. Christiansen i Kommissionen og i 1878 Raadmand, Kapt. S. Lindenhan).

Under Indtryk af den sørgelige Hændelse i 1877, der forstaaeligt nok vakte Bestyrtelse i Byen, foreslog Kommissionen i 1878, at Sparekassen burde omdannes til kommunal Sparekasse og stilles under Regeringens Tilsyn. I December s. A. vedtog Administration og Direktion med 5 Stemmer mod 3 at henvende sig til Bykollegiet (Byraadet), for at Sparekassen ved dettes Hjælp maatte blive overtaget af Byen, saaledes som Kommissionen havde foreslaaet. Det var saaledes ikke en enstemmig Henvendelse; Borgmester v. Krogh og to andre af Styrelsens Medlemmer havde stemt imod, og de vedblev i den følgende Tid at modarbejde det nye Projekt.

Men nu blandede Regeringen i Slesvig (Overpræsidiets) sig ogsaa i Sagen. „Da det er kommet til vort Kendskab, — hedder det i et Brev til Bykollegiet — at Sparekassen i Aabenraa har lidt betydelige Tab, som skyldes den tidligere Regnskabsfører samt utilstrækkelig Kontrol, anbefaler vi Byraadet at sætte sig i Forbindelse med Sparekassens Direktion og foranledige, at man paa en eller anden Maade faar

*) »da det har vist sig nødvendigt at hidføre en fuldkommen Nyordning af Bogføring og Forretningsgang og en mere effektiv Kontrol«.

Indflydelse paa den nævnte Sparekasse“. „Sparekasserne skal hjælpe den fattige Borger til sikker Anbringelse af sine Sparepenge, derfor er det meget betænkeligt, at den Slags Tilfælde, som det her nævnte, kan forekomme“.

Ogsaa de stedlige Aviser begyndte nu at skrive om Sparekassen, og formodentlig har ogsaa de krævet mere Kontrol og et bedre Tilsyn, i hvert Fald følte v. Krogh sig meget brøstholden og forurettet, ikke mindst da den kgl. Regering i et nyt Brev udtalte sin Forundring over, „at man har kunnet overse et saa betydeligt Underskud — som det synes i aarevis — eftersom dog Byens Myndighed har haft vidtgaaende Indflydelse baade m. H. t. Sparekassens Styrelse og Revision“. I samme Brev tales der om, at „denne saa sørgelige Sag stadig volder Uro blandt Borgerne“ og at det derfor er nødvendigt, at „den snarest bringes til en Afslutning“, dvs. at Sparekassen overtages af Byen og stilles under Regeringens Kontrol. Imens arbejdede baade Byraad og Sparekassens Ledelse paa et Udkast til nye Statutter, og man var tilsyneladende naaet til fuld Enighed, da en enkelt Passus i en Paragraf omhandlende Sparekassens Udlaan gav Anledning til saa dybtgaaende Meningsuoverensstemmelser, at Forhandlingerne blev afbrudt. Byraadet ønskede nemlig den Bestemmelse indført, at Obligationer og Gældsbreve (med Kautionsist) skulde fornyes i Løbet af 4 Aar. Man havde jo nemlig lige oplevet, at i en Del Tilfælde var baade Debitor og Kautionsist afgaaet ved Døden uden at Gælden var blevet betalt.

v. Krogh var — sammen med Mindretallet i Sparekassens Bestyrelse — Modstander af enhver Forandring; at Sparekassen og dens Ledelse skulde stilles under „et højere Tilsyn“ opfattede han som et testimonium paupertatis, (in dem Unterstellen desselben unter höherem Aufsicht scheint ein allzugrosses Armuths-Zeugniss zu liegen), og Byraadets Ønske vilde han paa ingen Maade støtte, det vilde efter hans Mening kun skade Sparekassen, dersom denne Paragraf blev optaget i Vedtægten, Sparekassens Kunder fik kun unødvendig Besvær og Udgift af denne Bestemmelse osv. I 1880 afbrød Direktionen derfor alle videre Forhandlinger, udarbejdede derimod nye Vedtægter paa egen Haand, de

Borgmester Vreden.

indeholdt ikke noget egentligt nyt, men fastslog, at Sparekassen „er et selvstændigt Institut, Kassens Sikkerhed bestaar i en erhvervet Formue, som nu beløber sig til 47.000 Mk.“ Magistraten skulde stadig fungere som Direktion og være Kassens højeste Myndighed. Det nye Statut blev underskrevet af Administratorerne 18./8. 1880.*) og af Magistraten 10./10. 1880.**) Byraadet klagede til Regeringen i Slesvig og hævdede, at „en Reorganisation af den herværende Sparekasse maa, grundet paa foreliggende Kendsgerninger, anses for at være en tvingende Nødvendighed“.

Regeringen bad Byraadet holde vaagent Øje med dette vigtige Anliggende og at fremføre Sagen paany, naar der indtraadte en Ændring i Direktionens og Administrationens Sammensætning. Dette skete i 1882,

*) J. C. Jürgensen, C. C. Knutzen, F. C. Christiansen, Andr. Johannsen, H. J. Stolzenburg, P. Davidsen.

***) A. v. Krogh, Joh. Davidsen, F. C. Christiansen, J. N. Jessen, Frelsen.

da v. Krogh tog sin Afsked som Borgmester, og afløstes af Vred en, og nu stod den Sag, som havde været diskuteret saa længe, foran sin endelige Løsning. 21. Juni 1883 vedtog Magistrat og Byraad enstemmigt at omdanne Sparekassen til et „Gemeinde-Institut“ under Garanti af Staden Aabenraa, og 13. Juli s. A. godkendte ogsaa Sparekassens Direktion og Administration denne Beslutning, kun de to Medlemmer af Administrationen Davidsen og Johannsen stemte imod. (Flertallet bestod af: Vreden, Senatorerne Frellsen og I. P. Lange, Administratorerne C. C. Knutzen, J. C. Jürgensen, J. N. Jessen, H. J. Stolzenburg.) Nu blev det atter nødvendigt at lade nye Vedtægter udarbejde, som fremtidigt skulde stadfæstes af Overpræsidenten over Provinsen Slesvig-Holsten. Efter forskellige Forhandlinger med Overpræsidi et desangaaende blev de endelig vedtaget af Magistrat og Byraad 7. Juni 1884 og godkendt af Overpræsident v. Steinmann 14/6 s. A.

Fra 1. Juli 1884 var den gamle private Sparekasse saaledes blevet omdannet til den kommunale AABENRAA BYS SPARE- OG LAANEKASSE (SPAR- UND LEIHKASSE DER STADT APENRADE.).

Udgifter i veldædigt og almennyttigt Øjemed.

1864—84.

I Aarene 1864—84 havde den gamle Sparekasse udbetalt 11.365 Mk. — deraf ca. 5000 Mk. siden 1880 — til forskellige Institutioner og Formaal i Byen. Det var særlig Skolevæsenet, man havde betænkt med Tilskud og Gaver. Saaledes fik Børnehaven (Warteschule), der var genopstaaet i 1864, meget betydelige Beløb. En Overgang fik den hvert Aar 800 Mk., i 1884 var Tilskudet steget til 1250 Mk. En nyoprettet Haandværkerskole i Byen fik i 1873 100 Mk. til Indkøb af Inventar, og senere hvert Aar betydelige Beløb. Realskolens Lærerbibliotek og den senere Mellem skole, saavel som Kommuneskolen blev ogsaa i en Aarrække betænkt med Tilskud til Bogindkøb. I 1863 havde Julius Ebsen grundlagt en privat Navigations skole i Byen, Byen bevilgede dengang 300 Rdlr. til Oprettelse af Skolen, i de følgende Aar fik Ebsen ogsaa et Tilskud fra Sparekassen (i 1866

f. Eks. 200 Mk.). Baade den tyske og den danske Sognepræst (Provst og Diaconus) modtog hvert Aar et Beløb til Uddeling blandt fattige Konfirmander, lignende Tilskud fik Kogeforeningen, der var oprettet af Pastorinde Leth i den danske Tid, og stadig bestyredes af dansksindede. Det frivillige Brandværn i Byen fik fra og med Aaret 1878 hvert Aar et betydeligt Beløb, som senere endog steg til 1000 Mk.

Da Sparekassen var baseret paa baade danske og tyske Kunder, søgte Direktionen at være nogenlunde neutral i sine Dispositioner, man foretrak derfor at støtte de filantropiske Foretagender fremfor at yde Tilskud til Foreninger eller Formaal af rent politisk Karakter; da en Del Borgere repræsenteret af Senator Frellsen i 1875 søgte om en Bevilling til Festligholdelse af Sedandagen — Pengene skulde bl. a. ogsaa anvendes til Udsmykning af Byen — blev dette kort og godt „Abgelehnt“, i 1877 bevilgedes der dog 100 Mk. Ligeledes nægtede man i 1876 at yde Bidrag til Rejsning af et Mindesmærke for Uwe Jens Lornsen. Derimod afholdt Sparekassen Udgifterne til Rejsning af et Hegn om den saakaldte „Fredseg“, som blev plantet paa Søndertorv. Private kom selvsagt ogsaa af og til med Bøn om Hjælp til dette eller hint. Den Slags Henvendelser blev dog altid afvist „aus principiellen Gründen“, kun i eet Tilfælde ses det, at en Privatperson har modtaget en Pengehjælp fra Sparekassen, det drejer sig om en ung begavet Aabenraer fra et fattigt Hjem, daværende Student Detlef Bracker, senere kendt som een af Breklum-Missionens førende Mænd.

Tidsrummet 1864—1918

At Aabenraa Sparekasse omdannedes til kommunalt Institut*) var Borgmester Vredens Værk. Ligesaa ivrigt v. Krogh havde modarbejdet en saadan Udvikling, ligesaa udholdende og energisk søgte hans Efterfølger at overvinde Modstanden og føre den til Sejr.

*) I Vedtægternes § 2 hedder det: »Dieselbe besteht als ein selbständiges Institut unter Garantie der Stadtgemeinde A.«

Tilsyneladende var Fordelene herved betydelige. Indskudskontoen vilde antagelig stige betydeligt, takket være den større Sikkerhed, Sparekassen kunde tilbyde, naar Kommunen overtog Garantien. Kassen vilde ogsaa faa Tilladelse til at modtage og forvalte umyndiges Midler, den vilde blive stillet under Statstilsyn, hvilket ogsaa betød en Fordel, og endelig kunde Byraadet anvende en Del af Overskuddet til Gavn og Nytte for Byen. Men da man i den følgende Tid skulde til at udarbejde de nye Vedtægter for Sparekassen og ansøge Regeringen om Godkendelse, viste det sig, at der ogsaa var Skyggesider ved den nye Ordning. Hidtil havde Sparekassen praktisk talt hverken været underkastet Myn- dighedernes Lovforskrifter eller Tilsyn. Det betød, at man f. Eks. kunde udlaane til hvem man vilde, og Administratorerne bestemte selv Laanets Størrelse. Man bestemte selv Ind- og Udlaansrenten, ligeledes hvorme- get man vilde anvende af Overskuddet til Understøttelse, kort sagt, man var aldeles fri for alle Forskrifter og Bestemmelser udover dem, Spare- kassens Ledelse selv havde vedtaget. Nu derimod skulde man under- kaste sig Statens Lovregler, dvs. det preussiske Sparekassereglement af 1838 og et Tillæg, som just udkom, og som gav nærmere Regler for Ind- retning og Tilsyn. Nu skulde der tages Hensyn til saa mange Ting. Vedtægterne skulde indeholde Regler om Mindste- og Størstebeløb ved Indskud, Midlerne skulde anbringes i 1. Prioritet efter bestemte Regler, i indenlandske Statspapirer eller Kommunernes egne Obligationer. By- raadet maatte i det hele taget ikke udarbejde Vedtægterne med de stedlige Forhold for Øje og i Overensstemmelse med Sparekassens Tarv, men skulde holde sig til et af Regeringen udarbejdet Normalstatut. De Mænd, som i lang Tid havde levet med i Virksomheden og kendte deres Bys og Egns Forhold, syntes, de havde mere Ret til at udforme Ved- tægterne, saa de kunde passe til de stedlige Forhold. Man var f. Eks. vant til — uden Betænkelighed — at sætte Udlaansgrænsen for Land- ejendomme til 25 Gange Ejendommens Nettoudbytte (Reinertrag), me- dens Regeringens Normalstatut langt fra gik saa vidt. Men her i Amtet — hævdede den stedlige Sagkundskab — var Bonitering og Vurdering usædvanlig lav. Ligeledes ønskede man i Vedtægterne tilføjet, at „gode

fremmede Papirer“ og „Actiebreve i herværende industrielle Virksomheder“ maatte modtages som Pant. Der var mange i en Søfartsby som Aabenraa, der havde saadanne „gode Papirer“, men Regeringen fandt en saadan Bestemmelse meget betænkelig, og at laane Penge ud mod Pant i „udenlandske Statspapirer var aldeles utilladeligt“ (durchaus unzulässig). Saa havde man hidtil anbragt likvide Midler i Den Nordslesvigske Folkebank, som man ansaa for at være „gut fundiert und verwaltet“, og den gamle Sparekasse havde haft Gavn af en saadan Ordning. Men heller ikke det vilde være tilladt i Fremtiden, Folkebanken var en Privatbank, og Pengene skulde anbringes i en Reichsbankfilial.

Det saa atter ud til, at Forhandlingerne — ligesom i 1878 — vilde løbe ud i Sandet. Men det lykkedes Borgmester Vreden at faa Regeringen til at give efter paa adskillige Punkter, bl. a. ogsaa m. H. t. Overskuddets Anvendelse. Naar Overskuddet androg 5 pCt. af Passiverne, maatte Halvdelen anvendes til offentlige og velgørende Formaal. Ligeledes maatte den gamle Modus stadig gælde for Hypoteklaan.

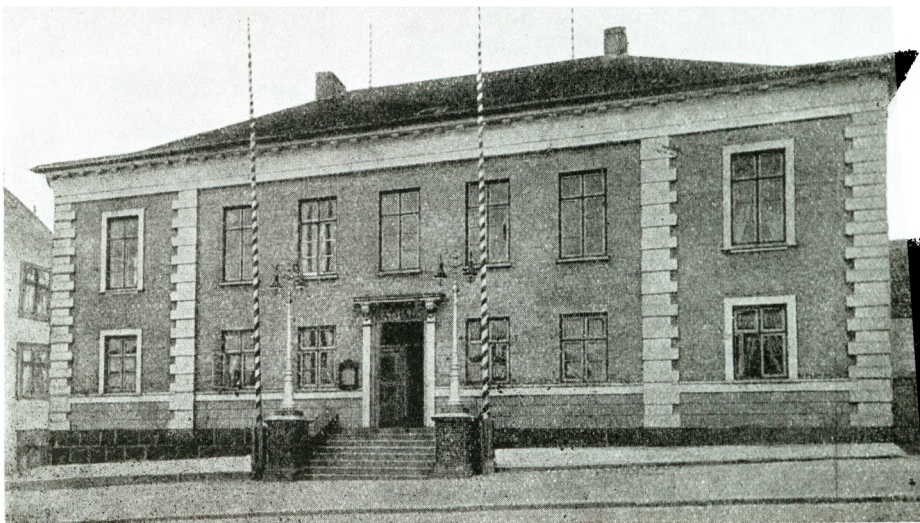
Administrationen.

Sparekassen skulde for Fremtiden forvaltes af en Administration bestaaende af 5 Medlemmer, som udpegedes af Byraadet. Mindst et af Medlemmerne skulde være Medlem af Kollegierne (Magistrat og Byraad), og denne skulde beklæde Formandsposten.

Administrationen samledes en Gang om Ugen, sammenlignede Journal og Hovedbog, reviderede Kassebeholdningen, tog Stilling til Laanebegæringer osv. Som Vederlag for Arbejdet modtog Medlemmerne 10 pCt. af Aarets Overskud.

Sparekassen, som fremtidigt fik Kontor paa Raadhuset, fik nu Kontortid 3 Dage om Ugen (Tirsdag, Torsdag, Lørdag) Kl. 2—4. Omkring ved 1900 indtraadte heri en Ændring, idet Sparekassen nu var aaben hver Søndag om Formiddagen.

De daglige Forretninger varetoges af en Forretningsfører og en Kasserer, i de første Aar var en af Administratorene ogsaa tilstede, men da

Raadhuset omkring 1900.

man i 1887 i P. Lange havde faaet en usædvanlig samvittighedsfuld og dygtig Forretningsfører, faldt denne Bestemmelse hurtigt bort.

Mange gode Mænd har i dette Tidsrum ofret deres Tid og stillet deres Erfaringer og Arbejdsevne til Raadighed for Sparekassen. Hovedopgaven var Midlernes Anbringelse, og hvert eneste Andragende om Laan maatte de tage Stilling til. Administrationens Protokol viser, at de med stor Omhu har varetaget dette Tillidshverv. Det var ikke altid lige let eller taknemligt. Til Tider var det vanskeligt at faa Midlerne udlaant efter Vedtægternes Bestemmelser (saaledes f. Eks. omkring ved Aar 1889), til andre Tider derimod var Laanebehovet stort, men Vedtægterne forbød mangan Gang, at man gav en ny Begynder en hjælpende Haand, selv om han havde baade Evner og Vilje til at arbejde sig frem.

Medlemmer af Sparekassens Administration 1884—1919.

I. F o r m æ n d.

- Borgmester Vreden 1884—1898.
- Kaptajn P. Davidsen 1898—1900.
- Borgmester Rickmers 1900—1916.
- Købmand Thomas Ries 1916—1919.

II. F u n g e r e n d e M e d l e m m e r .

Borgmester Vreden 1884—1898.
Kaptajn P. Davidsen 1884 og 1887—1900.
Købmand A. Johannsen 1884—1887 og 1893—1917.
Købmand I. C. Jürgensen 1884—1901.
Glargmester H. J. Stolzenburg 1884 og 1898—1916.
Cigarhandler P. Petersen 1884—1898.
Købmand P. H. Neumann 1884—1893.
Købmand H. Schmidt 1898—190?.
Kaptajn K. Detlefsen 1901—1930.
Borgmester Rickmers 1900—1916.
Købmand Zinck 1905—1919.
Købmand Thomas Ries 1916—1919.
Senator J. Aschenberg 1916—1923.
Købmand Boy Bundesen 1917—1923.

R e g n s k a b s f ø r e r e .

Bykasserer Chr. Krause 1877—1886.
Bykasserer Nissen 1886—1887.
Revisor P. A. Lange 1887—1929.

Fremgang.

Ved Overgangen til kommunal Sparekasse beløb Kassens Aktiver og Passiver sig til henholdsvis 619 246 Mk. og 557 241 Mk., der var saaledes en Formue paa 62 000 Mk. Sparekassen havde nu faaet Offentlighedens Garantistempel, og det var vel Hovedaarsagen til, at Indskuddene steg meget betydeligt i de følgende Aar. Hidtil havde Sparekassens Betydning, maalt efter Indskuddene, ikke været særlig stor; med de stigende Indskud i de følgende Aartier kom Kassen ind i en god og jævn Fremgang, som holdt sig til Verdenskrigen, da Indskuddene passerede den tredje Million.

Fremgangen ses bedst af følgende Oversigt over Indskudskontoen:

Ult. 1886:	810 015 Mk.
„ 1896:	1 196 952 „
„ 1900:	1 825 000 „
„ 1905:	2 156 790 „
„ 1910:	2 411 584 „
„ 1913:	2 817 596 „
„ 1918:	3 781 995 „

Samtidig steg Antallet af Sparekassebøger, som var udstedt, fra 634 pr. 1./7. 1884 til 1747 i 1900. Det var særlig de større Konti, som gik frem i Antal. Af Indskud paa over 600 Mk. var der i 1884 131, i 1888 derimod 351. Derimod var der ikke nævneværdig Fremgang for de helt smaa Kontis Vedkommende. I Forhold til tidligere Tider var der endog Tilbagegang.*) I 1888 var der 176 Sparekassebøger med Indskud fra 1—60 Mk., i 1882 derimod 466. Man tog ellers ogsaa velvilligt imod de beskedne Sparebeløb. Ledelsen havde jo fra første Færd særlig henvendt sig til dem, som „skal holde Hus med lidet“, og det var væsentlig for deres Skyld, at Sparekassen i 1818 var blevet oprettet.

Ud fra samme Motiver startedes i 1882 den saakaldte Penningkasse, hvor Folk ved Hjælp af Sparemærker kunde anbringe Smaa-beløb — helt ned til 5 Penning —. Sparekassens Regnskabsfører (Krause) traadte i Forbindelse med en Del Aabenraa-Borgere — Købmand A. Johannsen, Kaptajn Ahlmann (begge havde været Administratorer), Købmand F. Clausen, Bager H. C. Lorenzen, Garveriejer Tondering, Amtssekretær L. Christiansen — og de oprettede Penningkassen 21. Februar 1882. I 1888 havde den 1034 Sparere med et samlet Tilgodehavende paa 14 000 Mk. De 921 var Børn, Resten Læredrenge og Svende og en Del Tjenestefolk. Af de sidste var der ikke mange, det viste sig at være „særdeles vanskeligt at holde dem til Sparsommelighed“, hedder det i 1889.

Selvom Penningkassen var en selvstændig Sparekasse, var den dog et Skud af den gamle Stamme, og uden dens Hjælp vilde Penningkassen vanskeligt kunne eksistere. Byens Sparekasse forrentede nemlig Penningkassens Indskud med 5 pCt., hvorved den lille Kasse blev sat istand til at give sin Sparere 4 pCt. De beskedne Driftsudgifter blev dækket, og der blev endda nogle Smaabeløb tilovers til „undselige Fattige“. Penningssparekassen eksisterede helt til 1916, da den blev indlemmet i Byens Sparekasse.

*) Paa Grund af Penningkassens Oprettelse.

Kunder og Konkurrenter.

Flertallet af Sparerne fra Byen var Embeds- og Tjenestemænd, Folk uden egen Virksomhed, og Børn fra økonomisk velstillede Hjem, men senere var det først og fremmest Landboerne, som satte Indskudskapitalen i Vejret.*) Derimod var — i 1889 — „Tilslutningen ringe, naar Talen er om Arbejdere, Smaahaandværkere og Tjenestefolk“. Det samme havde jo ogsaa Provst Paulsen klaget over i Sparekassens første Aar.

Ca. en Fjerdedel af Midlerne var i 1889 udlaant mod Kaution, det var overvejende Folk fra Landet, som søgte den Slags Laan, særlig Kaadnere og Parcellister, Haandværkere og Handlende; ellers var de anbragt mod Pant i fast Ejendom i By og Land eller udlaant til offentlige Institutioner.

Indtil 1872 havde Sparekassen været Byens eneste Pengeinstitut, men nu blev Den Nordslesvigske Folkebank oprettet — den første Bank i Nordslesvig —; den betjente helt andre Kredse, navnlig Handelsstanden og Erhvervslivet. Det kunde vel ikke helt undgaas, at man fra Sparekasseledelsens Side saa med en vis Uvilje paa Bankens Virksomhed. De to Pengeinstitutters Ledelse hørte folkeligt og nationalt hjemme i hver sin Lejr, Folkebanken var den danske Bank, og i Konkurrencen kunde Sparekassen ikke hævde sig. Sparekassen hverken kunde eller maatte tilfredsstille den voksende Trang til Kreditter, idet en ikke ringe Del af dens Midler skulde anbringes i indenlandske Papirer, og derved formindskedes Udlaansmulighederne betydeligt. „Selv tysksindede Folk, som søgte at opnaa Laan, saa sig derved nødsaget til at henvende sig til de frie danske Pengeinstitutter“, — skriver Sparekassens Regnskabsfører i 1913 i en Ansøgning til Overpræsidiat. Som kommunal Sparekasse skulde Ledelsen, som nævnt, iagttage en Mængde Bestemmelser, som særlig efter 1900 maatte føles som snærende Baand, der hindrede dens Bevægelsesfrihed. „De danske frie Institutter derimod — fortsætter Lange — er ikke bundet til en Rentefod paa 4 pCt. for Indskud, de kan udlaane til hvem de vil og hvor meget de vil, de kan udnytte alle Fordele i Øjeblik-

*) P. Lange, Indberetning til Gewerbekammers Sparekassekommission, 1889.

ket og arbejder frit og derfor godt. Takket være en højere Rentefod har de Penge nok og derfor ogsaa Indflydelse og Magt“. Folkebanken gav 10 pCt. i Dividende, og dens Indskudskapital var paa over 6 Millioner Mk. Bestemmelsen om Nettoudbyttet som Maalestok for Laanenes Størrelse følte mere og mere, alt som Ejendomspriserne steg, som en generende Hemsko. Allerede i 1900 paaviste Regnskabsfører Lange, at Ejendommene i en Del af Amtets Landsbyer var takseret saa lavt i Grundskylds-Netto-Udbytte, at den almindelige Værdi i mange Tilfælde var 100 Gange saa stor. Men Sparekassen var i sine Dispositioner bundet til forældede Bestemmelser, det medførte, at Ejere af saadanne Ejendomme kun kunde laane de nødvendige Penge hos private eller hos Sparekassens Konkurrent.

Men disse Gener var dog kun smaa i Sammenligning med nye Vanskeligheder, som opstod, da der blev oprettet en anden kommunal Sparekasse i Byen, den saakaldte Kredssparekasse. Da de to Sparekasser senere er blevet sammensluttet i Sparekassen for Aabenraa By og Amt, og Kredssparekassen derved er blevet en Bestanddel af den gamle Sparekasse, som nu holder sit 125 Aars Jubilæum, skal ogsaa dennes Oprettelse og Udvikling omtales nærmere.

Udgifter i velgørende og almennyttigt Øjemed.

1884—1918.

Ifølge Sparekassens nye Statutter (1884) maatte en Del af dens Overskud anvendes i veldædigt og almennyttigt Øjemed. Det blev nu Magistraten, som uddelte de forskellige Beløb, efter at Overpræsidenten i Forvejen havde godkendt dens Dispositioner. Maaske skyldes det særlig denne sidste Bestemmelse, at det nu i særlig Grad blev de tyske Institutioner, som kom til at nyde godt af Sparekassens Overskud. Fra og med Aaret 1897 fik saaledes den tyske Landboforening et aarligt Tilskud paa 200 Mk., ligeledes fik den tyske Landbrugsskole, som var blevet oprettet i Aabenraa, et aarligt Tilskud paa 800 Mk. Den nye Realskole fik 1200 Mk. aarligt (fra 1904) og Jugendheim (Ungdomshjemmet) 600 Mk. (1914).

Det var iøvrigt ikke ubetydelige Beløb, som ad den Vej blev tilført Byen og dens Borgere; i Tidsrummet 1887—1912 beløb Sparekassens Tilskud sig til 120 000 Mk., og i 1918 var det steget til 184 000 Mk. I en lang Aarrække fik Byens Brandværn et aarligt Tilskud, det samme gjaldt Folkekøkkenet, Børneasylet, Forskønnelsesforeningen og Aftenskolen, de to Kvindeforeninger — Kogeforeningen, som var dansk, og den tyske Frauenverein — og endvidere Good Templar Logen.

Til særlige Formaal har Sparekassen i ovennævnte Aar blandt andet ydet følgende Tilskud:

- 1889 Til Oprettelse af et Justerkammer i Byen (Eichamt).
 - 1889 Tre af Byens Fiskere fik Hjælp til en Rejse til København i Anledning af Udstillingen.
 - 1895 Haveforeningen.
 - 1897 Præmier for veludført Svendearbejde (blev uddelt af Lavene).
 - 1903 Nye Gadeskilte i Byen.
 - 1906 Bidrag til Afholdelse af offentlige Koncerter i Byen.
 - 1906 Tilskud til Afholdelse af Kursus for talelidende.
 - 1906 Belønning for lang og tro Tjeneste (Husassistenter).
 - 1911 Anlæg af Legeplads for Børn og Skøjtebane.
- Endvidere fik Turistforeningen Tilskud og Byens Gymnastikhus (Turnhalle).

Sparekassen havde sine Kunder baade blandt dansk- og tysksindede, og dens Bestyrelse søgte derfor at holde en neutral Kurs. Det er sjældent en taknemlig Opgave at søge at dele Sol og Vind lige, som oftest vil der lyde Kritik fra begge Sider, og det har Sparekassens Bestyrelse da ogsaa erfaret. Naar den f. Eks. ydede Laan til Bygningen „Folkehjem“, den danske Borg i Aabenraa, saa knurrede Tyskerne, hændte det modsatte, var Danskerne til Gengæld utilfredse med Bestyrelsens Dispositioner.

De Mænd, som havde Ledelsen i disse Aar, gik vel i det store og hele udenom det tomme Spektakel og forvaltede i hvert Fald de betroede Midler samvittighedsfuldt og redeligt efter almenlydige Principper.

Sparekassens Oprettelse og første Udvikling maa ses paa Baggrund af de fattige Tider, som fulgte efter Napoleonskrigene. Da det første Aarhundrede var udrundet, laa Landet atter hærgnet og udpint efter en Storkrig, og forude truede Inflationens Spøgelse atter med at ødelægge de sidste Reserver, som ofte var Frugten af et langt Livs — maaske Generationers — Sparsommelighed og Nøjsomhed.

Det er tvivlsomt, om den daværende Bestyrelse har paatænkt at udgive et Festskrift i Anledning af det sjældne Jubilæum i 1918, skønt man i Sparekassens daværende Formand, Senator Th. Ries, havde den rette Mand til en saadan Opgave. Faa eller ingen i den nyere Tid har haft et saa indgaaende Kendskab til Aabenraa By i Fortid og Nutid som Th. Ries. Men i 1918 var alles Blikke mere rettet mod Fremtiden og mod det, den vilde bringe, end paa Fortiden og dens Hændelser.

KREDSSPAREKASSEN

Oprettelse og første Virkeaar

(indtil 1918).

Allerede i 1896 havde Kredsudvalget forelagt Kredsdagen et Forslag om Oprettelse af en Kredssparekasse. Forslaget blev drøftet og en Kommission nedsat, som siden skulde afgive sin Betænkning. Til Medlemmer af Kommissjonen valgtes Borgmester Vreden, Aabenraa, Rentier J. D. Nissen, Graasten, Gdr. R. Clausen, Smedager og Gdr. Jep Hinrichsen, Østerterp. Der ses dog ikke at være afgivet nogen Betænkning.

I 1906 dukkede Planen op igen. Og denne Gang blev den ført frem med megen Energi af Dr. Dryander, en ung Regeringsassessor, som i Landraad v. Uslars Fraværelse*) fungerede som Landraad i Aabenraa Kreds.

Gottfried Dryander, der var en Søn af den kendte Hofpræst Dryander i Berlin, var Forvaltningseembedsmand af Uddannelse. Konstitutionen i Aabenraaembedet bød ham en Lejlighed til at tjene sine Sporer. Han maatte da anse det for en nærliggende Opgave at søge oprettet en Kredssparekasse, idet der efterhaanden i de fleste Kredse i Provinsen var oprettet saadanne.

Den Modstand, han vidste vilde rejse sig, søgte han meget behændigt at overvinde ved særlig at fremhæve den store økonomiske Betyd-

*) v. Uslar opholdt sig paa det Tidspunkt i Tysk-Sydvest-Afrika, hvor han som Regeringens Udsending skulde vise Vand.

ning, Oprettelsen af en Kredssparekasse vilde kunne faa for Kredskommunen. Kredskommunen vilde derved kunne skaffe sig en haardt tiltrængt Indtægt til Nedbringelse af Kredsskatterne. Kredsens Udgifter var steget foruroligende og havde allerede naaet en saadan Højde, at Kredsskatterne var blevet en følelig Byrde.

Det var særlig Kredsbanerne, som tyngede Kredsens Budget, idet deres Drift krævede et stort aarligt Tilskud paa ca. 80,000 Mark.

I et Møde, som Kredsudvalget afholdt den 11. August 1906, var bl. a. følgende Punkt opført paa Dagsordenen: Forholdsregler til Forbedring af Kredsens økonomiske Stilling. Kredsudvalget vedtog enstemmigt at foreslaa Kredsdagen, at der pr. 1. Januar 1907 blev oprettet en Kredssparekasse (Kreissparkasse) i Kredshuset i Aabenraa.

Denne Plan blev nu i de følgende Uger stærkt modarbejdet fra forskellig Side, navnlig af Administrationen for Aabenraa Bys Sparekasse, som straks efter Kredsudvalgsmødet udarbejdede en Slags Betænkning, „Die Kreissparkasse“, der blev udsendt 29. August, underskrevet af de fire Administrationsmedlemmer Andr. Johannsen, H. J. Stolzenburg, E. Zinck og K. Detlefsen.

Landraaden havde i sin Forelæggelsestale skildret Kredsens finansielle Stilling i mørke Farver; Kredsskatterne var i det indeværende Aar steget til 188.700 Mk., og der var stor Mulighed for, at Beløbet vilde stige yderligere, dersom man ikke fandt nye Indtægtskilder. Aabenraa Kreds var meget stærkt forgældet i Forhold til andre Kredse, og derfor vilde en Kredssparekasse være en ny og saare tiltrængt Indtægtskilde. Forholdene var i Øjeblikket — efter Landraadens Mening — meget gunstige for en saadan Kasses Oprettelse. Egnen omkring den rige Halvø Varnæs havde f. Eks. slet ingen Sparekasser, og i den vestlige Del af Kredsen (Østerterp-Bedsted Egnen) gik Beboernes Sparepenge til Løgumkloster. „For en saa forgældet Kreds som vor, er det økonomisk planløst, at Kredsen unddrages saa betydelige Beløb“. Landraaden henviste endvidere til, at der i de samme Aar var oprettet Kredssparekasser mange andre Steder, bl. a. i Haderslev, hvor Kassen havde haft en meget hurtig Vækst og allerede nu efter faa Aars Virksomhed raadede over de

Landraad Dr. Dryander.

fleste Midler, en enkelt Sparekasse indenfor Haderslev Kreds kunde opvise. Dens aarlige Overskud beløb sig allerede til 40,000 Mk. Ogsaa Aabenraa Kredsforvaltning havde Brug for en saadan Kasse, hvor Skatterne og Kredsbanernes løbende Indtægter kunde anbringes. Endvidere vilde de enkelte Kommuners Skolebygningsfond og andre offentlige Midler kunne tilføres Kredssparekassen. En Kredssparekasse vilde saaledes betyde en stor Fordel, og efter Landraadens Mening vilde den ikke skade de gamle Sparekasser, da deres Kunder vedblivende vilde være dem tro. Ogsaa Aabenraa By vilde faa Fordel af Kredssparekassen. Aabenraa havde tidligere været en blomstrende By, men var det nu ikke mere; hvad der kan gøres til Fremme af Byens Erhvervsliv bør derfor gøres.

Naturligvis saa Ledelsen af Aabenraa Sparekasse ikke mildt til denne Plan. I den nævnte Betænkning, som man lod uddele, søgte man at

paavise, at der slet ingen Trang var til en Kredssparekasse i Aabenraa. At den nye Sparekasse takket være et Overskud skulde kunne nedbringe Amtsbanernes Underskud og saaledes blive en kærkommen Indtægtskilde for Kredsens Forvaltning og Skatteydere, fremstilledes som en farlig Illusion. Ingen kunde jo iøvrigt paa Forhaand vide, om der i det hele taget blev noget Overskud, og selv om det ogsaa var Tilfældet, maatte et saadant ikke uden videre overføres som Indtægt for Kredsen, eller forenes med andre Fonds. Man henviste endvidere til de sørgeligt bekendte Fallitter i Skærbæk og Sønderborg og til Vereinsbanks Fallit i Aabenraa — hvor Aktionærene i 1900 kun modtog 7 pCt. —; helt ufarligt og harmløst er det nye Eksperiment derfor ikke. Sporene skræmmer. Regdegørelsen slutter med disse Ord: „Der foreligger ikke i ringeste Grad Trang til en Kredssparekasse, fordi der her i Kredsen er mere end tilstrækkelig Lejlighed til Sparemidlers Anbringelse og Tilfredsstillelse af Kreditbehovet.“

Modstanden hjalp dog ikke det mindste. Efter en livlig Diskussion vedtog Kredsdagen i et Møde den 4. September 1906 omtrent enstemmigt Oprettelsen af en Kredssparekasse. (1 Kredsdagsmand stemte imod, og 1 undlod at stemme; formentlig Fale Lilholdt, Løjtkirkeby og Borgmester Rickmers i Aabenraa).

Det var en personlig Sejr for Dr. Dryander, som paa alle Maader havde arbejdet energisk for denne Sag. Kredsdagsmændene Borgmester Rickmers og Købmand Jørgen Lorenzen, der havde nær Tilknytning til Aabenraa Sparekasse, — Rickmers var jo dens Formand — søgte han at overtale ved at henvise til Haderslev, hvor Oprettelsen af en Kredssparekasse tilsyneladende ikke havde skadet Byens tyske Sparekasse. De dansksindede Kredsdagsmænd indbød han til en Udflugt til Haderslev, hvor de personligt kunde tage den nye Kredssparekasse og dens Virksomhed i Øjesyn. Fale Lilholdt var Modstander af Planen, medens Jørgen Iversen derimod lovede at støtte den „af økonomiske Grunde“. („Bei der finanziellen Lage des Kreises.“)

At Landraad Dryander ogsaa havde andre Bevæggrunde til at søge en Kredssparekasse oprettet end de rent økonomiske, fremgaar af en for-

trolig Skrivelse af 22. August 1906, som Landraaden havde tilstillet de tysksindede Kredsdommænd. Heri gør han gældende, at H. P. Hanssen modarbejdede Oprettelsen af en Kredssparekasse. H. P. Hanssen havde nemlig straks set, at en saadan vilde give Kredsforvaltningen en betydelig national-politisk Magt og Indflydelse. Det var ogsaa Dryanders Mening, og derfor vilde han sætte alle Kræfter ind paa at faa Kredssparekassen oprettet. „Naar de dansksindede — skriver Dr. Dryander videre — laaner Penge i Kredssparekassen, saa tages herved Grunden bort under Fødderne paa den danske Agitation“.*) „Derfor er det de tysksindede Kredsdommænds Pligt at støtte Sagen.“

Landraadens Bestræbelser faldt for Resten godt i Traad med Regeringens. I 1899 havde Regeringspræsidenten i Slesvig i en fortrolig Skrivelse til Landraaderne udtalt, at alle private Sparekasser saavidt muligt burde omdannes til offentlige, ogsaa af politiske Grunde.⁴⁾ Da Amtsforstanderne fik denne Sag til Erklæring, svarede een af dem (fra Bjolderup), at en saadan Foranstaltning var ønskelig (wünschenswert), eftersom Bjolderup Sparekasse lededes af dansksindede; i Uge derimod var det omvendte Tilfældet.

Det kan saaledes næppe betvivles, at Oprettelsen af Kredssparekassen ogsaa var et politisk Skaktræk. Landraaden taler da ogsaa i de følgende Aar om „den velsignelsesrige Virksomhed, Kredssparekassen udfolder ogsaa i politisk Henseende“.**) Og dermed mente han ikke blot, at Kredssparekassen var med til at fremme Sparsommeligheden, men at den ogsaa var et fortrinligt „Sugeapparat“, som førte Strømmen af Sparepengene fra By og Land ind i et Pengeinstitut, der stod under tysk Forvaltning.

Den nye Sparekasses Statutter blev stadfæstet af Overpræsidenten 14. Septbr. 1906, og i November samme Aar blev den aabnet i det nye Kredshus, hvor den fik sit Hovedkontor. Samtidig oprettedes der

*) »... sie werden dadurch wirksam jeder offenen oder demonstrativen Betätigung im Sinne dänischer Parteibestrebungen entzogen«.

**) F. Eks. 17/10 1911 i en Skrivelse til den Kgl. Reg. i Slesvig, i hvilken der ansoges om Tilladelse til, at Lærer Bennedsen i Høkkerup overtager Agenturet for Kredssparekassen. »Die Apenrader Kreissparkasse, welche auch in politischer Hinsicht im Kreise segensreich wirkt«.

Medlemmer af Aabenraa Kredsraad 1909

(heraf flere Medlemmer af de to Sparekassers Bestyrelser).

1 Baggrunden 3 af Kredsens Embedsmænd.

1. Række: Knudsgaard, Dr. Wiemer, Haberkorn, Landraad v. Ustar, Hansen, Prahl.

2. Række: Rickmers, Schmidt, Nissen, Andresen, Raben, Stange.

3. Række: Lorentzen, Siemers, Jacobsen, Hinrichsen, Bruhn.

4. Række: König (Rendant), Ristow (Skattesekretær), Jürgensen (Kredsudvalgssekr.), Ohlsen.

Filialer ude i Amtet — foreløbig i Felsted, Bovrup, Varnæs og Gjenner —, der skulde fungere som Opsamlingssteder for Spareindskud. Disses Antal steg næsten fra Aar til Aar. I 1907 havde Kredssparekassen allerede 10 Filialer (foruden de nævnte var der oprettet Filialer i Kliplev, Ø. Løgum, Smedager, Traasbøl, Klovtoft og Vilsbæk) og samme Aar overtog den ogsaa „Spar- und Leihkasse für Gravenstein und Umgegend“ (i Graasten) med en Indskudskapital paa ca. 700.000 Mk. Anlægget udbyggedes yderligere i de følgende Aar, idet der i Tiden op til Verdenskrigen endvidere blev oprettet Indsamlingssteder i Tombøl, Nr. Hostrup, Rødekro, Bedsted, Kværs og Nybøl. I de fleste Sogne havde den stedlige Befolkning i Aarene omkring Aarhundredskiftet oprettet saakaldte Spar- und Darlehnskassen (Raiffeisen-Kasser), og disse Foreninger af Laantagere udfoldede i Forvejen en energisk Indskudsagitation. Ikke desto mindre havde

Kredssparekassen allerede i 1910 flere Midler under Forvaltning (2,5 Million Mk.) end nogen anden Sparekasse i Aabenraa Amt. Indskudskapitalen beløb sig i 1914 til 3,2 Mill. og i 1918 nærmede den sig endog 6 Mill. Mk.

Bestyrelsesmedlemmer (1906—19).

Komm. Landraad Dr. Dryander 1906—08.

Landraad v. Uslar 1908—13.

Landraad Siemon 1913—20.

Gdr. Chr. Hansen, Hydevad, 1906—19.

Kommuneforstander H. C. Hansen, Felsted, 1906—13.

Senator J. Lorenzen, Aabenraa, 1906.

Købmand Johs. Andersen, Aabenraa, 1906—08.

Gdr. Otto Raben, Aabenraa-Kolstrup, 1906—18.

Gdr., Amtsforstander Andresen, Hovslund, 1909—19.

Kommuneforstander Schmidt, Varnæs, 1913—19.

Gdr. Hans Jepsen, Felsted, 1918—19.

*D*a jeg i 1942 blev opfordret til at skrive Sparekassens Historie i dens første Aarhundrede, indvilligede jeg heri, dog med det Forbehold, at Hovedvægten i Redegørelsen i saa Fald maatte lægges paa dens ældste Historie, og at Opgaven ogsaa maatte gælde en Undersøgelse af Oprindelsen til den tidlige Sparekassebevægelse i vore Egne, dens Udvikling og Resultater.

Jeg har af let forstaaelige Grunde ikke kunnet skrive en økonomisk Afhandling, men har derimod søgt at fremdrage et Stykke sønderjydsK Kulturhistorie, at give en Redegørelse for Sparekassens Oprettelse og Udvikling.

En Del af Fotografierne er udlaant til Bogen af Hr. Kontorchef Christensen paa Raadhuset. Sognepræsten i Aabenraa, Hr. Pastor Juhler, har beredvilligt bistaaet mig ved Indsamlingen af det personalhistoriske Materiale. Jeg takker de to Herrer for deres gode Hjælp.

Jeg har søgt at skrive „sine ira et studio“, uden Tendens, objektivt og uden at tilføre Emnet mindste politisk Kulør. Hvad der end — i et Grænseland — har kunnet skille Byens Borgere, har de i hvert Fald for Sparekassens Vedkommende arbejdet Haand i Haand, søgende Stadens Vel og det fælles Bedste efter de Retningslinier, som blev afstukket i 1818. Deres Arbejde har ikke været forgæves, og mange af disse Mænds Navne bør derfor nævnes med Hæder, ikke alene i Sparekassens, men ogsaa i Byens Historie.

Skrydstrup, August 1943.

N. Nygaard-Jensen.

DE SIDSTE 25 AAR

Overgangstiden

100-Aarsdagen for By-Sparekassens Oprettelse faldt i den historiske November Maaned 1918. Saavidt det kan ses eller erindres, blev Dagen ikke mindet, endsige fejret paa nogen Maade. Der var andre og langt større Begivenheder, der optog Sindene. Verdenskrigen havde i fire Aar kastet sin Skygge over Befolkningen og dens Liv. Det forestaaende 100-Aarsjubilæum havde formentlig ikke under disse Forhold kunnet afvinde nogen Interesse. Forud for selve Dagen — den 27. November — var lige gaaet saa vidtrækkende Begivenheder som Revolutionens Udbrud den 9. November, Krigsbegivenhedernes Afslutning med Vaabenstilstanden den 11. November og det store Møde paa „Folkehjem“ den 17. November, hvor Rigsdagsmand H. P. Hanssen havde bebudet Sønderjyllands Genforening med Danmark.

Men ogsaa Dagliglivet var stærkt præget af Krigstidens Virkninger. De fra Fronten hjemvendende Landmænd forefandt deres Besætninger stærkt reducerede, Jorderne udpinte og Bygningerne forsømte, og Købmændene kom hjem til Butikker med gabende Reoler og tømte Lagre. Landmændenes Besætninger og Produkter og Købmændenes Varer var blevet realiserede til stadigt stigende Priser. Medens det for Arbejdere, Rentierer og Folk med faste Indtægter havde været en Kamp at komme igennem under det stadigt stigende Prisniveau, var der Penge i Overflod

hos dem, der havde haft noget at sælge. Men Pengene var Mark, og Markens Værdi var allerede stærkt forringet.

Blandt de Spørgsmaal, som i den nærmest følgende Tid optog Sindene, var den forestaaende Overgang fra Mark- til Kronemønt et af de mest fremtrædende. Der herskede i Befolkningen en udbredt Tro paa, at Tyskland — selv om det vilde se sig nødtvunget til at gaa til en Nedskrivning af sine Gældsforpligtelser, navnlig Krigslaanene — vilde være i Stand til at genrejse sit Pengevæsen paa Basis af den gamle Mark. Det var derfor en udbredt Mening, at Marken vilde rette sig igen, og følgelig beholdt Kapitalejerne deres Mark, medens Debitorerne i stort Tal begyndte at afvikle deres Markgæld ved Optagelse af Kronelaan, for derved at drage Fordel af Markens lave Kurs og opnaa en Nedskrivning af deres Gældsforpligtelser. Optagelsen af Kronelaan begyndte paa et tidligt Tidspunkt, da Kronekursen paa Mark endnu laa mellem 50 og 40, men tog rigtig Fart først paa Sommeren 1919, da Markens Værdi var yderligere forringet. Debitorerne maatte betale en meget høj Rente for disse Kronelaan, og da Renten maatte tillægges Hovedstolen baade straks og ved gentagne Fornyelser, voksede Laanene stærkt. Da de fleste tilmed havde faaet omvekslet til en forholdsvis høj Kurs, havde mange, særlig Landmænd, allerede ved Kronemøntens Indførelse en ikke ringe Kronegæld.

Kort efter Genforeningen traadte den nystiftede Sønderjyllands Kreditforening i Funktion, og Optagelsen af Kreditforeningslaan tog nu Fart, dels til Dækning af Kronelaanene og anden Kronegæld, dels til Genrejsning af Driften og Istandsættelse eller Nyopførelse af Bygninger. Da Kurserne paa Kreditforeningsobligationerne imidlertid i den første Tid var ugunstige og Prisniveauet meget højt, saaledes at alle Indkøb og Forbedringer maatte ske til usædvanlig høje Priser, voksede Gælden yderligere stærkt. Medvirkende til Gældsforøgelsen var ogsaa, at Landbruget efter Genforeningen maatte tilpasse Driften efter Driftsformerne i det øvrige Land, man maatte fra den mere ekstensive gaa over til den intensive Drift. Til alt-dette kom endelig, at det høje Prisniveau, hvorunder saa megen Gæld var optaget, i 1921 afløstes af et synkende Niveau med stærkt faldende Priser paa Landbrugets Frembringelser. Mange Land-

mænd saa sig efterhaanden nødsaget til at supplere deres Kreditforeningslaan med Bankgæld.

★

Naar Sparekasserne i de første Aar kun i ringe Omfang kunde medvirke til Landejendommens Prioritering, men trods de lave Kurser maatte henvise til Kreditforeningen, skyldtes det den naturlige Kendsgerning, at der kun i ringe Omfang stod hjemlig Kapital til Raadighed til Løsning af de store Opgaver, der laa for. Og medens Bankerne ved Genforeningen fik Millionbeløb stillet til Disposition af Staten, tildeltes der kun Sparekasserne ringe Beløb, antagelig ud fra den Betragtning, at Ejendommens Prioritering i første Række maatte ske gennem Kreditforeningerne. En udpræget Kapitalknaphed var for Sparekasserne en Kendsgerning i adskillige Aar fremefter og Renteniveauet højere end i det øvrige Land.

★

I Løbet af nogle faa Aar begyndte Fremtiden at tegne sig lysere for det sønderjydske Landbrug. Man havde i betydelig Grad faaet Driften indrettet efter de nye Forhold, Produktionen var stigende og det økonomiske Driftsresultat ved at blive tilfredsstillende. Ogsaa for Handelen var Forholdene ved at trække sig i Lave. Den private Handelstrafik over Grænsen, der en Tid havde haft et betydeligt Omfang, var ophørt med den nye Valutas Indførelse i Tyskland.

Markens Endeligt.

Den tyske Marks Skæbne blev en anden end den, der almindelig var ventet.

Ved Krigens Ophør noteredes Marken paa Københavns Børs til omkring Kurs 50. I den følgende Tid var Tendensen i store Træk nedadgaende, selv om Opgange jævnlig vekslede med Nedgange. I Februar 1919 var Noteringen første Gang under 40, i September 1919 første Gang under 20, og i Januar 1920 gik den under 10. Efter sidst i Januar at have

været nede paa Kurs 6, var den igen fasterede og noteredes — efter en Tid at have været oppe i Nærheden af 20 — endnu i Maj 1921 til ca. Kurs 10. I Juli 1922 gik den under Kurs 1 (for 100 Mark), og ved den sidste Notering paa Københavns Børs, den 5. November 1923, var Prisen for en Milliard Mark — 2 Øre.

Ved Rentemarkens Indførelse i Tyskland i November 1923 blev 1 Billion gamle Mark ansat til Værdi 1 ny Mark.

Valutareguleringen.

Omregningen af Mark til Kroner ved den danske Stats Medvirken var blevet et uløseligt Problem, efter at Genforeningen var trukket i Langdrag, og Marken var vedblevet at falde. De økonomiske Mellemværender mellem Debitor og Kreditor var ved Genforeningen i stort Omfang allerede afviklede, som Regel ved, at Kreditor havde maattet modtage stærkt værdiforringede eller næsten værdiløse Mark. Mange sønderjydske Formuer var paa denne Maade smuldret ind til næsten intet.

Opgaven for Staten maatte nu blive at yde Mark-Kapitalejerne en Erstatning indenfor Rammer, der maatte skønnes rimelige og for Statens Finanser overkommelige. Ved kgl. Anordning af 21. Juni 1920 oprettedes herefter en Udligningskasse for de sønderjydske Landsdele med den Opgave at yde Erstatning for Indtægts- og Formuetab efter nærmere fastsatte Regler. Gennem denne Udligningskasse blev der tildelt den sønderjydske Befolkning en „Valutaerstatning“ paa ca. 59 Mill. Kroner. Erstatningen blev ydet enten som Kapitalerstatning eller som livsvarig Rente. Ved Opgørelsen af Tabet ansattes Markkapitalen til Værdi efter Kursen paa Afstemningsdagen den 10. Februar 1920 = Kurs 7,25, og Markene forblev i vedkommendes Eje. En stedlig Avis skrev herom: „Det, at man beholder sine Mark, er en af de bedste Fordele, Valutaordningen byder“, et Udtryk for den Tiltro til Marken, der trods alt endnu var til Stede.

Selv om Valutaerstatningen for de større Markkapitalers Vedkom-

mende kun i ringe Grad kunde raade Bod paa Tabet ved Markens Værdiforringelse, var den en — især for de mindre Kapitalejere — overordentlig værdifuld Hjælp, og den blev for Sparekasserne det væsentligste Grundlag for deres videre Virke efter Kronemøntens Indførelse.

By-Sparekassen 1918—23

Novemberrevolutionen i Tyskland naaede ogsaa vore hjemlige Breddegrader. Aabenraa fik sit Arbejder- og Soldaterraad. Men Revolutionen hørte her til de mere fredsommelige, og den ærværdige By-Sparekasse kunde uden Rystelser gaa ind i sit andet Aarhundrede.

Omkring Tiden for Sparekassens 100-Aarsdag lededes Kassen af følgende Administrationsmedlemmer: Senator Thomas Ries (Formand), Købmand Ernst Zinck (stедf. Formand), Kaptajn Knud Detlefsen, Senator Johs. Aschenberg og Købmand Boy Bundesen.

Efter Revolutionen indførtes en ny Valgmaade til de kommunale Raad, hvorved det blev muliggjort for den danske Befolkning at blive repræsenteret i Forhold til sin Styrke, og ved det følgende Valg den 2. Marts 1919 rykkede Danskerne, der ikke før var repræsenteret i Byraadet, ind i dette med Flertal. Som en Følge heraf blev der ogsaa efterhaanden indvalgt danske Medborgere i Sparekassens Ledelse. Som den første rykkede Købmand Hans L. Hansen i Juli 1919 ind i Administrationen, og i November s. A. blev Senator Hans Callesen indvalgt som Formand. Siden har saavel dansk- som tysksindede stadig været repræsenteret i Sparekassens Bestyrelse. I April 1922 indvalgtes Købmand Matth. Nielsen som Formand, medens Hans Callesen, der ikke mere havde Sæde i Byraadet og derfor iflg. Vedtægterne ikke kunde beklæde Formandsposten, fortsatte som almindeligt Medlem.

Efter Landsdelens Genforening med Danmark den 15. Juni 1920 vedtog Administrationen i sit Møde den 14. Juli at ændre Sparekassens Fir-

manavn fra „Spar- und Leihkasse der Stadt Apenrade“ til A a b e n r a a B y s S p a r e- og L a a n e k a s s e, og fra den 18. August 1920 føres Forhandlingsprotokollen igen paa Dansk.

★

Verdenskrigens første Aar havde ikke bragt Bevægelser af Betydning i Sparekassens Regnskab. Først i det sidste Krigsjaar var der en væsentlig Stigning i Indskudskapitalen, der ult. 1918 beløb sig til 3,8 Mill. Mk. imod 2,8 Mill. ved Udgangen af sidste Fredsjaar (pr. 31/12. 13) og 3,1 Mill. ved Udgangen af 1917. Det i Udlaan anbragte Beløb havde holdt sig temmelig konstant omkring 2,5 Mill. Mk. Ved Slutningen af 1918 var 1,9 Mill. Mk. anbragt i Hypoteker og 0,5 Mill. i Kommunelaan. Reservefonden, der i det sidste Fredsregnskab var paa 164.000 Mk., var ult. 1918 vokset til 209.000 Mk.

Sparekassen laa ved Krigens Slutning inde med en egen Beholdning af Krigslaanspapirer paa ca. 400.000 Mk. Hele denne Beholdning realiseredes i August Maaned 1919.

I Løbet af 1919 og 1920 finder der en stærk Stigning Sted i Indskuddene, hhv. ca. 2 og 1 Mill. Mk. Markinflationen sætter nu sine tydelige Spor.

Samtidig med at Indskuddene stiger, strømmer Markene ogsaa paa anden Vis ind i Sparekassen. Debitorerne betaler deres Laan tilbage. Til stor Græmmelse for Regnskabsføreren, Hr. Lange, maa han se sine kære Indskyderes som fuldvægtige Mark udlaante Penge vende tilbage i stadig mere værdiforringede Marknoter. Der bliver gjort rent Bord. Af Udlaanskapitalen paa 2,5 Mill. Mk. er der ved Udgangen af 1921 kun 18.000 Mk. tilbage, og hele Indskudskapitalen paa godt 5 Mill. Mk. henstaar nu som likvid Kapital, for hvilken der ikke mere er nogen Anvendelse. Nu er det Kroner, det gælder.

★

Fra den 20. Maj 1920 var den danske Krone indført som lovligt Betalingsmiddel i første Afstemningszone. Den tyske Mark kunde dog fort-

sat anvendes til Afvikling af indgaaede Markforpligtelser og indtil videre ogsaa til Indkøb af Varer efter nærmere fastsatte Kurser.

De første Kroner, Sparekassen fik at virke med, var et Beløb paa 5.000 Kr., der var stillet til Raadighed af Finansministeriet i København, og som kort Tid efter suppleredes med yderligere 25.000 Kr. Af Byen blev der stillet et Beløb paa 50.000 Kr. (senere yderligere 50.000 Kr.) til Disposition til rentefri Udlaan i mindre Beløb til Smaa-Rentierer og lign., indtil deres Andragender om Valutaregulering var behandlet og Beløbene udbetalt.

Med de regulære Indskud gik det kun smaat. De sparsomme Kroner havde foreløbig andet Ærinde. Der var et stort Behov af Dagliglivets Fornødenheder at tilfredsstille, og der var nu igen Varer at faa, omend til høje Priser. Det første Indskud indgaar den 31. Maj paa Folio-Konto, og først den 7. Juni indsættes et Beløb, 60 Kr., paa Sparekassebog. I godt 3 Maaneder blev der af Sparepenge kun indbetalt 1.300 Kr. Men saa begynder Valutaerstatningerne at indfinde sig, og i de følgende Maaneder er Indskuddene i stærk Vækst. Ved Slutningen af det første Regnskabsaar i Kroner, pr. 31/3. 21, er man oppe paa en Indskudskapital paa 450.000 Kr., hvoraf 50.000 Kr. paa Folio, og pr. 30/9. 23 paa 1 Mill. Kr., heraf paa Folio 200.000 Kr. Man er nu saa vidt, at man har kunnet tilbagebetale Forskuddene fra Finansministeriet og fra Byen, Udlaansvirksomheden er forlængst i Gang, og man har kunnet lægge Grunden til en Fondsbeholdning. Af det udlaante Beløb pr. 30/9. 23, godt 800.000 Kr., var 750.000 Kr. anbragt som Førsteprioriteter, hovedsagelig i Ejendomme i Byen, men til Dels ogsaa i Landbrugsejendomme i Oplandet.

Som Følge af den store Efterspørgsel efter Laan og den i Forhold hertil beskedne Tilgang af Indskudsmidler var Renten i disse første Aar usædvanlig høj. En Overgang var Indlaansrenten oppe paa 6 pCt. og Renten for Førsteprioriteter paa 7 pCt. p. a.

Som rimeligt var, kunde Sparekassen ikke det første Aar indtjene tilstrækkeligt til Dækning af Driftsudgifterne, men Byen rakte ogsaa her en hjælpende Haand og udredede forskudsvis Hovedparten af Lønningerne. Kun paa denne Maade kunde det første Kroneregnskab afsluttes med

et beskedent Driftsoverskud. Det af Byen udlagte Beløb blev tilbagebetalt af Driftsoverskuddet de to følgende Aar.

Ved Afslutningen af det første Kroneregnskab blev der henlagt 1.000 Kr. til en Reservefond, og denne blev de følgende to Aar forøget med mindre Beløb. I 1921/22 blev der desuden foretaget en særlig Henlægelse paa 5.400 Kr., hidrørende fra, at nogle Sparekassen tilhørende Landparceller ved Skyttehuset og Kontorinventaret overførtes fra Mark-til Kroneregnskabet. Ialt var Reservefonden den 30/9. 23 naaet op paa ca. 8.000 Kr., hvoraf altsaa kun en mindre Del stammede fra Sparekassens Driftsoverskud.

Det var ikke noget imponerende Resultat, der var naaet i de forløbne 3½ Aar. Vel var man, takket være Valutaerstatningerne, kommet op paa en ret anstændig Indskudskapital, men med den normale Opsparing gik det langsomt. Det maatte forudses, at det i adskillige Aar fremover vilde blive vanskeligt at bringe Sparekassen op paa en Højde, der kunde betinge en rimelig Indtjeningsevne til Oparbejdelse af nye Reserver af antagelig Størrelse til Erstatning af den betydelige, igennem 100 Aar møjsommeligt oparbejdede Mark-Reservefond, der nu ved Markens Sammenbrud var forsvundet i Æteren. I sin i 1921 afgivne Betænkning havde det senere omtalte sønderjydske Sparekasseudvalg indstillet, at der ved Lov hjemledes de sønderjydske Sparekasser Adgang til Valutaregulering for deres Reservefonds, men en saadan Lov var ikke blevet gennemført.

Det var derfor forstaaeligt, at Sparekassens Bestyrelse i Foraaret 1923 gik ind i Forhandlinger om en Sammenslutning med den anden Sparekasse i Byen, Aabenraa Amts Sparekasse.

Amtssparekassen 1918—23

„Apenrader Kreissparkasse“, som denne Sparekasse benævntes før Genforeningen, var af Struktur væsentlig forskellig fra den gamle By-Sparekasse. Medens denne sidste fortrinsvis havde sin Kundekreds blandt Byens Borgere, virkede Kredssparekassen — ogsaa gennem sit

udbredte Net af Indbetalingskontorer — hovedsagelig blandt Landbefolkningen. Og medens By-Sparekassen lededes efter strenge, klassiske Sparekassegrundsætninger, baade med Hensyn til Udlaan, Likviditet og daglig Forretningsgang, var Kredssparekassen stærkt præget af Forretningsforbindelsen med Kredskommunen og Sognekommunerne, særlig ved Bevilling af Laan og Kreditter. Ved Siden af sin almindelige Virksomhed varetog Sparekassen Kassererforretningerne for Kredskommunalkassen, Kredssygehuset og Kredsbannerne. Lige fra Starten i 1906 og til 1919 havde Sparekassen ikke ved Regnskabsopgørelserne noget Tilgodehavende hos andre Pengeinstitutter og i Tiden indtil Krigen kun en meget ringe Obligationsbeholdning. Dens Likviditet maa have været baseret paa Kreditter, som formentlig har kunnet opnaas i Kraft af den kommunale Garanti. I Krigsaarene tegnede Sparekassen betydelige Beløb i tyske Krigslaan. Ved Udgangen af 1918 laa den inde med en egen Beholdning af Krigslaanspapirer paa ikke mindre end 4 Mill. Mk. samtidig med, at den havde en Gæld paa 5 Mill. Mk. til andre Pengeinstitutter.

I Løbet af de faa Aar fra Starten i 1906 til 1910 var Kredssparekassen i Størrelse naaet op paa Siden af By-Sparekassen. Indskudskapitalen, der ult. 1913 udgjorde 3,1 Mill. Mk., voksede kun ubetydeligt i de første Krigsaar, men i 1917 og særlig i 1918 steg Indskuddene kraftigt og var ved Udgangen af 1918 naaet op paa 5,8 Mill. Mk. Samtidig var Reservefonden paa 40.000 Mk. (ult. 1913) vokset til 124.000 Mk. I Løbet af 1919 og 1920 steg Indskuddene yderligere stærkt og udgjorde ved Udgangen af 1920 ialt ca. 9 Mill. Mk.

Af Udlaanene var ult. 1913 2 Mill. Mk. anbragt i Hypoteker. Dette Beløb gik noget ned i de sidste Krigsaar, til 1,5 Mill. Mk. ult. 1918. Og saa tog ogsaa her Tilbagebetalingerne Fart. I Løbet af 2 Aar var der kun 150.000 Mk. tilbage, og ved Opgørelsen af det sidste Markregnskab i 1923 figurerer Posten ikke mere paa Regnskabet.

★

Indtil Aaret 1919 havde den danske Befolkning ikke været repræsenteret i Sparekassens af Kredsdagen valgte Bestyrelse, men i dette For-

hold indtraadte der nu efter Revolutionen en afgørende Ændring. Ved Valget den 4. Maj 1919 indvalgte 15 danske Medlemmer i Kredsagen af ialt 20, og denne Omstændighed kom snart til at give sig Udtryk i S sammensætningen af Sparekassens Bestyrelse.

I Anledning af, at den nye Kredsag havde besluttet at sælge saavel Kredsens egen som Sparekassens Beholdning af Krigslaanspapirer, nedlagde Sparekassens hidtidige Bestyrelse i et Møde den 12. August 1919 sit Mandat, idet den fandt den nævnte Beslutning stridende mod den preussiske Lovgivnings Bestemmelser om Anbringelsen af Sparekassers Midler i Obligationer. Kredsagen tog Mandatnedlæggelsen til Efterretning og valgte derefter følgende nye Bestyrelse: Kaptajn P. M i c h e l s e n, Aabenraa, Købmand C h r. J. S ø r e n s e n, Varnæs, Gaardejer H a n s M o o s, Undelev og Mølleejer C h r. J a c o b s e n, Runde Mølle. De nyvalgte Medlemmer var alle dansksindede. Som Stedfortræder for Landraad Siemon fungerede Senator T o f f t indtil videre som Formand for Bestyrelsen.

Omtrent samtidig med den gamle Bestyrelses Afgang fratraadte ogsaa Kredsrendant König, der havde forestaaet Sparekassens Forvaltning siden den 1. August 1907. Som hans Efterfølger tiltraadte den 1. Oktober 1919 Kasserer ved Amtssparekassen i Sønderborg H. L. B r u h n. Bruhn havde tidligere været ansat i Sparekassen som Elev og Assistent. Han vendte nu efter kort Tids Fravær tilbage til sit gamle Virkested.

Den nye Bestyrelses første Opgave blev at reducere Sparekassens Beholdning af Krigsloan i det Omfang, det efter Lovens Bestemmelser var muligt. En betydelig Del var allerede solgt forinden efter Beslutning af den gamle Bestyrelse, der i September 1918 havde vedtaget „foreløbig“ at sælge et Beløb paa 1,7 Mill. Mk. Salget blev dog først bragt til Udførelse i August-September 1919. Den nye Bestyrelse traf nu Bestemmelse om Salg af yderligere 1 Mill. Mk. Resten af Beholdningen, 1,2 Mill. Mk., realiseredes det følgende Aar. Ved Salget af Krigsloanene opstod der et Kurstab paa ialt 800.000 Mk. Heraf dækkede Kredsen som Garantikommune ca. 600.000 Mk., medens Resten senere dækkedes af Sparekassens Mark-Reservefond.

Ved den internationale Kommissions Tiltræden i Januar 1920 udnævntes Redaktør K. r. R e f s l u n d T h o m s e n til Landraad (senere Amtmand) og blev dermed automatisk Formand for Sparekassens Bestyrelse. Amtmand Thomsen har siden uafbrudt beklædt Formandsposten, først for Amtssparekassen og senere for den sammensluttede Sparekasse.

I sit Møde den 3. Februar 1920 vedtog Bestyrelsen fremtidig at benytte det danske Sprog ved sine Møder, og i et senere Møde bestemtes det, at Sparekassen efter Genforeningen skulde bære Navnet *A a b e n r a a A m t s S p a r e k a s s e*.

Som tidligere omtalt havde Sparekassen en Række Indbetalingskontorer rundt omkring i Amtet. Den 1. April 1921 overtog man den i 1897 oprettede „Spar- und Darlehnskasse“ i Hellevad med en Indskudskapital paa 400.000 Mk., og der oprettedes nu et Kontor i Hellevad, medens det tæt derved beliggende Kontor i Klovtoft ophævedes. Som Repræsentant for Hellevad-Egnen indtraadte derpaa Rentier C h r. H a n s e n, Hellevad, i Sparekassens Bestyrelse. Chr. Hansen havde tidligere siddet i Kredssparekassens Ledelse fra Oprettelsen i 1906 til 1919. Siden han paany blev indvalgt i 1921, har han uafbrudt haft Sæde i Bestyrelsen og sidder der stadig som et stærkt interesseret Medlem.

★

Ogsaa i Amtssparekassen gik det den første Tid kun smaat med Indskuddene i Kroner. Sparekassens første Virkemidler bestod hovedsagelig af offentlige Midler, nemlig Amtskommunens, Amtssygehusets og Amtsbanernes Kassebeholdninger og andre offentlige Institutioners Beholdninger. Udlaansvirksomheden var mest Finansiering af Sognekommunernes løbende Udgifter og foreløbig Belaaning af Markindskud i Sparekassen.

Ved Udløbet af det første Regnskabsaar (pr. 31/3. 21) var man inkl. Valutaerstatninger kun naaet op paa 250.000 Kr. i almindelige Indskud, medens der paa Folio og som midlertidige, offentlige Indskud indestod 1,3 Mill. Kr. Pr. 30/9. 23 var Indskuddene vokset til ialt 2 Mill. Kr.,

Amtshuset.

hvoraf $\frac{3}{4}$ Mill. paa Folio. I Udlaan var der pr. samme Dag anbragt 1,7 Mill. Kr., hovedsagelig mod Pant i Ejendomme paa Landet. Laanene var overvejende ydet som Kasse-Kreditter, bl. a. under Hensyn til Karakteren af Indskuddene i de første Aar.

I endnu højere Grad end By-Sparekassen havde Amtssparekassen sine Vanskeligheder med at naa til et tilfredsstillende Driftsresultat. Sparekassens særlige Karakter nødvendiggjorde et betydeligt Administrationsapparat, Driftsudgifterne var store og Indtjeningsmulighederne, som Forholdene laa, kun smaa. De to første Regnskabsaar sluttede med et ikke ringe Driftsunderskud, der imidlertid omtrent kunde dækkes ved Overførelse fra Markregnskabet af Sparekassens Ejendom i Graasten og Kassens Inventar, ialt med 25.000 Kr. Først i 1923 kunde man møde med et Driftsoverskud og henlægge et lille Beløb til en Reservefond. Inklusive Overskuddet for det følgende Halvaar udgjorde Reservefondens pr. 30/9. 23 det beskedne Beløb af 6.000 Kr. Selv om Driftsudgifterne efterhaanden havde kunnet nedbringes betydeligt, bl. a. som Følge af Afgivelsen af Kassererforretningerne for Kredskommunalkassen og

de øvrige specielle Funktioner, havde det stadig lange Udsigter med en normal Konsolidering. En Likvidation af Kassen vilde støde paa betydelige Vanskeligheder, bl. a. under Hensyn til, at det endnu ret store Personale var fast ansat med Pensionsret.

Det var i overvejende Grad Betragtninger i denne Retning, der havde ført Tanken hen paa en Sammenslutning med By-Sparekassen som en for begge Kasser hensigtsmæssig Foranstaltning. Det var i Amtssparekassen, at Tanken opstod, og herfra Initiativet udgik. Nærmere bestemt var det denne Kasses Formand, Amtmand Thomsen, der fremsatte Forslaget og energisk gik ind for dets Gennemførelse.

I Juli 1923 afgang Sparekassens Direktør, H. L. Bruhn, ved Døden i en Alder af kun 32 Aar. Direktør Bruhn havde i de faa, men betydningsfulde Aar, han havde virket i denne Stilling, udført et overordentlig fortjenstfuldt og selvopofrende Arbejde i Kassens Tjeneste.

Ved Overgangen til den sammensluttede Sparekasse havde Amtssparekassen Indbetalingskontorer i Bedsted, Bovrup, Felsted, Gaaskær, Genner, Graasten, Hellevad, Hjordkær, Hovslund, Kværs, Traasbøl og Varnæs. Disse Kontorer videreførtes efter Sammenslutningen med Undtagelse af Kontoret i Traasbøl.

Markafdelingernes Afvikling

Efter Kronemøntens Indførelse maatte de sønderjydske Sparekasser ved Siden af de nye Kroneafdelinger fortsat administrere deres Markafdelinger. Dette medførte forskellige Problemer, bl. a. derved, at Kroneafdelingens Aktiver tillige hæftede for Indskuddene i Mark.

I August 1920 nedsatte Handelsministeriet et Udvalg, kaldet Udvalget angaaende de sønderjydske Sparekasser, med den Opgave at være raadgivende overfor Ministeriet ved Gennemførelsen af den danske Sparekasselovgivning i Sønderjylland. Udvalget afgav sin Betænkning i Oktober 1921 og kom heri ogsaa ind paa det foran nævnte

Forhold. Paa Grundlag af Betænkningens Indstilling bestemtes det herefter i Lov af 30/6. 22 om Tillæg til Sparekasseloven, at de sønderjydske Sparekasser, der baade havde Krone- og Markindskud, skulde deles i to under fælles Bestyrelse staaende, men iøvrigt adskilte Afdelinger, hhv. for Krone- og for Markindskud, saaledes at den ene Afdelings Aktiver ikke hæftede for den anden Afdelings Forpligtelser.

I Overensstemmelse med Lovens Bestemmelser indkaldte baade By- og Amtssparekassen herefter deres Indskydere til inden 31. Marts 1923 at anmelde deres Fordringer, der i modsat Fald kun kunde gøres gældende overfor den Afdeling, til hvilken deres Krav efter Delingen henhørte.

Medens By-Sparekassen foretog den i Loven foreskrevne Adskillelse, gjorde Amtssparekassen sammen med en Række andre Sparekasser med Handelsministeriets Tiltrædelse i Stedet Skridt til en Likvidation af Markafdelingerne, idet de i April 1923 ved offentlig Bekendtgørelse op-sagde samtlige Markindskud til Udbetaling indenfor en Frist af 6 Maanedere. Efter Fristens Udløb vilde Sparekasserne derefter kunne frigøre sig overfor de Indskydere, der ikke havde reageret, ved lovmæssig Depone-ring eller eventuel præklusiv Indkaldelse.

Ved kgl. Bevilling af 29. December 1923 blev der endelig efter An-søgning meddelt 37 sønderjydske Sparekasser — deriblandt baade By- og Amtssparekassen — Tilladelse til ved Proklama med Aar og Dags Var-sel at indkalde „alle dem, som maatte have noget Krav paa Kasserne, hidrørende fra indskudte Markbeløb“. Denne Proklama offentliggjordes i Januar 1924, og ved Fristens Udløb i Februar 1925 kunde Sparekasserne derefter betragte deres Forpligtelser overfor Markkreditorerne som bort-faldne.

Dette afsluttende Punktum i Markens sørgelige Historie havde for Sparekasserne stor formel og praktisk Betydning. For Indskyderne hav-de det kun teoretisk Interesse. Marken havde allerede længe været vær-diløs.

Den kommunale Garanti under dansk Styre

Medens Sparekasser med kommunal Garanti var stærkt udbredte i Tyskland, var denne Form for Sparekasser ukendt i Danmark, og da de sønderjydske kommunale Sparekassers Garanti- og Bestyrelsesforhold ikke mentes uden videre at kunne indpasses under dansk Lovgivning, maatte deres Forhold efter Genforeningen tages op til Behandling. Det blev en af det foran nævnte sønderjydske Sparekasseudvalgs Opgaver at tage Stilling til og gøre Indstilling om dette Spørgsmaal.

Det nævnte Udvalg bestod i Starten af Repræsentanter for Sparekassemyndighederne, Formanden for Sparekassernes Fællesrepræsentation og 3 Repræsentanter for de private sønderjydske Sparekasser. Da de kommunale Kasser, der repræsenterede en stor Del af sønderjydsk Sparekassevirksomhed og tilmed paa bestemte Punkter havde en særlig Interesse i Udvalgets Arbejde, maatte føle sig brøstholdne over ikke at være taget i Betragtning ved Udvalgets Sammensætning, rettede de herom en Henvendelse til Handelsministeriet, der derefter i Januar 1921 udnævnte Direktør H. I v e r s e n, Sønderborg Bys Sparekasse, til Medlem af Udvalget.

Det var de kommunale Sparekassers stærkt udtalte Ønske at kunne fortsætte som kommunalt garanterede Kasser under de nye Forhold, og det blev Direktør Iversens særlige Opgave at fremføre dette Ønske indenfor Udvalget og virke for dets Gennemførelse. Trods en energisk Indsats lykkedes det ham ikke at vinde Tilslutning hos det øvrige Udvalg. I Betænkningen indstillede han som Mindretal, at de allerede bestaaende kommunale Sparekasser fik Ret til uden Tidsbegrænsning at fortsætte deres Virksomhed under kommunal Garanti og Forvaltning. Det øvrige Udvalg indstillede som Flertal, at Kasserne fik Lov til at bestaa i et Tidsrum af 5 Aar.

I Loven af 30/6. 22 afgjordes Forholdet derhen, at Handelsministeren bemyndigedes til for et Tidsrum af 10 Aar at meddele Stadfæstelse paa Vedtægter for de sønderjydske kommunale Sparekasser, uanset om Bestyrelses- og Garantiforholdene ikke var ordnede i Overensstemmelse

med Sparekasselovens Forskrifter. Ved Lov af 23/3. 32 blev Fristen forlænget med 5 Aar til 1. Juli 1937. De derefter gennemførte Bestemmelser om den kommunale Garantis Afvikling omtales senere.

Overgangsaarene 1918—23 havde været bevægede Aar for de sønderjydske Sparekasser. En Mængde Problemer havde der været at tage Stilling til, og en Række Forhandlinger havde maattet føres, baade mellem Sparekasserne i Almindelighed og indenfor de kommunale Kassers Kreds. Ved Slutningen af Perioden var Forholdene imidlertid i det store og hele afklarede, og man kunde for vore to Kassers Vedkommende gaa i Gang med Fastlæggelsen af det Grundlag, der skulde gælde fremefter for Sparekassernes Organisation og Virke. Dette skete i de nye Vedtægter, der gennemførtes i Forbindelse med Sammenslutningen af Kasserne.

Sammenslutningen

Som tidligere omtalt var det i første Række de to Sparekassers mindre gode Udsigter til en passende Konsolidering, der havde fremkaldt Tanken om en Sammenslutning af Kasserne. Hertil kom, at man fandt en Sparekasse af nogenlunde antagelig Størrelse i det hele mere livskraftig end to smaa, og endelig maatte man anse en enkelt Kasse for baade Land og By for mere ønskelig end to, der hver for sig repræsenterede de to Kategorier.

Tanken om en Sammenslutning under den ene eller anden Form rejstes første Gang mere officielt i April 1922, da Amtmand Thomsen skriftlig henvendte sig til Borgmester Fink herom. Men da man paa dette Tidspunkt havde Grund til at antage, at en Løsning som den senere gennemførte med Garanti af baade Amt og By ikke kunde opnaa Myndighedernes Godkendelse, og hverken Amt eller By kunde tænke sig at lade deres Kasse opsluge af den anden, blev Planen ikke gennemført i denne

Omgang. Der arbejdedes imidlertid videre med Sagen, og da Handelsministeriet i April 1923 som Svar paa en herom rettet Forespørgsel tilkendegav, at en Ordning med baade Amts- og Bygaranti kunde forventes godkendt, begyndte Planerne at tage fast Form. Et forberedende Udvalg blev nedsat, og i Juni Maaned kunde en Sammenslutningsoverenskomst og nye Vedtægter forelægges Amsraad og Byraad til Godkendelse. Den endelige Vedtagelse fandt Sted i Amsraadets Møde den 25. September og i Byraadsmødet den 28. September 1923. Ministeriets Godkendelse forelaa den 5. December s. A.

Ved Overenskomsten sammensluttedes „Aabenraa Bys Spare- og Laanekasse“ og „Aabenraa Amts Sparekasse“ med Virkning fra den 1. Oktober 1923 til Sparekassen for Aabenraa By og Amt. I de nærmere fastsatte Vilkaar bestemtes bl. a., at Markafdelingerne var den sammensluttede Sparekasse uvedkommende, de vilde være at afvikle for vedkommende Garantikommunes Regning. Endvidere bestemtes, at Direktør Lange fra By-Sparekassen skulde fortsætte som Direktør, medens en Del af det øvrige Personale overtoges af Byen og Amtet.

Af de til Overenskomsten knyttede nye Vedtægter for „Sparekassen for Aabenraa By og Amt“ gengives her følgende Hovedpunkter:

Sparekassen er selvejende. Dens Forpligtelser garanteres af Aabenraa Amtskommune og Aabenraa Købstad in solidum.

Generalforsamlingen dannes af 7 af Amsraadet og 7 af Byraadet indenfor deres Midte valgte Medlemmer.

Bestyrelsen bestaar af et Tilsynsraad paa 6 Medlemmer, valgte af Generalforsamlingen i eller udenfor dens Midte, og en Direktør, der ansættes af Tilsynsraadet efter Generalforsamlingens Godkendelse.

Til de to Garantikommuner maa der ikke uden Handelsministeriets Samtykke tilsammen udlaanes mere end 10 pCt. af Sparekassens Midler.

Det aarlige Regnskab forelægges Generalforsamlingen til Godkendelse og derefter Amsraad og Byraad til Efterretning. Overskuddet henlægges til Reservefonden.

Ved en eventuel Opløsning af Sparekassen, der kun kan ske med Samtykke af Byraad og Amsraad, anvendes dens Formue til almenyttige eller velgørende Formaal efter Raadenes Bestemmelse.

Den konstituerende Generalforsamling, der afholdtes den 14. December 1923, valgte følgende Medlemmer til Tilsynsraadet: Amtmand R e f s l u n d T h o m s e n, Borgmester H o l g e r F i n k, Købmand M a t t h. N i e l s e n, Kaptajn K n u d D e t l e f s e n, alle af Aabenraa, Rentier C h r. H a n s e n, Hellevad og Rentier C h r. N i s s e n, Varnæs. Med Undtagelse af Borgmester Fink havde alle de valgte haft Sæde i de sammensluttede Kassers Bestyrelser. Chr. Nissen, Varnæs, var blevet indvalgt i Amtssparekassen i Maj 1922.

Da By-Sparekassens Lokaler var smaa, primitive og daarligt beliggende i Raadhusets Gaardside, blev det i Amtssparekassens rummelige og velindrettede Lokaler i Amtshuset, at Sparekassen indtil videre fik sit Virkested. Flytningen hertil fandt Sted sidst i December 1923, og hermed var ogsaa i bogstavelig Forstand S sammenslutningen en Kendsgerning.

Det var ikke med blide Følelser, at By-Sparekassen i sin Tid havde set sin nye Frænde dukke op, og Forholdet mellem dem havde siden ikke altid været lige hjerteligt. Men nu havde Omstændighederne ført dem sammen i en harmonisk Forening, og Tiden skulde vise, at det baade var en hensigtsmæssig og en lykkelig Forbindelse, der her var indgaaet.

Sparekassen for Aabenraa By og Amt

1923—38.

I sit første Møde efter S sammenslutningen valgte Tilsynsraadet Amtmand Thomsen til Formand og Borgmester Fink til Næstformand. Borgmester Fink, der stærkt var gaaet ind for S sammenslutningen, har siden uafbrudt beklædt Posten som Næstformand.

Allerede inden S sammenslutningen var endelig besluttet, havde man været inde paa Overvejelser om Køb af egen Bygning til Sparekassen. Den direkte Anledning hertil var, at en særdeles velbeliggende og til Formaalet velegnet Bygning midt i Hovedgaden var udbudt til Salg.

Vel havde Amtssparekassen udmærkede og tidssvarende Lokaler, men Beliggenheden lod meget tilbage at ønske.

Det nye Tilsynsraads første Opgave blev da at tage Stilling til dette Spørgsmaal, og i sit første Møde besluttede det at afgive Bud paa Ejendommen. Tilbudet blev antaget, og den 21. Marts 1924 rykkede Sparekassen for første Gang i sin lange Historie ind i egen Bygning. Denne er iøvrigt beliggende netop overfor det Hus, hvori Kassen 100 Aar tidligere havde begyndt sin Virksomhed.

I 1933 foretoges en omfattende Udvidelse og Modernisering af Sparekasselokalene.

Der kan næppe være Tvivl om, at ogsaa Flytningen til de nye, centralt beliggende Lokaler i høj Grad har været medvirkende til den betydelige Udvikling, Sparekassen senere har kunnet glæde sig ved.

★

Sparekassens Bygning har sin egen, omend ikke lange saa dog ret bevægede Historie.

Paa Grunden, hvor Bygningen nu staar, laa tidligere to gamle Huse, de saakaldte „Folkenbergske Ejendomme“. De blev købt af Byen ved en Tvangsauktion, formentlig i 1910, og det var Hensigten, at de med Tiden skulde nedrives, for at man derved kunde opnaa en Frilæggelse af Kirkepladsen ud til Hovedgaden. Kort Tid efter Erhvervelsen besluttede Byraadet imidlertid at opføre en Nybygning paa Stedet til Brug for den stedlige Filial af den tyske Rigsbank. Denne Beslutning fremkaldte et voldsomt Røre blandt Byens Borgere, som ikke ønskede Frilæggelsesplanen forpurret. Der blev indkaldt til Protestmøde, og et stort Pengebeløb blev indsamlet til Frilæggelsesplanens Sikring, men alt var forgæves. Terningerne var kastede. Bygningen blev opført i 1911 efter Tegning af Regierungs- und Baurat H a b i c h t i Berlin for en Anskaffelsessum af 60.000 Mk.

Da Genforeningen nærmede sig, og det stod klart, at Rigsbankfilialen maatte nedlægges, blev Bygningen i Juni 1919 tilbudt Byens Sparekasse. Dennes Bestyrelse kunde godt tænke sig at erhverve Ejendommen,

*Sparekassens Bygning
ca. 1927.*

men stillet overfor et Tilbud, der allerede forelaa fra Den danske Landmandsbank i København, vedtog man enstemmigt at renoncere. Byen solgte derefter Ejendommen til Landmandsbanken for 200.000 Kr.

Ved Genforeningen oprettede Landmandsbanken en Filial i Bygningen, men faa Aar senere — efter Bankens Rekonstruktion — blev Filialen inddraget og Ejendommen paany udbudt til Salg. Denne Gang slog Sparekassen (nu den sammensluttede Kasse) til og erhvervede Bygningen for 90.000 Kr. eller noget under det halve af, hvad den 4 $\frac{1}{2}$ Aar tidligere havde maatte betale. Béten paa 110.000 Kr. var blevet Landmandsbankens.

★

Den sammensluttede Sparekasses Balance ved Nyordningens Indtræden den 1. Oktober 1923 var paa ca. 3 Mill. Kr. Paa Passivsiden figure-

rede de almindelige Indskud med 2 Mill. Kr., Indskud paa Folio med 1 Mill. og Reservefonden med 14.000 Kr.

Som det var paaregnet, indtraadte der efter Sammenslutningen en betydelig Bedring i Sparekassens Driftsøkonomi. Derimod hæmmede de vanskelige Kapitalforhold, der var raadende i disse Aar, den balance-mæssige Udvikling. En udpræget Kapitalknaphed var fremherskende i hele Landet og særlig her i Landsdelen, hvor Markmisøren havde decimeret den disponible Kapital, og hvor den store Genopbygning og Tilpasning havde krævet stor Kapitalindsats. Hertil kom nu Nervøsiteten blandt Sparerne som Følge af Faldet i Kronens Kurs. Under disse Omstændigheder kneb det for Sparekassen at holde sin Indskudskapital paa den opnaaede Højde. Man maatte gaa til Optagelse af Laan, og Udlaansvirksomheden maatte reduceres til et Minimum.

★

Da Sparekasserne i de forløbne Aar kun i ringe Grad havde kunnet tilfredsstille den store Efterspørgsel efter Laan, var Landbrugets Finansiering gaaet over til Bankerne i et betydeligt større Omfang, end det normalt vilde have været Tilfældet. Bankerne havde i langt højere Grad end Sparekasserne haft Kapital til Raadighed, dels gennem de Millionbeløb, der ved Genforeningen var stillet til deres Raadighed af Staten, og dels gennem de store Beløb, der var tilflydt dem fra deres Hovedstadsforbindelser. Men Bankkreditterne, der efterhaanden havde faaet faste Laans Karakter, var meget dyre og som Prioriteter betragtet baade byrdefulde og uhensigtsmæssige.

I Anledning af, at Rigsdagen i Foraaret 1925 havde haft et Lovforslag til Behandling om Statsgaranti for Kasseobligationerne af Sønderjyllands Kreditforenings 3. Serie til Støtte for disses Kurs, blev der i Juli 1925 af Finansministeriet nedsat en Kommission, kaldet *Den sønderjydske Realkreditkommission*, med den Opgave at undersøge, om Støtte til de sønderjydske Laantagere ikke kunde ydes paa anden Maade. Til Formand for Kommissionen udnævntes Sparekassens Formand, Amtmand Refslund Thomsen.

Kommisjonen udvidede sin Opgave til en indgaaende Undersøgelse af Realkreditforholdene i Landdistrikterne og af Mulighederne for en almindelig Forbedring af Prioritetsforholdene. I sin omfattende Betænkning af 4. Marts 1926 gik Kommissionen ind for Statsgarantien til Kreditforeningen, men henstillede samtidig, at der ved Statens Foranstaltning stilledes Midler til Raadighed for de sønderjydske Sparekasser til Udlaan i 2. Prioritet til Afløsning af Banklaan og anden byrdefuld Gæld. Det vilde derved opnaas, dels at Debitorerne kunde opnaa billigere og roligere Laan, dels at Sparekasserne ved Forøgelsen af deres Virkemidler blev sat i Stand til at foretage en Nedsættelse af deres Udlaansrente i Almindelighed. Til Støtte for sine Synspunkter havde Kommissionen under sit Arbejde modtaget en Henvendelse fra en lang Række Sparekasser og Landbrugsorganisationer, særlig fra Landsdelens vestlige Del, der var haardest ramt af de vanskelige Kreditforhold. I Henvendelsen udtaltes et stærkt Ønske om Gennemførelse af Foranstaltninger i den af Kommissionen foreslaaede Retning.

Kommissionens Henstilling blev taget til Følge og de fornødne Midler, ialt 9 Mill. Kr., stillet til Sparekassernes Raadighed. Heraf overtog Sparekassen i Aabenraa et Beløb paa knap 1 Mill. Kr., der udlaantes efter de fastsatte Regler som 2. Prioritetslaan, i de fleste Tilfælde dog i Forbindelse med Kaution.

Disse „Realkreditlaan“ betød utvivlsomt en Lettelse for Laantagerne, baade gennem den Nedsættelse af Rentebyrden, de straks medførte, gennem de Rentenedsættelser, der Gang paa Gang fulgte, og endelig ved den Rentetilskudsordning, der senere gennemførtes, og som disse Laan blev delagtige i.

Under de Krisetider for Landbruget, som snart meldte sig og senere vendte tilbage i forstærket Grad, blev Laanene imidlertid ret besværlige at administrere for Sparekassen. De har dog kun bragt den ubetydelige Tab og er efterhaanden afviklede med Undtagelse af et mindre Beløb, dels ved ordinære Afdrag og Indfrielse, dels gennem Omprioriteringer i Forbindelse med senere Kriseforanstaltninger.

★

Kronens Opgang til Pari i Begyndelsen af 1926 skabte nye, store Vanskeligheder for vort Erhvervsliv og særlig for Hovederhvervet, Landbruget. Indtægterne gik stærkt ned, og Udgifterne fulgte ikke med i samme Omfang.

Til Belysning af de kritiske Forhold kan anføres, at Forrentningsprocenten for Landbruget i Aabenraa Amt i Aarene 1925/26 til 1927/28 laa nede omkring Nulpunktet, de to første Aar endda lidt under (for hele Landet laa den omkring 1,5 pCt.).

Den betydelige Gældsbyrde, som store Dele af det sønderjydske Landbrug havde faaet, blev under disse Forhold dobbelt byrdefuld. Mange kunde ikke staa Krisen igennem, Tvangsauktionerne begyndte at florere.

Fra Statens Side blev der i disse vanskelige Aar ydet det sønderjydske Landbrug betydelig Støtte ved Udlaan af store Beløb til lav Rente gennem Laanekassen for Sønderjylland og ved Oprettelsen i 1927 af Sønderjydsk Hypoteklaanefond.

I Løbet af Aaret 1928 indtraadte der en væsentlig Bedring i Forholdene. De sønderjydske Landmænd kunde igen trække Vejret lettere — for en kort Tid.

★

Med Regnskabsaaret 1925/26 var der indtraadt en afgørende Lettelse i Sparekassens Balance. Indskudskapitalen steg i dette Aar med $\frac{1}{2}$ Mill. Kr., alle Likviditetsbesværligheder var overvundne, og Sparekassen kunde medvirke til en almindelig Sænkning af det i Landsdelen raadende uforholdsmæssigt høje Renteniveau.

Selv om man havde kunnet konstatere en tiltagende Opsparingslyst i Forbindelse med Opgangen i Kronens Værdi, maatte en Del af Indskudsstigningen tilskrives andre Aarsager, herunder navnlig Overflytning af Sparepenge fra Bankerne som Følge af de Banksammenbrud, der havde fundet Sted i det øvrige Land. Med disse var fulgt en voksende Erkendelse af, at Sparepenge hører hjemme i Sparekassen.

Den indtraadte Vending blev Indledningen til en Periode med ri-

Direktør Lange.

vende Udvikling. I de følgende tre Aar steg Indskuddene — trods Landbrugskrise og stor Arbejdsløshed — med næsten 100 pCt., fra 3,3 Mill. Kr. i 1926 til 6,2 Mill. pr. 31/3. 29. Udlaansvirksomheden kunde nu forøges betydeligt og Fondsbeholdningen styrkes med anselige Beløb. Den stærke Vækst i Virkemidlerne gjorde det desuden muligt for Sparekassen gentagne Gange at nedsætte sin Udlaansrente ved Indsnævring af Rentemarginen mellem Indskud og Udlaan, og det var med Glæde, man omsider kunde konstatere, at man var naaet ned paa det i Sparekasserne i Nørrejylland almindeligt gældende Renteniveau.

★

Den 16. April 1929 afgik Sparekassens Direktør, P. A. Lange, ved Døden i en Alder af 66 Aar. Lange havde fra 1887 til 1923 været Regn-

skabsfører for By-Sparekassen og fra 1923 Direktør for den sammensluttede Kasse.

Direktør Lange, der var Ungkarl, havde i sjælden Grad været Sparekassen en pligtopfyldende og samvittighedsfuld Leder. Han ofrede Kassen al sin Interesse og alle sine Evner. Vel var han en Embedsmand af den gamle Skole, og de senere Aars gennemgribende Ændringer i Sparekassens Liv havde ikke haft hans Hjerte. Men han fortsatte ogsaa under de nye Forhold sit Arbejde med en sjælden Hengivenhed, kun besjælet af det ene at tjene sin Sparekasses og særlig dens Indskyderes Interesser.

Ved Langes Død blev der af Tilsynsraadet udtalt en varm Anerkendelse af hans Virke i Sparekassens Tjeneste gennem mere end 40 Aar. Ogsaa nu ved Sparekassens Jubilæum skal Direktør Lange mindes i Taknemlighed.

Til Langes Efterfølger som Direktør udnævntes Bogholder Axel Ølgård, der siden 1926 havde haft Ansættelse i Sparekassen.

★

Den økonomiske Verdenskrise, der havde sit Udspring i Børskrisen i New York i Oktober 1929, naaede Danmark ved Slutningen af Aaret 1930. I Løbet af 1931 og særlig 1932 antog Forholdene en alvorlig Karakter. Arbejdsløsheden steg stærkt, og Landbruget blev kastet ud i en ny Krise, denne Gang med Besværligheder af et hidtil ukendt Omfang. Forrentningsprocenten faldt igen stærkt, i Regnskabsaaret 1931/32 helt ned til ÷ 2,7 pCt. for Aabenraa Amt (hele Landet ÷ 0,5 pCt). De følgende Aar stod stadig i Krisens Tegn, men det gik dog langsomt fremad, indtil man i 1937/38 igen var naaet op paa en nogenlunde antagelig Forrentningsprocent paa 4,5 pCt. (Aabenraa Amt og hele Landet).

Fra Statens Side blev der i disse Aar gennemført en lang Række Foranstaltninger til Lettelse af Landbrugets Vanskeligheder, saaledes bl. a. Maksimalrenteloven, Henstandsloven, Akkordloven og Konverteringsloven i 1933, Gældssaneringsloven i 1936 og den særlige sønderjydske Rentelømpelseslov i 1934.

★

De vanskelige Kaar for Erhvervene i Aarene efter 1930 i Forbindelse med Reaktionen blandt Sparerne som Følge af Kronens Frigørelse fra Guldet i 1931 indvirkede ugunstigt paa Sparekassens Virksomhed. Fremgangen i Aarene forud afløstes af Stilstand, undertiden endog af Tilbagegang som i 1932/33, da Indskudskapitalen gik ned med omtrent $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. Sparekassen blev en Overgang nødsaget til at optage Laan og til under den voldsomme Kreditindskrækning at realisere en Del af sin Obligationsbeholdning til meget ugunstige Kurser. Stagnationen varede til 1935. De følgende Aar bragte paany Fremgang.

Under Konverteringsperioden i 1934 lod Sparekassen hele sin Beholdning af Kreditforeningsobligationer til Beløb godt 600.000 Kr. konvertere fra $4\frac{1}{2}$ til 4 pCt. for derved at yde sit Bidrag til Konverteringsbestræbelsernes Fremme.

De ublide Kaar for Landbruget i disse Kriseaar satte sig, som rimeligt var, Spor i Administrationen af den betydelige Kapital, Sparekassen havde indestaaende som Laan i Landbrugsejendomme. Der maatte i stort Omfang gives Henstand med Renter og Lempelser i Afdragsforpligtelser, der maatte tages Stilling til Akkordandragender og Saneringsordninger, og man maatte have Indseende med Ændringer i Kautionsisters Forhold. Fra første Færd var Sparekassen indstillet paa at lempe og hjælpe, hvor det var muligt. Denne Indstilling kom udadtil stærkest til Udtryk ved Gældssaneringsordningerne, idet Sparekassen i saa godt som alle Tilfælde erklærede sig villig til at bære Kurstabet paa de Saneringsobligationer, den modtog til Dækning af sine Fordringer, og dette uanset om der var stillet Kaution eller Depot for Laanene. Ialt afholdt Sparekassen herved Kurstab til et Beløb af ca. 23,000 Kr. ved 53 Saneringsordninger. Iøvrigt bragte disse vanskelige Aar kun Sparekassen faa og uvæsentlige Tab.

Nyordningen i 1938.

Som tidligere omtalt udløb Dispensationslovgivningen for de kommunale Sparekasser den 1. Juli 1937.

Da Tiden nærmede sig, indledede Sparekassetilsynet Forhandlinger

med Kasserne om Formerne for Overgangen til almindelig dansk Sparekassepraksis med Hensyn til Garanti- og Bestyrelsesforholdene. Det stod klart for alle, at den kommunale Garanti ikke uden videre kunde falde bort fra en bestemt Dato. Den maatte vel begrænses, men burde iøvrigt afvikles i Løbet af en Aarrække, efterhaanden som Sparekassernes Stilling styrkedes. Saavidt var man enige, men om Afviklingsmaaden var der divergerende Meninger mellem Tilsynet paa den ene Side og Sparekasserne paa den anden. Tilsynet ønskede en Ordning gennemført, hvorefter Garantien højst maatte andrage et Beløb, svarende til Forskellen til enhver Tid mellem 10 pCt. af Sparekassens Indskudskapital — og dens Reservefond, dog ikke udover det Beløb, Garantien blev fastsat til ved Ordningens Gennemførelse. Naar Reservefonden var vokset til 10 pCt. af Indskudskapitalen, var den kommunale Garanti endeligt bortfaldet.

Denne Ordning var Sparekasserne — med Undtagelse af en enkelt mindre Kasse — afgjort imod. Skulde man endelig ind paa en Afvikling af Kommunegarantien (og det var man klar over, man skulde), ønskede man en virkelig Afvikling, der kun kunde virke i nedadgaaende Retning. Efter Tilsynets Forslag kunde Garantien baade stige og falde efter Bevægelserne i Indskudskapitalen, og det vilde helt staa hen i det uvisse, hvornaar den kunde være afviklet.

Sparekasserne foreslog heroverfor en Ordning, hvorefter Garantien, begrænset ved Ordningens Gennemførelse efter de af Tilsynet foreslaaede Regler, derefter aarligt skulde nedskrives med et Beløb, svarende til Halvdelen af Sparekassens Overskud i det paagældende Regnskabsaar.

De lovmæssige Bestemmelser om Nyordningen gennemførtes som en særlig Paragraf i den nye Sparekasselov af 18. Maj 1937, og det var med Glæde, Sparekasserne kunde konstatere, at deres Ønsker med Hensyn til Kommunegarantiens Afvikling var blevet imødekommet.

★

Efter de i Loven fastsatte Regler opgjordes Kommunegarantien for vor Sparekasses Vedkommende til 446.000 Kr. For dette Beløb udstedtes

der et Reservefondsbevis af Amtskommunen og Købstadkommunen in solidum.

Sparekassen udarbejdede derefter nye Vedtægter, der vedtoges af den gamle Generalforsamling og godkendtes af Amtsraad og Byraad, alt paa samme Dag, den 11. Februar 1938. Den 26. Februar forelaa Handelsministeriets Godkendelse.

Ved de nye Vedtægter traadte Sparekassen ind i Garant-Kassernes Rækker, idet man havde valgt Ordningen med personlige Garantier fremfor en Ordning med selvsupplerende Bestyrelse. De enkelte Garantibeløb var blevet fastsat til 500 Kr., der skulde indbetales fuldtud. I Løbet af kort Tid tegnedes og indbetaltes af 136 Garantier, repræsenterende alle Kredse i Byen og Amtet, en Garantifond paa 125.000 Kr. Reservefondsbeviset fra Kommunerne blev i Overensstemmelse med Lovens Bestemmelser nedskrevet med dette Beløb og udgjorde derefter 321.000 Kr. Den kommunale Garanti ifølge Reservefondsbeviset hæfter forud for den af Garantierne indbetalte Garantikapital.

Vedtægterne, der stadig er gældende, bestemmer iøvrigt bl. a. følgende:

Generalforsamlingen, der er Sparekassens højeste Myndighed, bestaar foruden af Garantierne af 7 Repræsentanter for hver af de iflg. Reservefondsbeviset garanterende Kommuner, valgte hhv. af Amtsraad og Byraad indenfor deres Midte.

Tilsynsraadet bestaar af 9 Medlemmer, hvoraf Handelsministeren udnævner eet. De to kommunale Raad vælger af deres Midte hver et Medlem. De øvrige 6 Medlemmer vælges af Garantierne.

Naar den kommunale Garanti er afviklet, bortfalder Kommunernes Repræsentation i Generalforsamling og Tilsynsraad, og Garantierne vælger da 8 af Tilsynsraadets Medlemmer.

Tilsynsraadet udpeger af sin Midte 4 Medlemmer, der sammen med Direktøren danner et saakaldt „Bevillingsudvalg“. Dette behandler og afgør alle Laaneandragender over et nærmere fastsat Beløb. Dog kan intet Laan bevilges imod Direktørens Indstilling.

★

Den konstituerende Generalforsamling efter de nye Vedtægter afholdtes den 26. Marts 1938. Her valgte Garantierne følgende 6 Medlemmer

til Tilsynsraadet: Rentier Chr. Hansen, Hellevad, Rentier Chr. Nissen, Varnæs, Købmand Hans Beyer, Aabenraa, Inkassator Anton Knudsen, Aabenraa, Gaardejer Søren Jensen, Lundtoft, og Bagermester Claus Hansen, Aabenraa. Af de valgte havde de fire første haft Sæde i det gamle Tilsynsraad. Forud for Generalforsamlingen havde Handelsministeren udnævnt Folketingsmand Hans Hinrichsen, Aabenraa, til Tilsynsraadsmedlem, Amtsraadet havde valgt Amtmand Refslund Thomsen og Byraadet Borgmester Holger Fink.

Tilsynsraadet valgte Amtmand Thomsen til Formand, Borgmester Fink til Næstformand og Formand for Bevillingsudvalget.

Aarene 1938—43.

De private Sparekasser og Bankerne i Landsdelen havde ikke set med milde Øjne paa den Præferencestilling, de kommunale Sparekasser havde indtaget i Kraft af Kommunegarantien. Det skulde imidlertid vise sig, at disse Sparekasser forsat havde Befolkningens Tillid, efter at denne Garanti ved Nyordningen var traadt stærkt i Baggrunden og Aar for Aar yderligere reduceredes.

Ogsaa for vor Sparekasse viste den følgende Tid fornyet Fremgang, indtil voldsomme Begivenheder udefra greb forstyrrende ind i Sparekassens som i alle andre Pengeinstitutters Liv.

★

Da den anden Verdenskrig i Begyndelsen af September 1939 var en Kendsgerning, stod Sparekassen i enhver Henseende godt rustet til at møde de kommende Begivenheder.

Som det maatte ventes, fremkaldte Krigen en stærk Nervøsitet blandt Indskyderne, men den gav sig mere Udslag i Opsigelser med det Formaal at faa Pengene gjort flydende end i egentlige Udtræk. Den ved Lovgivningens Mellemløst hjemlede Ret til Begrænsning af Udtrækkenes Beløb blev kun i ringe Grad bragt i Anvendelse.

I Løbet af nogle Maaneder var Forholdene ved at trække sig i Lave igen, indtil Antydninger fra bestemmende Sted om en eventuel stærkt udvidet Oplysningspligt for Pengeinstitutterne overfor Skattemyndighederne paany bragte Røre blandt Sparerne. Virkningerne var en Overgang umiskendeligt at se i Sparekassens Bøger. Men ogsaa om dette Forhold var der ved at falde Ro, da Begivenhederne den 9. April 1940 greb voldsomt ind paa alle Omraader i det danske Samfund og ikke mindst i det økonomiske Liv.

Da Sparekassen aabnede sine Døre den 9. April om Morgen med en halv Times Forsinkelse, ventede man at staa overfor en Kø af opskræmte Indskydere, men Dagen forløb næsten roligere end en normal Forretningsdag. Det var, som om Slaget havde virket bedøvende paa Befolkningen, Tankerne vandrede ad andre Baner den Dag. Men de næste Dage begyndte man at reagere. Udtrækkene tog nu Fart, og de følgende Maaneder viste et ganske bestemt Billede: Stadige Udtræk og svigtende Indskud. Nervøsiteten for den danske Valutas Skæbne var akut, og hertil kom en udpræget Tendens til at dække sig ind af Frygt for kommende Vareknaphed og store Prisstigninger, en Frygt, der skulde vise sig ikke at have været ubegrundet.

Fra den 31. August 1939 til 31. Marts 1941 gik de almindelige Indskud ned med ca. 900.000 Kr. Men takket være sin gode Likviditet kunde Sparekassen klare Skærene ved egen Hjælp uden at maatte optage Laan i nogen Form. I de første Maaneder efter Besættelsen havde man dog ligesom andre Pengeinstitutter i ret udstrakt Grad gjort Brug af den lovhjemlede Ret til Begrænsning af Uddragenes Beløb.

★

Som Følge af de store Udtræk og af den fra Nationalbankens Side gennemførte strenge Kreditindskrænkning i Tiden efter Krigsudbruddet og særlig efter Besættelsen havde mange Pengeinstitutter maattet kæmpe med betydelige Likviditetsbesværligheder. I Løbet af nogen Tid slog Billedet imidlertid fuldstændig om, og Bekymringerne fik nu en stik modsat Adresse.

Kapitalmangelen afløstes hen paa Sommeren 1940 af en begyndende Pengerigelighed, der i den følgende Tid stadig forstærkedes og efterhaanden har antaget overvældende Dimensioner. Denne Udvikling har sin Aarsag i de ændrede Forhold under Besættelsen, idet Nationalbanken gennem Clearingordningen har maattet finansiere den nu hovedsagelig ensrettede Eksport og ogsaa paa anden Maade har maattet staa i Forskud for Besættelsesmagten. Mægtige Beløb er derigennem ledet ud i Om-sætningen, samtidig med at Varemængden stadig er svundet ind som Følge af svigtende Tilførsler. Under disse Forhold har der af Staten maattet træffes indgribende Foranstaltninger for at holde de „ledige Penge“s Milliardbeløb nogenlunde i Ro.

★

Pengerigeligheden har nu snart i længere Tid ogsaa været Penge-institutternes Problem. Den meldte sig først i Bankerne, men sporedes efterhaanden ogsaa i Sparekasserne.

For vor Sparekasses Vedkommende har den givet sig Udtryk i en Stigning fra 1. April 1941 til 31. Marts 1943 i de almindelige Indskud paa 800.000 Kr. og i Folioindskuddene paa 650.000 Kr. I samme Tidsrum er Udlaanene som Følge af Pengerigeligheden og dennes Indvirkning paa Obligationskurserne gaaet ned med 400.000 Kr.

Hele denne Udvikling har bevirket, at Sparekassen ved Udgangen af sidste Regnskabsaar laa inde med likvide Tilgodehavender paa ikke mindre end 2 Mill. Kr., og dette Beløb er siden steget betydeligt. Da disse mange Penge kun indbringer en Rente paa $\frac{1}{4}$ — $\frac{3}{4}$ pCt., og man hidtil har vægret sig ved at gaa til en Nedsættelse af Renten for Indskud paa Opsigelse (4 pCt.), maa man, som Forholdene ligger, regne med et stærkt forringet Driftsresultat.

★

Krigen og Besættelsen har ogsaa for de private Erhverv medført en gennemgribende Ændring i de bestaaende Forhold.

For Landbruget, der i mange Aar havde ført en trang Tilværelse, har de højere Priser paa Produkterne bevirket en betydelig Lettelse, der

dog til Dels maa tilskrives den Reduktion af Besætningerne, der har været nødvendig. Bedringen har været mest fremtrædende for de større Ejendomme paa de gode Jorder. De mindre Brug, særlig paa de lette Jorder, er Prisstigningen kun i ringe Grad kommet til Gode.

For Handelens Vedkommende har Forholdene medført en Realisering af de forhaandenværende store Lagre, og Erstatningsvarer har kun i begrænset Omfang kunnet træde i Stedet. Rationering og Restriktioner er iøvrigt de Vilkaar, hvorunder Handelen maa virke i Dag.

Haandværket maa kæmpe med en stadig tiltagende Mangel paa Materialer. Hvad Beskæftigelsesproblemet angaar, da er dette indtil videre taget af Dagsordenen. Arbejdsløshed findes under de særlige Forhold næsten ikke mere. Vanskelighederne gælder mere Fremskaffelse af tilstrækkelig Arbejdskraft.

Hele Samfundets Liv er paavirket af Krigens Vilkaar. Som altid under slige Omstændigheder har de indvirket meget forskelligt paa Befolkningens Leveforhold. For langt de flestes Vedkommende gælder det, at Prisstigninger, Varemangel og stigende Skatter har gjort en betydelig Sænkning af Levefoden nødvendig.

Afsluttende Bemærkninger

I Tiden efter Genforeningen har den sønderjydske Landsdel undergaaet en meget betydelig Udvikling. Initiativ og Fremdrift har været raadende overalt. Landbruget har sat sin Produktionskapacitet stærkt i Vejret, og mange nye Brug er vokset op. Moderne Veje krydser Landskabet i alle Retninger. I Byerne er nye Kvarterer skudt frem, Havne er udvidede, nye Sygehuse, Skoler og andre offentlige Bygninger rejste, og nye Handels- og Industriforetagender blomstret op.

Paa alle Omraader har der været en rig Udvikling, indtil Krigen lagde sine hæmmende Baand paa det normale Samfundsliv.

★

Til Belysning af Sparekassens Stilling ved Udgangen af den her omhandlede 25-Aarsperiode og altsaa ogsaa ved 125-Aars Jubilæet kan henvises til nogle Tal fra det sidst afsluttede Aarsregnskab pr. 31./3. 43. Indskudskapitalen var da naaet op paa en Højde af 9 Mill. Kr., hvoraf 2,3 Mill. var Indskud paa Folio. Af Udlaansbeløbet paa 6,3 Mill. Kr. er langt den overvejende Del anbragt i 1. Prioriteter og Kommunelaan. Reserverne, der alle er oparbejdede siden 1920, andrager 460.000 Kr. foruden en Kursreguleringsfond paa 160.000 Kr. Reservefondsbeviset fra de tidligere Garantikommuner, oprindeligt paa 446.000 Kr., er nu nedskrevet til 222.000 Kr. eller omtrent Halvdelen af det oprindelige Beløb. Den kommunale Garanti Afvikling er saaledes vidt fremskredet.

I en længere Aarrække efter Genforeningen var Sparekassen meget tilbageholdende med Bevilling af Tilskud til velgørende Formaal. Man mente at maatte se bort fra denne Side af Kassens Opgaver, indtil en passende Konsolidering var naaet. Alligevel ydede man nu og da Tilskud underhaanden, naar særlig paatrængende Forhold gjorde det ønskeligt. Siden 1939, da en Gavefond første Gang figurerer i Regnskabet, har Sparekassen bevilget ca. 7.000 Kr. til almene og velgørende Formaal.

Som tidligere nævnt videreførte Sparekassen efter Sammenslutningen en Række Indbetalingskontorer i Landdistrikterne. Siden da er der oprettet Kontorer i Bov og Holbøl. Da det imidlertid har været vanskeligt at bringe Indbetalingskontorernes Forretningssgang i Overensstemmelse med Sparekasselovens Forskrifter og Tilsynets Krav, har man i de senere Aar tilstræbt en Simplificering af Kontorsystemet og har ved givne Lejligheder foretaget Nedlæggelse af flere Kontorer. Tilbage er Kontoret i Graasten med egen Bygning og Kontorerne i Bovrup, Felsted, Hellevad, Hovslund, Kværs og Varnæs.

Paa 125-Aarsdagen kan Sparekassen se tilbage paa en lang og begivenhedsrig Virksomhed under vidt forskellige Forhold. Adskillige Krige har den været Vidne til, vekslende Faser i det statslige Tilhørsforhold har den oplevet, gode og daarlige Tider har skiftet paa dens Vej. Men under alle Forhold har Sparekassen støt fortsat sin Gerning. Dens Formaal har fra den Dag, den modtog sit første Indskud, været at tjene Befolkningen, den var sat til at virke iblandt. Den har i alle disse Aar set det som sin Opgave at yde Sparerne den bedste Sikkerhed og Skyldnerne de gunstigste Laanevilkaar. Denne Opgave skal ogsaa i Fremtiden være Sparekassens.

*

Det er med nogen Tøven, Sparekassens Ledelse er gaaet i Gang med at træffe Dispositioner i Anledning af det forestaaende Jubilæum. Uvilkaarlig har Tanken paatrængt sig: Vil Forholdene overhovedet til den Tid være saadanne, at der kan være Tale om at opholde sig ved noget saa smaat som et Sparekassejubilæum?

Verdenskrigen er, medens dette skrives, langt inde i sit fjerde Aar, og nogen Afslutning er endnu ikke at øjne. Selv om store Begivenheder synes at være forestaaende, er der ikke megen Udsigt til, at Sparekassens 125-Aarsdag vil komme til at staa i Vaabenstilstandens Tegn, som 100-Aarsdagen gjorde det.

Ingen ved, hvad Fremtiden vil bringe; man maa indskrænke sig til at ønske. Og for Sparekassen skal Jubilæumsønsket da være, at Afslut-

ningen paa Krigen og forhaabentlig dermed paa de oprevne Forhold, der har været raadende i Verden lige siden 1914, ikke maa lade for længe vente paa sig.

Vel vil vanskelige Tider følge, men de vil staa i Opbygningens Tegn, og forhaabentlig vil saa rolige og stabile Tider følge efter. Og netop Ro og Stabilitet er det Grundlag, som først og fremmest Sparekasserne ønsker at bygge paa.

— — — — —

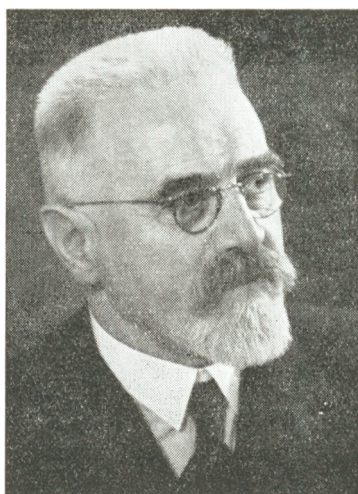
*Navne, Billeder
og Tal*

SPAREKASSENS FORMAND, NÆSTFORMAND
OG DIREKTØR

1943

Amtmand Kr. Refslund Thomsen.

Borgmester Holger Fink.

Direktør Axel Ølgaard.

MEDLEMMER AF TILSYNSRAADET

SIDEN SAMMENSLUTNINGEN I 1923

	<i>Indtraadt</i>	<i>Afgaaet</i>
Kaptajn Knud Detlefsen, Aabenraa	1901*	1930
Amtmand Kr. Refslund Thomsen, Aabenraa	1920**	
Rentier Chr. Hansen, Hellevad	1906**	1919
Rentier Chr. Nissen, Varnæs	1921**	
	1922**	
Købmand Matthias Nielsen, Aabenraa	1922*	1928
Borgmester Holger Fink, Aabenraa	1923	
Regnskabsfører Matthias Petersen, Aabenraa	1928	1935
Købmand Jürgen von Bergen, Aabenraa	1930	1931
Landsretssagfører Fr. Weber, Aabenraa	1931	1933
Købmand Hans Beyer, Aabenraa	1933	
Inkassator Anton Knudsen, Aabenraa	1935	
Folketingsmand Hans J. Hinrichsen, Aabenraa	1937 ⁺	
Gaardejer Søren Jensen, Lundtoft	1938	
Bagermester Claus F. Hansen, Aabenraa	1938	

REVISORER

SIDEN SAMMENSLUTNINGEN I 1923

	<i>Tiltraadt</i>	<i>Afgaaet</i>
Købmand Hans Callesen, Aabenraa	1923	1925
Amtsraadssekretær Jes Cornett, Aabenraa	1924	1925
Amtsforvalter C. Madsen, Aabenraa	1925	1928
Byraadssekretær J. Christensen, Aabenraa	1925	1932
Amtsfuldmægtig A. M. Bjerre, Aabenraa	1928	1932
Postkontrollør E. A. Tolstrup, Aabenraa	1932	1941
Kommunekasserer Hans Hansen, Aabenraa	1932	1941
Sønderjyllands Revisionskontor i Aabenraa	1941	
Amtsfuldmægtig J. Caspersen, Aabenraa	1941	

* Bysparekassen. ** Amtssparekassen. + Udnævnt af Handelsministeren.

MEDLEMMER AF TILSYNSRAADET 1943

Rentier Chr. Hansen.

Rentier Chr. Nissen.

Købmand Hans Beyer.

Inkassator Anton Knudsen.

*Fhv. Folketingsmand
Hans Hinrichsen.*

Gaardejer Søren Jensen.

Bagermester Claus Hansen.

LEDERNE AF SPAREKASSENS
INDBETALINGSKONTORER

1943

Graasten: Rentier Chr. Jorsal.

★

Bovrup: Mejeribestyrer P. Mortensen.

★

Felsted: Købmand A. Andersen.

★

Hellevad: Bødkermester P. Asmussen.

★

Hovslund: Købmand Sofus Ebsen.

★

Kværs: Centralbestyrer Jens Holm.

★

Varnæs: Frøken Ingeborg Schmidt.

SPAREKASSENS PERSONALE 1943

Bogholder Hans A. Schlüter.

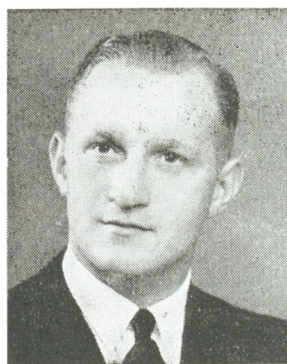
Kasserer Nis Jørgensen.

Assistent Olav Henningsen.

Assistent Otto Thaysen.

Assistent Holger Petersen.

Elev Gerhardt Andersen.

Elev Hans P. Christensen.

Elev Lis Ryberg-Rasmussen.

Ekspeditionslokalet 1943.

Sparekassens Bygning 1943.

STATISTISKE OPLYSNINGER FOR 1942/43

Sparekassens Rentesatser ved Regnskabsaarets Udløb:

Indskud:

paa Folio	1/2 %
„ alm. Vilkaar	3 %
„ 3 Mdr. Opsigelse	3 1/2 %
„ 6 Mdr. Opsigelse	4 %

Udlaan:

mod 1ste Prioritet	4 1/2 %
mod 2den „	4 3/4 %
mod Kaution eller Haandpant	5 %
til Andelsselskaber el. lign.	4 3/4 %
til Kommuner	4 1/2 %
paa Kasse-Kredit: De nævnte Satser + 1/4 % Prov. halvaarlig.	

Indskuddenes Fordeling ved Regnskabsaarets Slutning:

Beløbenes Størrelse	Antal Konti	Samlet Beløb
		Kroner
under 50 Kr.	4162	100.644,44
fra 50 „ indtil 200 Kr. . .	1617	171.626,43
„ 200 „ „ 500 „ ..	1154	366.318,52
„ 500 „ „ 2000 „ ..	1405	1.439.109,50
„ 2000 „ „ 5000 „ ..	646	1.938.699,19
„ 5000 „ og derover ..	277	4.944.611,31
Ialt....	9261	8.961.009,39

Aabnet 698 nye Konti — Udgaet 537 Konti

Det samlede Ekspeditionsantal i Regnskabsaaret: 58.756.

Oversigt over Udviklingen efter Sammenslutningen

	pr.	Indskud	Antal Indskuds- konti	Udlaan			Obligati- oner og Aktier (bøgført)	Alm. Reserve- fonds	Kurs- Reserve	Balance	Omsæt- ning (ene Side)
				mod Pant i Ejendom	Andre faste Udl.	paa Kasse- kredit					
		<i>Mk.</i>		<i>Mk.</i>	<i>Mk.</i>	<i>Mk.</i>	<i>Mk.</i>	<i>Mk.</i>	<i>Mk.</i>	<i>Mk.</i>	<i>Mk.</i>
Bysparekassen	31/12 1913	2.817.597	2.288	2.365.017	176.248	—	234.191	164.355	—	2.991.565	1.510.172
Amtssparekassen	31/12 1913	3.095.748	3.488	1.923.767	1.109.149	—	88.866	40.527	—	3.227.402	2.299.712
		<i>Kr.</i>		<i>Kr.</i>	<i>Kr.</i>	<i>Kr.</i>	<i>Kr.</i>	<i>Kr.</i>	<i>Kr.</i>	<i>Kr.</i>	<i>Kr.</i>
Bysparekassen	30/9 1923	988.274	819	754.600	81.125	28.000	42.980	7.893	—	1.019.800	—
Amtssparekassen	30/9 1923	1.941.788	1.455	285.400	339.781	1.089.065	75.680	6.135	—	1.976.754	—
<i>Efter Sammenslutningen:</i>	31/3 1924	2.690.846	2.337	1.113.350	364.322	1.008.376	115.467	18.192	—	2,9 Mill.	—
Sparekassen for	1925	2.886.327	2.604	1.093.600	344.377	1.011.510	121.356	32.145	—	3,0 -	16,9 Mill.
Aabenraa By og Amt	1926	3.331.786	2.982	1.218.940	456.986	982.682	249.000	53.428	6.907	3,4 -	16,7 -
	1927	4.503.767	3.728	3.166.029	494.283	935.081	544.820	73.189	19.227	5,5 -	20,2 -
	1928	5.393.917	4.355	3.782.260	607.400	869.456	846.279	100.000	49.638	6,5 -	18,6 -
	1929	6.161.944	4.928	4.248.206	554.015	884.292	1.189.834	120.000	65.868	7,3 -	17,2 -
	1930	6.418.697	5.610	4.673.342	625.772	606.194	1.355.321	145.000	157.965	7,6 -	20,1 -
	1931	6.415.872	6.185	4.694.404	673.456	538.481	1.266.771	175.000	153.365	7,5 -	21,2 -
	1932	6.731.673	6.580	5.040.756	734.500	624.073	1.172.720	200.000	63.045	7,9 -	23,0 -
	1933	6.285.454	6.664	4.927.911	724.286	544.069	733.389	240.000	5.927	7,4 -	24,6 -
	1934	6.403.609	7.055	4.813.944	889.516	389.924	792.612	279.776	77.080	7,5 -	22,6 -
	1935	6.464.543	7.371	4.887.089	818.255	321.287	876.269	302.051	40.304	7,4 -	24,2 -
	1936	6.719.469	7.727	4.996.143	892.281	296.995	839.378	312.051	40.856	7,6 -	23,8 -
	1937	7.391.975	8.240	5.492.033	887.384	274.056	995.499	322.051	31.168	8,2 -	28,6 -
	1938	7.535.679	8.600	5.504.458	987.840	251.072	1.024.160	342.000	32.262	8,7 -	60,6 -
	1939	7.715.034	8.976	5.474.020	1.066.169	243.006	932.964	366.000	45.749	8,8 -	60,5 -
	1940	7.512.272	9.184	5.548.022	1.075.405	375.749	896.022	385.000	43.200	8,5 -	60,8 -
	1941	7.518.310	8.979	5.420.964	939.613	325.735	1.003.715	420.000	64.419	8,6 -	65,5 -
	1942	8.137.964	9.100	5.188.244	928.809	275.907	1.027.415	450.000	109.604	9,1 -	57,6 -
	1943	8.961.009	9.261	4.671.082	1.278.578	360.972	1.177.422	460.000	159.625	10,0 -	64,0 -

KILDER OG BEVISSTEDER

- 1) Schlaikier og M. Michelsen: Aabenraa Søfarts Historie, 1929, pag. 173.
- 2) H. Hejselbjerg Paulsen, Oplysningstiden i Hertugdømmerne. Sønderj. Aarb. 1936, 183 ff.
- 3) Neues Staatsbürgerliches Magazin VI. 726 ff.
- 4) Schriften der schl. holst. patriot. Gesellschaft IV. 2. Altona 1821, pag. 88 f.
- 5) Schl.-Holst. Provincialberichte 1822. II. pag. 94.
- 6) Sønderj. Aarb. 1935. pag. 210.
- 7) S-II. Prov. Ber. 1812. pag. 19.
- 8) ib. 1821. I. 75. ff.
- 9) ib. 1821. I. 78 ff. og 1822. II. pag. 76.
- 10) ib. 1822. IV. 27.
- 11) ib. 1822. IV. 67.
- 12) N. Falck, Neues Staatsb. Mag. VI. pag. 723.
- 13) Aabenraa Provstearkiv.
- 14) Bibliotheca Norvegiæ Sacræ. XIV. Niels Johannes Holm, København-Bergen 1937, pag. 77.
- 15) Dyssel, Forsøg til en Indenlands Reise, 1774. pag. 28.
- 16) M. F. Blauenfeldt, Minder fra Sønderjylland. 1876. pag. 13.
- 17) Haderslev Samfundets Aarsskrift 1942.
- 18) Allgem. Wochenblatt 1835. 10/2.
- 19) G. Japsen, Sønderj. Aarb. 1935. pag. 22.
- 20) Japsen, a. S. pag. 24.
- 21) K. Fabricius, Sønderj.s Historie. IV. 15.
- 22) Provst Paulsen, Visitatsindberetninger, Aabenraa Provsteark.
- 23) Hugo Matthiesen, Haderslev og Aabenraa, 1925. pag. 60 f.
- 24) Japsen, a. S., pag. 19.
- 25) Vor Hjemstavn. Aabenraa 1932. pag. 325. (Slotsgade 33).
- 26) Aabenraa Bys Regnskaber 1818.
- 27) Blauenfeldt, a. S., pag. 14.
- 28) Schriften der schl.-holst. patr. Gesellsch. I. 2. Altona 1818., pag. 28 f.
- 29) Adler (Generalsuperintendent), Visitatspr. 1793, Landsark.
- 30) Provst Paulsen, Visitatsindberetn. 1812. Provstearkivet.
- 31) ib. 1821.
- 32) Aabenraa Bys Regnskaber 1819, Landsark.
- 33) Aabenraa By, Politisager 1721—48. Rigsarkivet.
- 34) Provst Paulsen, Visitatsberetn. 1815. Landsark.

- ³⁵⁾ Blaunfeldt, a. S., pag. 18.
- ³⁶⁾ Allgem. Wochenblatt 1828, 31./1. (Aabenraa.)
- ³⁷⁾ Schriften des Vereins für schl.-holst. Kirchengesch. I. 5. pag. 145 f.
- ³⁸⁾ Provst Paulsens Breve. Staatsarchiv Kiel, Abt. 400.
- ³⁹⁾ Mercantilistisches Adressbuch der Herzogthümer. Rendsb. 1838.
- ⁴⁰⁾ Allgem. Wochenblatt 1837, 19. April.
- ^{40b)} Marie Thomsen: Jomfru Fanny. Haderslev 1938, p. 15.
- ⁴¹⁾ Japsen, a. S., pag. 50 f.
- ⁴²⁾ Tillæg til Apenrader Ugeblad Nr. 413.
- ⁴³⁾ Sofus Elvius: En slesvigsk Slægt, Kbhvn. 1911, pag. 29 og 35 f.
- ⁴⁴⁾ Worsaae: Bidrag til mit Livs og min Tids Historie, med særligt Hensyn til Forholdene i Nordslesvig og specielt i Aabenraa i Aarene 1864--71. (Manuskript. I—III Bd. Kgl. Bibliotek. Ny Kgl. S. 1762. Fol.)
- ⁴⁵⁾ Japsen, a. S., pag. 53.
- ⁴⁶⁾ Freia, 1856, 18. November. (Fr. Fischer.)
- ⁴⁷⁾ Japsen, a. S., pag. 26 ff.
- ⁴⁸⁾ ib. pag. 30, Freia 1856, 29. Nov.
- ⁴⁹⁾ Worsaae, a. S.
- ⁵⁰⁾ Johs. Tolle: Sønderj. Aarb. 1930. p. 93 ff.
- ⁵¹⁾ Byarkivet, gml. Nr. 236. Landsark.
- ⁵²⁾ Fr. Gribsvad, Festskrift til H. P. Hanssen, 1932, pag. 292.
- ⁵³⁾ Sønderjyllands Historie V (Dr. M. Iversen), pag. 462.
- ⁵⁴⁾ Aabenraa Landraadsarkiv. Allgem. Nr. 4 (Sparkassenvesen 1891—1919) og Special-Acten Nr. 6 (Spar- u. Leilkassen 1869—1919, 1—3).

Endvidere henvises til to Afhandlinger i Sønderjydske Aarbøger, Chr. Hübbe: Det nordslesvigske Pengevæsen (1910) og Kr. Refslund Thomsen: Økonomiske Organisationsformer i Nordslesvig (1914), og til Verwaltungsberichte der Stadt Apenrade.
